

Сумський державний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХАРАМУРЗА ДАР'Я ВІКТОРІВНА

УДК 82.09:070:[659:004.032.6]:94(477)"1995/2015"

ДИСЕРТАЦІЯ

МАСМЕДІЙНИЙ ЧИННИК ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ УКРАЇНИ
(1995–2015 РР.)

Спеціальність – 061 «Журналістика»

Галузь знань – 06 Журналістика

Подається на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі журналістики

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д. В. Харамурза

Науковий керівник: Мітчук Ольга Андріївна, доктор наук із соціальних
комунікацій, професор

Суми – 2022

АНОТАЦІЯ

Харамурза Д. В. Масмедійний чинник літературної критики України (1995–2015 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 «Журналістика». – Сумський державний університет, Суми, 2022.

У дисертації здійснено спробу визначити особливості розвитку та функціонування літературної критики України в полі масмедіа в період із 1995 до 2015 року.

Загальний аналіз і систематизація наукового доробку українських та закордонних учених дозволили окреслити основні підходи до визначення поняття літературної критики, дослідити особливості її функціонування у соціальнокомунікаційному просторі та взаємодію з масмедіа. Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідити специфіку масмедійного чинника літературної критики України 1995–2015 рр., яка за цей час зазнала суттєвих трансформацій.

Джерельною базою дослідження стали літературно-критичні матеріали друкованих періодичних часописів та інтернет-видань літературно-мистецького спрямування України періоду 1995–2015 рр.: «Київська Русь», «Критика», «ЛітАкцент», «Література Плюс», «Читомо» та інші.

До проведення наукового дослідження були застосовані соціокомунікаційний та міждисциплінарний підходи. Повнота результатів забезпечена наступними загальнонауковими та спеціальними методами: порівняльно-історичний, описовий та графічний методи, аналіз, синтез, індукція, дедукція, контент-аналіз, узагальнення, системний і порівняльний аналіз, метод моделювання.

У роботі усебічно проаналізовано основні етапи та принципи розвитку літературної критики як окремого суб'єкта масово-інформаційної діяльності,

досліджено процеси її трансформації та адаптації до умов сучасного медіапростору. Окреслено основні підходи до визначення поняття та запропоновано авторське визначення літературної критики як окремого виду комунікаційної діяльності. Виокремлено тематичні напрями сучасних медіадосліджень, у яких розглянуто різні аспекти літературної критики України. Сформовано перелік характерних ознак літературної критики як підсистеми соціальних комунікацій. Охарактеризовано такі функції літературної критики як: оцінна, регулятивна, комунікативна, освітня, інформаційна, інтерпретаційна, прогностична, маркетингова, фільтраційна.

Проведено ґрунтовний аналіз масмедійного чинника літературної критики України обраного історичного періоду й подано загальну оцінку сучасного літературно-критичного процесу України. У дисертації проаналізовано історичний контекст функціонування літературно-критичної думки України 1995-2015 рр. Відновлено хронологію заснування 123 літературно-художніх часописів та онлайн-видань, які відображали новий тип журнального мислення в Україні. Визначено, що пік заснування друкованих видань припадає на 1990-ті роки ХХ століття. Авторкою виокремлено больові точки цих видань, які заважали їм розвиватись і довго утримуватись на ринку, зокрема: проблеми із фінансуванням, неналагоджена система розповсюдження, відсутність у онлайн-просторі або ж застаріле оформлення ресурсів, погана поінформованість читацької аудиторії про існування відповідних ресурсів, низький рівень впливу на формування та розвиток літературного процесу України. Визначено, що у період із 2010 до 2015 року було засновано найменше часописів, водночас закрилось декілька важливих видань. У новому тисячолітті на рівні з друкованими газетами й журналами почали з'являтися спеціалізовані онлайн-медіа, які послідовно розвивали літературну критику. Серед них «ЛітАкцент», «Читомо», «Буквоїд» тощо. Розвиток новітніх інформаційних технологій суттєво вплинув на класичні товсті літературно-художні часописи, які у старому форматі

почали вичерпувати себе як явище. Це спровокувало виникнення критики нового типу.

Для визначення типологічних особливостей літературно-критичних видань 1995–2015 рр. було проведено контент-аналіз трьох часописів, які були засновані в цей період, репрезентували різні аспекти літературно-критичної практики, відображали різні формати літературно-художніх видань, що функціонували в досліджуваній період, користувались популярністю серед професійної спільноти та читацької аудиторії, мали потужну критичну складову.

Під час проведення контент-аналізу було зібрано вихідні дані, досліджено автуру, рубрикацію, проаналізовано тематику, проблематику, жанрові особливості газети «Література Плюс», журналу «Київська Русь», часопису «Критика». Також були проаналізовані процеси взаємкореляції жанрів, наявність або відсутність практики проведення дискусій на сторінках видань.

Для літературно-критичної газети «Література Плюс» була характерна розвинена система рубрикації, яка формувалась за жанрово-тематичним принципом. Рубрикація змінювалась від номера до номера, однак дозволяла читачам добре орієнтуватись на сторінках видання. Наповнення часопису формували, переважно, критичні матеріали та невеликі за обсягом художні твори. Провідними жанрами газети були рецензія, оглядова стаття, есе. Автори видань зосереджувались на таких темах: сучасна українська література; суспільно-політична проблематика; гендерні і феміністичні студії; літературна критика та український літературний процес; тенденції та явища світового літературного процесу; стан книговидавничої сфери; проблеми історії літератури; сучасні концепції теорії літератури; проблеми, тенденції та явища сучасної культури.

Журнал «Київська Русь» мав постійні рубрики, на його сторінках публікувались рецензії, статті, огляди та великі художні твори. Аналіз видання показав, що редакція зосереджувалась на українському контексті та послідовно

відстежувала новинки книжкового ринку. Тематика видання охоплювала наступні напрями: сучасна українська література; суспільно-політична проблематика; проблеми, явища, тенденції української культури; українське книговидання; сучасний український літературний процес та літературна критика.

У часописі «Критика» представлена розмаїта палітра публіцистичних і критичних текстів. Художні твори, за виключенням віршів у поодиноких випусках, видання не публікувало. У «Критиці» відсутня рубрикація. Жанрово-тематичне наповнення видання формують критичні статті, рецензії, відгуки, огляди, есе тощо. Часопис зосереджений на світовому літературному й культурному контексті. Тематичний спектр видання виглядає наступним чином: критика як соціокультурний феномен; світовий літературний процес; сучасна українська література; поступ української та світової науки; питання соціально-політичного характеру; гендерні й феміністичні студії; ключові тренди та явища літератури, філософії, культури; питання теорії літератури, культури, політичних студій; питання історії літератури, культури, політичних студій; різні аспекти націєтворення. «Критика» відрізняється зосередженістю на нефікш літературі, особливо, науковій, навчально-методичній.

Визначено, що розвиток новітніх інформаційних технологій, зміна запиту читацької аудиторії, збільшення можливостей для комунікації між автором і читачем, розвиток блогосфери спровокували ряд трансформаційних процесів у критичній діяльності. Дослідження особливостей функціонування української літературної критики нової доби дозволило зафіксувати ключові тенденції та визначити їхній вплив на подальший розвиток галузі. Спостерігається скорочення обсягів критичних текстів онлайн-медіа у порівнянні з матеріалами друкованих періодичних видань, взаємкореляція жанрів, збільшення рівня суб'єктивності та емоційності в критичних оцінках, інтерактивність та наявність зворотного зв'язку.

Окреслено типи ресурсів, які в наш час слугують осередком функціонування літературної критики в тому чи іншому вигляді в українському онлайн-просторі: спеціалізовані онлайн-медіа про літературу й книгу, сайти друкованих літературно-художніх видань, книжкові портали, рубрики на сайтах загальнонаціональних медіа України, блоги книжкових онлайн-крамниць і видавництв, книжкові блоги читачів. Досліджено трансформацію форми і змісту літературно-критичного матеріалу в умовах переходу на мультимедійні платформи. Визначено, що сучасна літературна критика стає відкритішою, емоційнішою, лаконічнішою, однак залишається потреба у дотриманні балансу між емоційними, суб'єктивними судженнями та аргументованістю оціночних суджень. У підсумку визначено перспективи розвитку літературної критики в системі соціальних комунікацій.

На підставі проведеного аналізу було розроблено модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі, яка демонструє, що на рівні з професійними критиками на рішення читацької аудиторії сьогодні впливають також інші читачі – критики-аматори. І перший, і другий тип критиків мають спільну аудиторію, реакція якої на повідомлення може бути пасивною, або активною. Реагуючи на повідомлення професійного критика або критика-аматора, аудиторія може ставати автором власного критичного тексту, таким чином займаючи активну позицію. Необмежені можливості комунікації в інтернет-просторі, які відкриваються перед автором і читачем критичного тексту, дозволяють їм постійно міняти ролями.

Авторкою запропоновано модель сучасного літературно-критичного матеріалу, що функціонує в медіапросторі. Її побудовано на п'яти основних характеристиках: аргументація, емоційність, доступність, лаконічність, структурованість. Вдалих візуальний супровід та можливість зворотного зв'язку посилюють ефект впливу тексту на аудиторію, що також відображено у запропонованій моделі.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані редакціями друкованих літературно-художніх часописів для створення сучасного видання нового типу, а також допоможе редакціям розвиватись в онлайн-просторі. Теоретичні положення, результати контент-аналізу можуть бути використані для забезпечення навчального процесу під час створення навчальних програм курсів з основ журналістики, мистецької та літературної критики тощо.

Ключові слова: автор критичного тексту, жанри журналістики, жанри літературної критики, історія української журналістики, літературна критика, літературно-художні часописи, масмедіа, медіапростір, модель літературно-критичного матеріалу, модель функціонування літературної критики в медіапросторі, нові медіа, онлайн-медіа, публіцистика, соціальні комунікації, функції літературної критики.

ABSTRACT

Kharamurza D. V. "The mass media factor of literary criticism of Ukraine (1995–2015)". – Manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree in Journalism: Speciality 061 "Journalism". – Sumy State University, Sumy, 2022.

The thesis attempted to determine the peculiarities of the development and functioning of Ukrainian literary criticism in the mass media field from 1995 to 2015.

The general analysis and systematization of Ukrainian and foreign scientists' works made it possible to outline the main approaches to defining the concept of literary criticism, its interaction with the mass media, and the peculiarities of functioning in the social communication space. The topic's relevance is determined by the need to investigate the specifics of the mass media factor of literary criticism of Ukraine from 1995 to 2015, which has undergone significant transformations during this time.

The source base of the study was the literary and critical materials of periodicals and online literary and art media of Ukraine in 1995–2015: "Kyivska Rus", "Krytyka", "LitAkcent", "Literatura Plus", "Chitomo" and others.

Socio-communication and interdisciplinary approaches were used to lead this scientific research. The completeness of the results is provided by the following scientific methods: comparative-historical, descriptive and graphic methods, analysis, synthesis, induction, deduction, content analysis, generalization, systematic and comparative analysis, and modeling method.

The work comprehensively analyzes the main stages and principles of the development of literary criticism as a subject of mass information activity, and the processes of its transformation and adaptation to the conditions of the modern media space are investigated. The main approaches to the definition of the concept are outlined, and the author's definition of literary criticism as a type of communication

activity is proposed. The thematic directions of modern media studies of literary criticism of Ukraine are singled out. A list of characteristic features of literary criticism as a subsystem of social communications has been created. The following functions of literary criticism are characterized: evaluative, regulatory, communicative, educational, informative, interpretive, prognostic, marketing, and filtering.

A thorough analysis of the mass media factor of literary criticism of Ukraine of the selected historical period was conducted, and a general assessment of Ukraine's modern literary and critical process was presented. The thesis analyzed the historical context of the functioning of literary and critical thought in Ukraine from 1995 to 2015. The chronology of the founding of 123 literary and artistic magazines and online media, which reflected a new type of magazine thinking in Ukraine, was restored. Printed publications' establishment peaked in the 1990s of the 20th century. The author singled out the pain points of these publications, which prevented them from developing and staying on the market for a long time, in particular: problems with financing, an unregulated distribution system, the absence of resources in the online space, or outdated design, poor awareness of the readership about the existence of relevant resources, a low level of influence on the formation and development of the literary process of Ukraine. It was determined that in the period from 2010 to 2015, the fewest journals were founded, while several important publications were closed at the same time. In the new millennium, along with printed newspapers and magazines, specialized online media began to appear, consistently developing literary criticism. Among them are "LitAkcent", "Chitomo", and "Bukovoid". The development of the latest information technologies significantly influenced the classic thick literary and artistic magazines, which in the old format began to exhaust themselves as a phenomenon. This process provoked the emergence of a new type of criticism.

The content analysis method was used to determine the typological features of literary and critical publications from 1995 to 2015. For the content analysis were chosen three magazines, that were founded in this period, representing different aspects

of literary and critical practice, reflecting different formats of literary and artistic publications, which functioned in the studied period, were popular among the professional community and the readership, and had a powerful critical component.

As part of the content analysis, output data was collected, the authorship and rubrication were researched, and the topics, problems, and genre features of the newspaper "Literatura Plius", magazines "Kyivska Rus" and "Krytyka" were analyzed. The processes of genres intercorrelation, presence or absence of the practice of conducting discussions on the pages of publications were also analyzed.

The literary and critical newspaper "Literatura Plius" was characterized by a developed rubrication system, which was formed according to the genre-thematic principle. The rubrication changed from issue to issue, allowing readers to navigate the publication pages easily. The magazine's content was formed mainly by critical materials and short stories. The newspaper's top genres were reviews, articles, and essays. The authors of the publications focused on the following topics: modern Ukrainian literature; socio-political issues; gender and feminist studies; literary criticism and the Ukrainian literary process; trends and phenomena of the world literary process; the state of the book publishing sphere; problems of the history of literature; modern concepts of literary theory; problems, trends, and phenomena of modern culture.

The magazine "Kyivska Rus" had permanent rubrics, articles, reviews, and fiction works on its pages. The analysis of the publication showed that the editors focused on the Ukrainian context and consistently monitored the novelties of the book market. The topic of the publication covered the following areas: modern Ukrainian literature; socio-political issues; problems, phenomena, and trends of Ukrainian culture; Ukrainian publishing house; modern Ukrainian literary process and literary criticism.

The magazine "Krytyka" presents a diverse palette of journalistic and critical texts. The publication did not publish novels or other fiction works except for poems

in some issues. There is no rubrication system in "Krytyka". Various critical articles, reviews, and essays form the genre-thematic content of the publication. The journal focuses on the world's literary and cultural context. The thematic spectrum of the publication is as follows: criticism as a socio-cultural phenomenon; world literary process; modern Ukrainian literature; progress of Ukrainian and world science; issues of a socio-political nature; gender and feminist studies; key trends and phenomena of literature, philosophy, culture; questions of the theory of literature, culture, political studies; questions of the history of literature, culture, political studies; various aspects of nation-building. "Krytyka" is distinguished by its focus on non-fiction literature, primarily scientific, educational, and methodological literature.

The study of the peculiarities of the functioning of Ukrainian literary criticism of the new era made it possible to record critical trends and determine their influence on the further development of the field. It was determined that the development of the latest information technologies, changes in the demands of the readership, increased opportunities for communication between the author and the reader, and the development of the blogosphere provoked several transformational processes in critical activity. There is a reduction in the volume of critical texts of online media compared to the materials of printed periodicals, the intercorrelation of genres, an increase in the level of subjectivity and emotionality in critical assessments, interactivity, and the presence of feedback.

The types of resources which present literary criticism nowadays in one form or another in the Ukrainian online space are named: specialized online media about literature and books, websites of printed literary and artistic publications, book portals, columns on the websites of national media of Ukraine, blogs of online bookstores and publishers, reader's book blogs. The transformation of literary-critical material's form and content in the transition to multimedia platforms is studied. It was determined that modern literary criticism is becoming more open, emotional, and concise. However, there is still a need to maintain a balance between emotional and subjective judgments

and argumentation of evaluative judgments. As a result, the prospects for developing literary criticism in the system of social communications are determined.

Based on the conducted analysis, a model of the functioning of modern literary criticism in the media space was developed, demonstrating that, on a level with professional critics, the decisions of the readership today are also influenced by other readers – amateur critics. The first and second types of critics have a similar audience whose reaction to the message can be passive or active. By responding to the messages of a professional or amateur critic, the audience can become the author of their critical text, thus taking an active position. The unlimited possibilities of communication in the online space, which are open to the author and the reader of a critical text, allow them to change roles constantly.

The author proposed a modern literary and critical material' model that functions in the media space. It is built on five main characteristics: argumentation, emotionality, accessibility, brevity, and structure. Successful visual support and the feedback possibility increase the effect of the text on the audience, which is also reflected in the proposed model.

The results of the conducted research can be used by editors of printed literary and artistic magazines to create a new edition of a new type and help editors develop in the online space. Theoretical provisions and content analysis results can be used to ensure the educational process during the creation of training programs for courses on the basics of journalism, art, and literary criticism.

Keywords: author of a critical text, functions of literary criticism, genres of journalism, genres of literary criticism, history of Ukrainian journalism, journalism, literary and art magazines, literary criticism, mass media, media space, model of literary criticism material, model of the functioning of literary criticism in the media space, new media, online media, social communication.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Харамурза Д. В. Літературно-художні часописи України 1990–2020 рр. історичний ескіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2. Ч. 4. С. 150–157.
2. Харамурза Д. В. Типологічні особливості газети «Література плюс». *Наукові записки Інституту журналістики*. 2021. № 1 (78). С. 74–85.
3. Харамурза Д. В. Літературна критика в площині соціальних комунікацій: поняття, завдання, функції. *Образ*. 2021. Вип. 2 (36). С. 30–39.

Статті у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз

4. Kharamurza D., Afanasiev I., Bielofastova T., Novokhatko L. Improving the training of media professionals as a complex system. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2021. № 1 (19). pp. 141–155. (*Web of Science*).
5. Kharamurza D., Puzanov V., Volynets G, Lesiuk O., Vashys K., Sadivnycha M. *Social Media as a Development Tool English Communicative Competence. Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. № 11 (1). pp. 101–116. (*Scopus*).

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав

6. Мітчук О. А., Харамурза Д. В. Літературна критика в онлайн-медіа. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 78. С. 199–208.
7. Mitchuk O., Kharamurza D. Features of Publicist Materials of Contemporary Ukrainian Online Publications. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. IX(48), I.: 261. 2021. pp. 71–72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

Матеріали конференцій

8. Харамурза Д. В. Больові точки літературно-художніх журналів України. *Сучасні медіакомунікації: прикладний аспект* : матеріали інтернет-конференції (Маріуполь, 25–26 квітня 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 62–66.
9. Харамурза Д. В. До проблеми жанрів журналістики, якими послуговується літературна критика. *Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті* : зб. тез вист. учас. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 25-річчю МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука. (Рівне, 11–12 жовтня 2018 р.). Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 265–267.
10. Харамурза Д. В. Літературна критика як складова частина сучасного українського медіапростору. *Медіапростір: проблеми і виклики сьогодення* : матеріали наук.-практ. конф. студ. та мол. вчених. (Київ, 25 квітня 2018 р.). Київ : Інститут журналістики, 2018. С. 70–74.
11. Харамурза Д. В. Особливості літературно-критичних матеріалів сучасних українських онлайн-видань. *Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 квітня 2018 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 26–30.

12. Харамурза Д. В. Літературна критика в мас-медійній площині: до проблеми наукових досліджень. *Медіазнавчі студії в європейському діалозі: освітній та науковий дискурси* : міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 13–14 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 60–61.
13. Харамурза Д. В. Трансформація літературної критики в системі соціальних комунікацій. *Соціальні комунікації: фундаментальні парадигми розвитку* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 вересня 2021 р.). Київ, 2021. С. 11–17.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ	26
1.1. Поняттєвий апарат дослідження.....	26
1.2. Літературна критика в соціальнокомунікаційних дослідженнях.....	36
1.3. Предмет, завдання, функції, канали комунікації літературної критики як підсистеми соціальних комунікацій.....	48
Висновки до першого розділу.....	62
РОЗДІЛ 2. ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ЧАСОПИСІВ ТА ОНЛАЙН-ВИДАНЬ УКРАЇНИ 1995-2015 РР.....	66
2.1. Історичний контекст літературно-критичної думки України 1995– 2015 рр.....	66
2.2. Масмедіа як пріоритетний канал взаємодії з масовою читацькою аудиторією досліджуваного періоду.....	81
2.3. Специфіка жанрово-тематичного наповнення літературно-художніх видань України 1995–2015 рр.....	107
2.4. Загальні тенденції літературної критики України ХХ-ХХІ ст. в комунікаційному аспекті.....	126
Висновки до другого розділу.....	132
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ.....	136
3.1. Трансформація форми й змісту літературно-критичного матеріалу в умовах переходу на мультимедійні платформи.....	136
3.2. Зміна постаті критика у медіапросторі.....	144
3.3. Модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі.....	150

3.4. Особливості сучасних літературно-критичних матеріалів.....	154
Висновки до третього розділу.....	158
ВИСНОВКИ.....	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	168
ДОДАТКИ.....	193
Додаток А. Список публікацій здобувача.....	193
Додаток Б. Вихідні дані періодичних видань літературно-мистецького спрямування та всеукраїнських порталів за 1995–2015 рр.....	197
Додаток В. Графік заснування літературно-художніх видань та онлайн-ресурсів за 1995–2015 рр.....	209

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Літературна критика від моменту свого зародження була пов'язана з комунікаційною системою суспільства. Із виникненням масмедіа, почався стрімкий розвиток літературної критики як самодостатньої творчої діяльності. Зі зміною суспільної парадигми змінюється характер та стиль літературної критики. На межі ХХ–ХХІ століть масмедіа були головним осередком її функціонування. Розвиток інформаційних технологій, ряд глобалізаційних процесів, поява нових медіа, зміна запиту читацької аудиторії спровокували ряд трансформацій. Поступово літературна критика зі шпальт друкованих літературно-художніх газет і журналів переходить в онлайн-простір, де набуває нових форм, ознак як явище. Формується новий тип критики.

Вітчизняними науковцями вже проаналізовано літературно-критичну думку України починаючи від часу її зародження у Х столітті і закінчуючи останніми десятиліттями ХХ століття. Проте значна частина цих досліджень розроблена в галузі літературознавства, у той час як сучасна літературно-критична думка активно розвивається у площині соціальних комунікацій. Друковані та онлайн-медіа стають основним джерелом взаємодії з масовою читацькою аудиторією та формування її думки. Саме у межах функціонування ЗМІ відбувається публічний діалог між письменником і читачем, літературним критиком, журналістом і читацькою аудиторією. Крім того, літературна критика активно послуговується жанрами журналістики, як у класичному їх вигляді, так і видозмінюючи їх відповідно до власних потреб.

Зі здобуттям Україною незалежності відкрилися нові можливості для розвитку літературної критики. Розширилось не лише коло дозволених тем, а й відбувся процес відкриття для українського критика, а згодом і читача, нових імен світової і вітчизняної літератур, які раніше були під суворою заборонаю тоталітарного режиму. У період із 1995 до 2015 року українська літературна

критика, як і журналістика, пройшла складний процес переформування. Починаючи від поступового осягнення себе як окремої складової загальносвітового літературно-критичного процесу і закінчуючи утвердженням власних канонів і пріоритетів. У зв'язку з тим, що на сьогоднішній день стан та особливості розвитку літературної критики України досліджено більше з точки зору літературознавчих наук, а масмедійна сторона питання часто залишалась за межами наукових інтересів вітчизняних дослідників, постає необхідність у більш глибоку вивченні й аналізі масмедійного чинника літературної критики України.

Масмедіа є тією рушійною силою, що осучаснює літературну критику, допомагає їй пристосовуватися до умов актуального медійного світу та розмовляти з масовою аудиторією її мовою. Водночас літературна критика збагачує журналістику, привносить у неї нові ідеї та методи. Результатом цього взаємовпливу є трансформація, взаємкореляція існуючих жанрів і поява нових, зміна мови, форми, формату матеріалів, проблематики та пріоритетів. Аналіз усіх цих процесів дозволить, з одного боку, дослідити трансформацію літературної критики в українському медіапросторі останніх років, виокремити ряд тенденцій, а з іншого – покладе основу для подальших досліджень у даному напрямі.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертації стали праці провідних українських та закордонних науковців. Вивченню засадничих питань літературної критики, її статусу, поняттю, завданням, функціям, присвячені роботи Р. Барта [186], Л. Білецького [9; 10], В. Брюховецького [17; 18; 19], Л. Вашків [26], Р. Веллека [244], О. Галича [33], Р. Гром'яка [37], М. Ільницького [65], Ф. Крюса [193], М. Наєнка [109], В. Панченка [121], Л. Сніцарчук [233], Т. Шестопалової [188; 189] та ін. Важливою базою для написання дисертації стали наукові праці дослідників журналістики та соціальних комунікацій. Зокрема, публікації Т. Гобана-Класа [203], О. Голік [32], Г. Дженкінса [212], О. Зернецької [55], В. Іванова [57], В. Ільганаєвої [62; 63; 64], Е. Каца [214],

С. Квіта [67], П. Лазарсфельда [214], Д. Мак-Квейла [223; 224], М. Мак-Люена [222], О. Мітчук [102; 103; 225], Б. Потятинника [120], Г. Почепцова [121; 122; 123; 124], В. Різуна [129], М. Рожило [128], Дж. Рітцера [227], О. Холода [166], М. Шульги [181] та ін.

Питання взаємозв'язків літератури, культури, медіа, комунікації розглядалися у роботах Ю. Габермаса [206; 207], Г. Ганса [202], Н. Зражевської [56], Ф. Лівіса [219; 220], Дж. Томпсона [242], М. Страйн [240]. Окремі аспекти функціонування літературної критики в площині соціальних комунікацій досліджували В. Здоровега [52; 53], О. Іванова [58; 59; 60], І. Михайлин [98; 100], І. Моторнюк [108]. Дослідженню окремих літературно-художніх часописів України кінця ХХ – початку ХХІ століття присвячені праці Г. Бітківської [12], Л. Василик [24], Г. Гусейнова [39], О. Іванової [61], Л. Костецької [73], О. Левицької [86], Л. Монич [104; 105; 106], Е. Огар [111; 112], Р. Семківа [134; 135], М. Стріхи [142], В. Шейка [176] та ін. Трансформаційні процеси критики та її актуальний стан в просторі соціальних комунікацій вивчали М. Групач [205], Н. Крістенсен [217; 218], М. Станкова [234; 235; 236; 237; 238; 239], Ю. Фром [201], М. Яаккола [211].

Проте наукового дослідження, у якому було б комплексно проаналізовано та систематизовано знання про літературну критику України часів незалежності у масмедійному контексті, немає. Цим обумовлений вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Представлене дослідження здійснене в рамках міжнародного грантового проєкту Journalism Education for Democracy in Ukraine: Developing Standards, Integrity and Professionalism (Журналістська освіта задля демократії в Україні: розробка стандартів, доброчесність та професіоналізм) – проєкт ЄС ЕРАЗМУС+, № 598964- EPP-1-2018-1-UK-EPPKA2-SBHE-JP, 2018–2022 рр., науково-дослідної роботи кафедри журналістики та філології СумДУ «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до

демократичної моделі» за номером державної реєстрації 0115U001713 та «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи» за номером державної реєстрації 0121U111164.

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – визначити особливості розвитку та функціонування літературної критики України в середовищі масмедіа в період з 1995 до 2015 року.

Досягнення мети передбачає виконання таких *завдань*:

- проаналізувати існуючий науковий доробок, присвячений предмету дослідження;
- дослідити процеси трансформації літературної критики в сучасному медіапросторі та зміни форми й змісту літературно-критичного матеріалу в умовах переходу на мультимедійні платформи;
- відновити хронологію заснування літературно-художніх часописів України 1995–2015 рр. та розглянути типологічні особливості літературно-художніх часописів та онлайн-видань України доби незалежності;
- проаналізувати тематику, проблематику та жанрові особливості літературно-критичних матеріалів обраних видань України за 1995–2015 рр.;
- розробити модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі й модель сучасного літературно-критичного матеріалу;
- визначити перспективи розвитку літературної критики в системі соціальних комунікацій.

Об'єкт дослідження – літературна критика України 1995–2015 рр.

Предмет дослідження – масмедійний чинник літературної критики як окремого суб'єкта масово-інформаційної діяльності.

Джерельна база дослідження – літературно-критичні матеріали друкованих періодичних часописів та інтернет-видань літературно-мистецького спрямування України періоду 1995–2015 рр. Зокрема, «Авжеж!», «Березіль», «Вітчизна», «Всесвіт», «Дзвін», «Дніпро», «Київська Русь», «Книжник-review»,

«Критика», «Кур'єр Кривбасу», «ЛітАкцент», «Література Плюс», «Світо-Вид», «Сучасність», «Четвер», «Читомо», «ШО» та ін.

Хронологічні межі дослідження. Дисертація охоплює явище української літературної критики 1995–2015 років, оскільки цей період не було комплексно досліджено. Часові межі в 20 років дозволять простежити зміни, які відбулись із літературною критикою, як комунікаційною діяльністю та визначити ключові тенденції.

Методи дослідження. Для реалізації мети й виконання поставлених завдань було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: *порівняльно-історичний, описовий та графічний методи, аналіз, синтез, індукція, дедукція, контент-аналіз, узагальнення, системний і порівняльний аналіз, метод моделювання.* Також були застосовані *соціокомунікаційний та міждисциплінарний підходи* до проведення дослідження.

Порівняльно-історичний метод застосовано для дослідження динаміки розвитку й змін літературно-художніх часописів України обраного періоду, трансформації літературної критики у медіапросторі. *Описовий метод* використано для подання комплексної характеристики видань, стану літературної критики. *Методи системного й порівняльного аналізу* дозволили краще дослідити функції літературної критики та визначити, які з них є найбільш актуальними сьогодні. Для цілісного вивчення об'єкта дослідження та його окремих складових використано *методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції.* Із використанням методу *контент-аналізу* досліджено тематику та проблематику видань, їхню рубрикацію, жанрове наповнення.

Метод моделювання застосовано при типологізації видань і формулюванні моделі сучасного літературно-критичного матеріалу. *Графічний метод* використано для унаочнення даних результатів дослідження. *Метод узагальнення* використано для підведення підсумків проведеного дослідження, окреслення подальших перспектив наукових пошуків в обраній тематиці.

Наукова новизна роботи зумовлена всебічним комплексним і аналітичним підходом до вивчення питання масмедійного чинника літературної критики України 1995–2015 рр. У роботі:

уперше:

- проведено загальний аналіз і систематизацію наукового доробку вітчизняних і закордонних учених стосовно взаємодії літературної критики та масмедіа;
- усебічно проаналізовано основні етапи та принципи розвитку літературної критики як окремого суб'єкта масово-інформаційної діяльності;
- досліджено особливості функціонування української літературної критики нової доби, що дозволило зафіксувати ключові тенденції розвитку літературної критики України 1995–2015 рр. та визначити їхній вплив на подальший розвиток галузі;
- проведено ґрунтовний аналіз масмедійного чинника літературної критики України обраного історичного періоду й подано загальну оцінку сучасного літературно-критичного процесу України;
- структуровано проблематику літературно-критичних матеріалів сучасних ЗМІ;
- досліджено та описано особливості критичних матеріалів літературно-мистецьких ЗМІ України 1995–2015 рр., проведено порівняльний аналіз літературно-критичних матеріалів українських друкованих та інтернет-видань обраного періоду;
- охарактеризовано процеси трансформації форми й змісту літературно-критичних матеріалів України в умовах переходу на мультимедійні платформи;
- на основі отриманих результатів розроблено модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі та модель сучасного літературно-критичного матеріалу;

удосконалено:

- теоретичний чинник проблеми трансформації та кореляції журналістських жанрів, якими послуговується літературна критика;

подальшого розвитку набули:

- дослідження процесів функціонування літературної критики в умовах сучасного інформаційного простору України;

- теоретичний складник питання взаємодії ЗМІ з масовою аудиторією за рахунок більш детального розгляду впливу авторів ЗМІ літературно-мистецького спрямування на формування естетичних і літературних уподобань масової читацької аудиторії.

Теоретичні положення, сформульовані в дисертації, можуть стати основою для подальшого дослідження літературної критики в площині соціальних комунікацій, вивченню трансформаційних процесів літературної критики.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані редакціями друкованих літературно-художніх часописів для створення сучасного видання нового типу, а також допоможе редакціям розвиватись в онлайн-просторі. Теоретичні положення, результати контент-аналізу можуть бути використані для забезпечення навчального процесу під час створення навчальних програм курсів з основ журналістики, мистецької та літературної критики тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі основні ідеї, теоретичні й методологічні положення, які розкривають наукову новизну та результати дослідження, сформульовані авторкою особисто. Ідеї, гіпотези та концепції інших дослідників, використані у дисертації, супроводжуються покликаннями на роботи авторів і слугують підкріпленням ідей дисертантки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації були представлені на наступних наукових конференціях: V міжнародна науково-практична конференція «Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід» (Одеса, 20–21 квітня 2018 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Медіапростір: проблеми і виклики сьогоденні» (Київ, 25 квітня 2018 р.), Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 25-річчю МЕРУ ім. академіка Степана Дем'янчука «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (Рівне, 11–12 жовтня 2018 р.), V Всеукраїнська інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасні медіакомунікації: прикладний аспект» (Маріуполь, 25–26 квітня 2019 р.), Міжнародна наукова конференція «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі і регіональні ЗМІ» (Тернопіль, 10–13 травня 2019 р.), Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Медіазнавчі студії в європейському діалозі: освітній та науковий дискурси» (Київ, 13–14 листопада 2020 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні комунікації: фундаментальні парадигми розвитку» (Київ, 24–25 вересня 2021 р.), I International Scientific and Practical Conference «Scientific goals and purposes in XXI century» (Seattle, USA, 7–8 жовтня 2021 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в 12 роботах, із яких 3 статті у фахових збірниках і журналах (одноосібно), 2 статті в іноземному виданні (у співавторстві з науковим керівником), 2 – у виданні індексованому в міжнародній наукометричній базі (Scopus) (у співавторстві), 6 опублікованих тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, розділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (244 позиції) та додатків. Містить одну таблицю та шість рисунків. Загальний обсяг роботи – 209 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

1.1 Поняттєвий апарат дослідження

Літературна критика як самодостатнє й складне явище викликає інтерес у дослідників різних галузей, зокрема, літературознавців, культурологів, філософів, медіазнавців тощо. Мета й завдання, які постають перед літературною критикою, функції, які вона виконує, виклики з якими зіштовхується, рівень наукового знання та розвитку комунікаційної системи суспільства впливають на формулювання дефініції літературної критики, характерної для того чи іншого історичного періоду.

Критика як форма суспільної комунікації існує відтоді, відколи існує людство. Трансформаційні процеси, які відбуваються у полі критичної діяльності та інформаційного життя суспільства, повсякчас активізують потребу у термінологічній конкретизації поняття літературної критики. Дослідження етимології терміна приводить нас до дефініції «критика», яка походить від грецького слова «κρίτικῆ» та тлумачиться як «здатність розрізняти», «мистецтво судити». У «Словнику іншомовних слів» за редакцією С. Морозова та Л. Шкарапути «критика» трактується як: «1) розгляд, аналіз явища з метою його оцінки і виправлення вад; 2) оцінка художніх творів; літературний жанр, присвячений аналізу таких творів; 3) негативна думка про що-небудь» [139, с. 305].

У словнику-довіднику за редакцією І. Михайлина враховано всі вищеназвані аспекти поняття та особливості його використання в медіапросторі Тут під критикою розуміється «розгляд, аналіз, обговорення яких-небудь явищ життя чи мистецьких творів з метою дати оцінку, з'ясувати сутність і природу

явища. У суспільному житті критика – це метод виявлення і пошуку шляхів дійсності» [50, с. 138]. Дослідник зауважує, що критика є важливим складником журналістики й знаходить своє відображення в соціальному, культурному, політичному, економічному та інших тематичних напрямках [50, с. 138].

Визначаючи найважливішими функціями критики оцінювання й аналіз, науковці також наголошують на її пізнавальному потенціалі. Вона є важливою складовою культури, науки, літератури, мистецтва й охоплює процеси соціальних комунікацій.

Критика літературної творчості визначається дослідниками у таких дефініціях як «літературно-художня критика», «літературно-мистецька критика» та «літературна критика». Ці поняття в основі своїй говорять про одні й ті самі явища та мають синонімічний характер. У даному дослідженні ми будемо використовувати термін «літературна критика» для уникнення двозначності та розглянемо варіативність трактувань цього явища.

Фундаментальне дослідження поняття літературної критики належить американському вченому Р. Веллеку. Він проаналізував походження терміна, його трансформацію в різних наукових традиціях, дослідив словникові та контекстуальні значення поняття. Р. Веллек продемонстрував, що термін «літературна критика» в одних культурах став синонімом наукових літературних студій, тобто літературознавства, а в інших є, головним чином, складовою журналістської діяльності. Результати проведеної роботи стали основою його знаменитої статті «The Term and Concept of Literary Criticism» [244].

У сучасному науковому дискурсі можна виділити три основні підходи до визначення поняття та характеристики статусу літературної критики: 1) як науки й складової літературознавства; 2) як окремого виду творчої діяльності; 3) як форми публіцистики й ширше – журналістики.

Усі ці підходи враховано у статті про літературну критику в «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва. Згідно з

визначенням, поданим у виданні, літературна критика це «різновид літературознавства, що трактується як галузь наукового пізнання художньої дійсності, як публіцистика, що ґрунтується на літературному матеріалі, і як синтез різних способів аналітичної діяльності. Літературна критика спрямована на цілісну інтерпретацію письменства» [91, с. 569]. Проте хоч у цій статті й враховано всі підходи до тлумачення літературної критики, наголос зроблено на її науково-методологічному аспекті.

Виокремлення та дослідження літературної критики як складової літературознавства, що разом із теорією та історією літератури утворює класичну тріаду, почалося в ХІХ столітті. «Ця проблема стала основою не тільки критичної практики про літературні твори, але і самооцінки свого іманентного існування», – пише М. Гнатюк [31, с. 272].

У першій половині ХХ століття, у період розквіту різноманітних філософських шкіл, течій, концепцій, ідея розуміння літературної критики як науки набула популярності. Серед вітчизняних дослідників на науковому статусі літературної критики наполягав Л. Білецький. Він розділяв її на публіцистичну (газетну) й наукову. Перший тип критики вчений називав поверхневим, призначеним «для широких мас та щоденного часопису “на злобу дня”», у той час як другий вважав професійною діяльністю, що має фундаментальне значення для розвитку літературного процесу, відрізняється сформованими цілями, завданнями, методологією [10, с. 44]. При цьому, характеризуючи літературну критику у загальному розумінні, Л. Білецький називав її творчістю, що «визначає ті вартості, які продукує митець» [9, с. 625].

Дослідники О. Галич та М. Наєнко розглядали літературну критику як складову літературознавства. М. Наєнко називає літературну критику найдавнішою літературознавчою дисципліною, наголошуючи на тому, що вона «є формою міркувального (аксіологічного) самоусвідомлення художньої літератури і розвивається синхронно з нею» [109, с. 6]. На думку О. Галича,

літературна критика покликана «давати ідейно-естетичну оцінку творам сучасних письменників, показувати їхнє місце в літературному процесі доби, визначати позитивні й негативні якості, прогнозувати майбутнє» [30, с. 17–18]. Письменники й читачі в цьому контексті визначаються аудиторією літературної критики, яким вона допомагає вирішувати різні завдання. Так, авторам літературних творів критика дає зрозуміти сильні й слабкі сторони їхньої творчості, визначити, чи є твір на часі та чи відображає актуальний стан доби. Читачам же критика допомагає розвинути естетичний смак та зорієнтуватись у безмежжі літературного простору.

У «Енциклопедії сучасної України» літературна критика визначається як «галузь літературознавства; не оцінювання, а судження, міркування про твір сучасного літературного процесу. Критика літературна передбачає теоретичний погляд на твір (текст) як об'єкт інтерпретації, звернення до глибинних основ семіотики і культурології; науковий аналіз структури твору як художнього явища, його зв'язків із дійсністю та тлумачення її естетичних перетворень» [77].

Трактування літературної критики як наукової галузі завжди мало як прихильників, так і опонентів. Зокрема, Р. Барт не визнавав за критикою наукового статусу, наголошуючи, що наука досліджує сенси, у той час як критика їх виробляє [186, с. 32]. Український літературний критик В. Моренець також наполягав на тому, що критика не може й не має претендувати на науковий статус. «Критична думка є власне “естетичним і монособ'єктивним” пізнанням художнього твору, незрівнянно глибшим, але в силу неминучої суб'єктивності таким, яке не претендує і за визначенням не може претендувати на статус “наукового знання”» [140, с. 8].

І. Козлик зауважував, що «літературознавство перебуває стосовно літературної критики (у вже згаданому широкому її розумінні) у суто конкурентних стосунках, тим паче в умовах ринкової дійсності й демократично орієнтованого суспільства» [70, с. 14]. На думку науковця, єдиний спосіб

зменшити в критичних текстах рівень некомпетентності, поверховості та фальші – це розвиток літературознавчої літературної критики, яка «попри всю свою межовість із іншими суспільними діяльностями, базується на професіоналізмі, літературознавчій освіченості й загалом сучасних уявленнях про критерії істинності гуманітарного знання» [70, с. 14].

Англомовним еквівалентом трактування літературної критики як науки або ж складової літературознавства постає термін «literary criticism». У цьому контексті його нерідко використовують як синонім до «literary studies», що фокусується на теорії літератури. Хоча в межах професійної спільноти в останні роки все частіше зустрічаємо «literary criticism» для позначення літературної критики, що знаходить своє відображення не лише у теоретичних студіях, а й у практичному просторі соціальних комунікацій.

Ш. О. де Сент-Бев був першим, хто звернув увагу на відмінність між літературознавчим і літературно-критичним аналізом художнього твору та, як результат, існування двох типів критики. Він писав: «Перший із них – це критика розсудлива, стримана, більш вузька за своєю темою і простора – така критика, яка роз’яснює, а іноді і відтворює минуле, відкопуючи і обговорюючи вцілілі уламки старовини, класифікуючи і розташовуючи в певному порядку імена або факти... В поняття критики іншого роду ... досить вдало вираженій словом “журналістика”, я укладаю уявлення про те більш різнобічне, гнучке, діяльне мистецтво, яке розвивалось лише за останні три століття і із листів учених мужів... перейшло на сторінки газет» [228].

Дослідники також зазначають, що для літературознавства характерне наукове мислення, а для критики синергія художнього й наукового. Мета критики більш популяризаторська в порівнянні з теорією та історією літератури. При цьому між ними є ряд відмінностей. Зокрема, різняться предмет аналізу, наголоси та підходи до аналізу. Не останню роль відіграє також обов’язковий зв’язок критичної діяльності з сучасністю. Різняться й підхід до збереження

результатів аналізу. Літературна критика живе тут і зараз, це змінний «живий» процес, у той час як літературознавство претендує на довготривале збереження своїх провідних результатів [26].

Літературну критику завжди відрізняло те, що вона відслідковує поточний літературний процес, говорить про сучасність, є живою, практичною діяльністю. У цьому контексті вона за своєю природою постає більш фундаментальною та автентичною діяльністю у порівнянні з теоретичними аспектами літературних студій [243, с. 1–2].

Багатьма дослідниками літературна критика визначається як окремий вид творчої діяльності. Відповідно до словника-довідника за редакцією Романа Гром'яка «літературна критика – відносно самостійний вид творчої діяльності, який спирається на практичний тип мислення задля поцінування художньої своєрідності нових літературних творів, їх естетичної вартості, виявлення провідних тенденцій літературного процесу» [93, с. 402]. Дослідник теж наголошує на неоднозначному становищі літературної критики. Він зауважує, що вона традиційно вважається складовою літературознавства, проте її тісний зв'язок із масмедіа дозволяє науковцям характеризувати її як різновид публіцистики [92; 93, с. 402].

Французький професор А. Компаньйон також говорить про тісний зв'язок масмедіа й літературної критики. На його думку, літературна критика – це «такий дискурс творів літератури, де наголос припадає на досвід їх читання, де описується, інтерпретується й оцінюється смисл та ефект цих творів для читача хоча й компетентного, проте необов'язково вченого чи професіонала. Критика поціновує, робить присуд, своїм знаряддям вона має симпатію (або антипатію), тожсамість, самопроекцію, ідеальним місцем для неї є не університет, а салон (що зараз перевтілюється в періодик); її первісною формою є світська бесіда» [192, с. 9].

Автор статті про літературну критику в енциклопедії «Британіка», професор Ф. Крюс називає літературною критикою аргументований розгляд літературних творів та проблем. Він зауважує, що цим терміном позначається будь-яка аргументація щодо літератури, незалежно від того, аналізуються чи ні конкретні твори [193].

В «Оксфордському словнику літературних термінів» літературною критикою називається: «Обґрунтоване обговорення літературних творів, діяльність, яка може включати деякі або всі з нижче наведених процедур у різному співвідношенні: захист літератури від моралістів і цензорів, класифікація твору відповідно до його жанру, тлумачення його значення, аналіз структури та стилю, судження про його цінність у порівнянні з іншими творами, оцінку його ймовірного впливу на читачів, а також встановлення загальних принципів, за якими оцінюватимуться та тлумачитимуться літературні твори (окремо, у межах певних категорій, або в цілому)» [184, с. 54]. Однак постає питання, наскільки це та інші подібні визначення відображають актуальний стан літературної критики. Тут не враховані особливості функціонування критики в сучасному медіапросторі, актуальні завдання, функції критичної діяльності, а також моделі комунікації між письменником, критиком, як професіоналом масової комунікації, та читачем, який виступає реципієнтом і художнього твору, і критичного тексту.

У свою чергу Т. Шестопалова називає літературною критикою «виявлення в мистецькому творі феномена сучасності шляхом осмислення її актуальних смислів та універсалій, побачених у цьому творі» [178, с. 120]. Адже літературна критика завжди була й залишається найкращим способом реагувати на актуальні явища літератури. Сучасність – це простір, у якому розкривається природа критики.

Аналізуючи підходи та інструментарій літературної критики для дослідження й розвитку медіакритики, А. Сулім характеризує літературну

критику як «своєрідний вид літературної діяльності, призначений у світлі певних теоретичних концепцій за допомогою відповідних засобів аналізувати, витлумачувати, оцінювати літературні твори та явища» [144, с. 65–66].

Вагомий внесок у дослідження літературної критики зробив український науковець В. Брюховецький, який наголошував на важливості її публіцистичної складової. На його думку «критика є структурно складною, але самостійною діяльністю, в якій елементи художнього та теоретико-наукового мислення виконують підпорядковану домінантам комунікативно-прагматичного (практичного) мислення роль, а об'єднуються на ґрунті естетичного сприйняття» [18, с. 209]. Публіцистична заостреність за Брюховецьким є атрибутивною ознакою критики, що безпосередньо впливає на її завдання та функції.

Згідно визначення науковця І. Михайлина літературна критика – це «тематичний різновид журналістики, зосереджений на інтерпретації літературних творів, аналізі їхнього змісту і форми, з'ясуванні їх значення для суспільного життя й літературного розвитку» [50, с. 139]. Медіазнавець наголошує, що в ширшому контексті літературна критика постає різновидом мистецької критики, проте виділяється і розглядається окремо, оскільки література як форма мистецтва має своє особливе значення в житті людства. Критика зародилась як явище журналістики і до сьогодні залишається важливою складовою медіапростору [100, с. 218].

Український письменник, критик і публіцист М. Рябчук, говорить, що літературна критика є різновидом газетярства. На його думку, літературний критик пише для пересічного читача, який «цікавиться літературою не більше (але й не менше), ніж спортом, політикою й безліччю інших справ, про які прагне довідатися зі щоденних газет» [132]. Відповідно, цим визначається характер критики, її мова та специфіка подачі матеріалу автором.

Літературна критика в її медійному аспекті в англomовному науковому дискурсі нерідко визначається термінами «критика» («criticism») або «культурна

критика» («cultural criticism»). У словнику з питань медіа та комунікацій критикою називається дослідження, аналіз літературних, мистецьких або медіатекстів з точки зору їх естетичної вартості, соціального значення, стилю, жанрових особливостей тощо [195, с. 81]. Спостерігаємо синтез літературної критики із такими поняттями, як кінокритика та медіакритика. Досліджуючи тематику, проблематику та функції медіакритики, А. Сулім визначає, що вона використовує методологічний інструментарій літературної та кінокритики.

Термін «культурна критика» також є багатозначним. «В англо-американській традиції цим терміном позначають фактично будь-які дискусії, які пов'язані зі сферою культури (наприклад, варіантом культурної критики буде літературна критика чи міркування стосовно моди тощо). У німецькій традиції культурна критика стосується виявлення негативних явищ у культурі, пояснення причин її своєрідної кризи» [175, с. 50].

Окрім того, критика розглядається науковцями в її взаємозв'язку з культурною журналістикою. Визначний доробок у цьому напрямі становлять роботи скандинавських учених. Зокрема, праці Н. Крістенсена, Ю. Фрома [201; 217; 218], К. Рігерт, А. Руссвал [194], М. Яакколи [211] та ін. У фундаментальній роботі «Культурна журналістика і культурна критика у медіа» за редакцією вже згаданих Н. Крістенсена та Ю. Фрома розглянуто сучасне бачення культурної критики та журналістики, їхнє місце та роль у глобалізаційних процесах сучасності, трансформація цих явищ у зв'язку з появою нових інформаційних технологій, явища професійної та непрофесійної критики, тобто всі ті процеси, які ми можемо спостерігати в Україні та світі [218].

Н. Крістенсен і Ю. Фром зазначають, що тісний зв'язок між культурною критикою та культурною журналістикою зумовлений історично. Культурна критика давно розглядається науковцями різних дисциплін з акцентом на нові медіа й культурну журналістику, як одні з найважливіших інституцій для практики критичної діяльності. Не останню роль у цьому відіграє жанр рецензії,

який постає одним з провідних у культурній критиці. Найновіші дослідження зосереджуються на вивченні нових типів культурної критики, огляді, рецензуванні книжок із використанням сучасного діджитал інструментарію. Це спонукає переглянути традиційні підходи до розподілу авторів на професійних журналістів, критиків та аматорів, а також шукати нові шляхи та можливості для концептуалізації поняття «критика» [218].

Окрім поняття літературної критики в науковій літературі та серед практиків зустрічаємо такі визначення, як журнальна (рідше газетна чи газетно-журнальна) критика й онлайн-критика. Обидва поняття відображають провідний канал комунікації, яким розповсюджуються літературно-критичні матеріали. Проте вони можуть використовуватись і в ширшому контексті. Наприклад, онлайн-критика може охоплювати всі критичні тексти в онлайн-просторі стосовно не лише літератури, а й кіно, театру, музики, мистецтва, соціальних питань тощо. Журнальна критика охоплює критичні тексти, що публікуються на сторінках друкованих літературно-художніх видань, і теж можуть стосуватись різних сфер культурного й соціального життя суспільства.

Проаналізувавши популярні на сьогоднішній день підходи до визначення поняття літературної критики, ми дійшли висновку, що переважна більшість існуючих наразі дефініцій, «вказують на ті особливості, які були характерні для неї в період популярності традиційних медіа. Із розвитком нових медіа, появою нових інформаційних технологій та спеціалізованих платформ для читацького ком'юніті, зростанням обсягів книжкової продукції, а також рядом трансформаційних процесів, що відбулися із формами, форматами матеріалів, авторами й аудиторією, змінюється сам статус літературної критики. Усе це відображається на завданнях та функціях літературно-критичної діяльності» [157, с. 34].

Наразі літературна критика набуває нових ознак та форм. Вона уособлює комунікацію, рецепцію про літературу із потужним масмедійним чинником.

Відповідно, постає потреба говорити про літературну критику як про самостійну професійну діяльність, що функціонує у площині соціальних комунікацій.

На основі аналізу існуючих дефініцій та підходів до визначення поняття літературної критики, запропонуємо власне. **Літературна критика** – це вид комунікаційної діяльності, який функціонує в тісному зв'язку з літературою, культурою та журналістикою, спрямований на аналіз, оцінку й інтерпретацію творів та явищ літератури.

1.2 Літературна критика в соціальнокомунікаційних дослідженнях

Літературна критика як вид діяльності тісно пов'язана з іншими сферами культурного життя та соціальними інститутами. Існують різні школи, напрями й течії, відповідно до яких комплексний підхід до вивчення явища літературної критики може відрізнятися. Передусім дослідники зосереджують увагу на проблемі статусу критики, концептуалізації її предмета, специфіки завдань, функцій, які вона виконує у медіапросторі. Також виникає потреба визначення місця, яке відводиться літературній критиці серед суміжних галузей знань, оскільки жодне наукове знання та форма практичної діяльності не існують ізольовано. Дослідниця Н. Зражевська слушно зауважує: «Сьогодні стає зрозумілим, що майже все у гуманітарних та суспільних науках тим чи іншим чином пов'язане з комунікацією» [56, с. 6].

Літературна критика функціонує у просторі соціальних комунікацій і, відповідно, підпорядковується законам комунікаційних систем із якими співвідноситься. Комплексне дослідження явища літературної критики неможливе без вивчення її в системі соціальних комунікацій. Саме поняття «social communication», тобто «соціальна комунікація», з'являється після прийняття Декрету Другого Ватиканського собору 4 грудня 1963 року. Згідно цього документу «соціальні комунікації це процес який відбувається серед

людей і для людей» [197]. І хоч це словосполучення зустрічалося до того в науковому вжитку, саме поява Декрету сприяла подальшим науковим дослідженням, формуванню нової термінології та утвердженню окремої галузі.

Вивченню різних аспектів соціальних комунікацій присвячені праці В. Горового [35], Т. Гобана-Класа [203], О. Зернецької [55], В. Іванова [57], В. Ільганаєвої [62; 63; 64], С. Квіта [67], Г. Почепцова [121; 122; 123; 124], В. Різуна [128; 129], Дж. Рітцера [227], О. Холода [166], В. Шрамма [229] та ін. Важливе значення для дослідження взаємозв'язків культури, літератури, масмедіа та їхнього впливу на критику мають праці П. Бурдьє [23; 188], Ю. Габермаса [206; 207], Н. Зражевської [56], С. Леша [87], Дж. Сібрука [230], Дж. Томпсона [242] та ін.

Під терміном «соціальна комунікація» розуміють 1) передачу інформації, ідей, емоцій у вигляді знаків, символів; 2) процес, що пов'язує частини соціальної системи одна з одною; 3) механізм, що дозволяє визначати поведінку іншої людини [181, с. 19]. В. Шрамм, відомий дослідник комунікацій, характеризував соціальну комунікацію як посилену міжособистісну комунікацію [229, с. 22].

Український учений О. Холод запропонував наступне визначення соціальних комунікацій: «Галузь знань, що вивчає організаційно впорядковану систему документів, їх масиви, продукти засобів масової комунікації та інформаційні технології, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів і намірів при безпосередній участі членів комунікативного процесу» [166, с. 35.].

В. Різун наголошує, що кожна конкретна соціальна комунікація відбувається в умовах «штучно створеної технологічної системи духовного єднання людей» [128, с. 31]. Такими системами є інтернет, телевізійна та радіомережа, газетно-журнальна система поширення, видавнича, архівна, бібліотечна мережа тощо.

Представник теорії ліберального гуманізму Ф. Р. Лівіс одним із перших дослідив взаємозв'язки між журналістикою та літературою на науковому рівні.

У 1924 році він захистив докторську дисертацію на відповідну тему. Дослідження взаємозв'язків між журналістикою та літературою проводилось на прикладі англійської преси. На думку Лівіса, розвиток преси, зростання кількості видань, підірвали спільні культурні засади суспільства. Для різних культурних смаків сформувалися свої маркери [196; 219; 220].

У ХХ столітті формуються та розвиваються наукові школи, теоретичні концепції, які сприяли низці досліджень у галузі комунікацій, культурології, літературознавства. Різні галузі науки та сфери суспільного життя почали досліджувати у їх взаємозв'язку. З'явився ряд наукових праць, присвячених взаємовпливу та взаємозалежності медіа, культури, літератури, соціології, економіки тощо. Вводяться в обіг нові терміни, зокрема, «економіка культури», «індустрія культури» та ін. Галузі наукових знань починають активніше використовувати інструментарій і методологію одне одного, з'являється все більше міждисциплінарних досліджень.

Значний вплив на дослідження соціальних комунікацій, масмедіа, літератури, культури справили теорія ліберального гуманізму, структуралізм, постструктуралізм, деконструктивізм, постмодернізм, психоаналіз, марксизм і неомарксизм, феміністична критика, постколоніальні дослідження, мультикультуралізм, рецептивна естетика, феноменологічні дослідження, культурна критика, Франкфуртська школа, Бірмінгемська школа (Британські культурні студії), функціоналізм. Дискусії між представниками цих течій та шкіл подарували науці й культурі низку визначних праць.

Ідеї представників Франкфуртської школи, які серед іншого ввели поняття «індустрія культури» та сформулювали критичну теорію, мають особливе значення для дослідження питань комунікативістики, культури, соціології. Серед провідних представників школи: Т. Адорно, М. Хоркхаймер, Г. Маркузе. Під поняттям «індустрія культури» Т. Адорно та М. Хоркхаймер розуміли потоково-конвеєрне виробництво культурних продуктів, яке принижує людину.

«Послідовники Франкфуртської школи скептично поставились до ролі масмедіа в індустрії культури. Спрямованість медіа на задоволення бажань аудиторії призвела до завоювання масової свідомості та насадження в ньому низьких духовних стандартів» [57, с. 99]. Г. Маркузе, зокрема, вважав, що медіа нав'язують людям своє бачення, формують певні запити й потреби аудиторії, а не навпаки [95].

Питанню масмедіа та масової культури присвячено ряд робіт представника критичної школи Ю. Габермаса, зокрема його відома праця «Теорія комунікативної дії» [206]. Погляди Габермаса щодо значення та потенціалу медіа відрізнялись від його попередників із Франкфуртської школи. Дослідник бачив як недоліки, так і переваги розвитку масмедіа, які відстежують та відображають події суспільного й культурного життя.

Пізніше у своїй праці «Структурна трансформація публічної сфери: дослідження щодо категорії буржуазного суспільства» [207] Ю. Габермас писав, що літературна, художня та соціальна критика розвивались у публічних просторах. Від салонних обговорень та епістолярій письменників, критика трансформувалась в усталені письмові жанри, перейшла на сторінки газет і журналів. Критика розвивала певні форми, традицію спілкування та обговорення явищ культурного, соціального та політичного життя суспільства. «Форми спілкування та публічної сфери мали діалектичний характер. Публічна сфера становила місце і простір для окремих форм комунікації, тоді як окремі форми комунікації сприяли матеріалізації та формуванню публічної сфери» [182, с. 12]. Стрімкий розвиток масмедіа сприяв виокремленню літературної критики в самодостатню сферу діяльності.

Про кризу критики, як центральної ознаки «публічної сфери», зміну її статусу, завдань, функцій говорить і Т. Іглтон у своєму фундаментальному дослідженні «Функції літературної критики» [199]. Досліджуючи загалом інститут критики та його значення для розвитку англійського суспільства, він

простежує зміну статусу критики починаючи від епохи журналів Аддісона та Стиля й завершуючи теоретичними концепціями ХХ століття. Зауважимо, що свого часу саме сатиричні журнали Дж. Аддісона та Р. Стиля дали потужний поштовх для розвитку літературної критики [71, с. 47].

Одна з ключових проблем, що досліджувалася науковцями у ХХ ст. та суттєво вплинула на сучасне розуміння статусу критики, – це перегляд розподілу культури на високу та низьку. Свого часу Г. Генс проаналізувавши розвиток культурного простору США, увів у науковий дискурс поняття «смакової культури» та визначив необхідність визнати існування декількох типів культур у сучасному суспільстві. Згідно концепції Генса, у суспільстві є п'ять типів смакових культур: висока, верхньо-середня, нижньо-середня, низька, квазінародна. Кожна з них відповідає запитам конкретної верстви населення та охоплює певні культурні явища. Висока культура призначена для еліти суспільства та охоплює якісні медіа, класичну музику й серйозну літературу з «високої полиці». Для верхньо-середньої культури характерне більше споживання медійної інформації у порівнянні з високою (елітарною – відповідно до іншої термінології), для нижньо-середньої, яку уособлюють «білі комірці», – орієнтація на медіа зі збереженням високих моральних критеріїв. Представники робітничого класу мають низький рівень смакової культури, їхні вподобання обмежуються телебаченням та екшн-фільмами, у свою чергу, бідняки й малоосвічене населення люблять примітивні шоу та відносяться до представників квазінародної смакової культури. Г. Генс у своїй книзі «Популярна культура і народна культура» наголошував, що кожна з цих типів культур задовольняє потреби конкретної групи людей [57, с. 157; 202]. Критика в цьому контексті виконувала роль медіатора та була призначена, головним чином, для представників високої, верхньо-середньої та нижньо-середньої культур. Критики мали настільки потужний вплив на громадську думку, що їхні рецензії могли як зробити твір популярним, так і «знищити» його.

Проте поступова зміна суспільної парадигми ХХ століття під впливом постмодернізму, розвиток економіки, усе більша залежність культури загалом, і літератури зокрема, від умов ринку, призвела до переоцінки розподілу культури на високу й низьку, елітарну й для широких мас. Ці зміни висвітлено у роботах П. Бурдьє, С. Леша, Дж. Сібрука. Це не могло не вплинути на критичну діяльність.

Говорячи про об'єднання естетичної та соціальної сфер (полів), французький соціолог П. Бурдьє зауважував, що цей процес веде до стирання меж між низьким та високим у мистецтві, культурі постмодерного світу. Змінюється статус, функції, роль, сфера впливу критики [23; 99; 188]. Тепер не критика диктує, що читатимуть, дивитимуться, слухатимуть, а ринок.

Професор С. Леш, досліджуючи явище постмодернізму у соціології та культурі, також зазначав, що в цей час «нівелюється межа між високою та популярною культурою, а паралельно триває процес розширення масової аудиторії, здатної сприймати високу культуру» [87, с. 19].

У культурі епохи постмодернізму відбувається процес де-диференціації – нового об'єднання різних сфер, зокрема, культури, економіки, політики, соціальних сфер та утворення між ними нових зв'язків. С. Леш вводить поняття економіки культури, у якому об'єднуються умови виробництва, процес створення та використання продуктів культури. У концепції Леша «автор поглинається продукцією, розщеплюється, читач програмується, моделюється продуктом споживання, критика вже не відмежовується від самого мистецтва, реклама використовує мистецтво, через що важко розрізнити комерційні інституції і продукти культури, зникає розмежування ролей виробника, транслятора і споживача мистецтва, має місце широке і швидке технічне копіювання творів (пізніше — цифровізація), що призводить до втрати межі між копією та оригіналом мистецтва» [58, с. 35].

У період розквіту та популярності друкованих медіа, саме критики були тими, хто задавав культурні стандарти, формував так звану «високу полицю» книг, тобто шедеврів літератури. Те саме відбувалось з іншими формами та видами мистецтва. Саме тому редактори й критики не могли так легко прийняти втрату авторитету, що формувався століттями. Дж. Сібрук у своїй роботі «Nobrow. Культура маркетингу. Маркетинг культури» зазначає, що «критики, куратори та редактори мужньо боролися за збереження кордону між високим мистецтвом та поп-культурою, між ручною роботою та конвеєрним виробництвом, між унікальним та багаторазово повтореним. Ці культурні арбітри воювали з рестлерами, дівами мильних опер та ведучими ток-шоу, прагнучи зберегти якийсь сенс у традиційному поділі на стару елітарну культуру та нову комерційну культуру» [230, с. 118–119]. Сібрук вводить у обіг поняття «ноубрау», тобто місця, де зливаються воєдино культура та маркетинг, а межа між елітарною та комерційною культурою стирається. Суспільство та ринок поставили нові вимоги до культури та літератури. Це викликало кризу самого статусу критики. Вийшло так, що «ціле покоління культурних арбітрів, чий авторитет тою чи іншою мірою залежав від збереження поділу на елітарну й комерційну культуру, було поступово витіснене, і його місце посіло нове покоління, яке вміло адаптувати будь-який контент до тієї чи іншої демографічної або «психографічної» ніші. Відбувся важковловимий, але надзвичайно важливий перехід влади від індивідуальних уподобань до авторитету ринку» [230, с. 78–79].

Літературна критика довгий час допомагала підтримувати баланс між елітарною та масовою культурою, що безпосередньо впливало на контент, який критики створювали, на постулати, якими оперували. Якщо раніше критики зі сторінок провідних журналів говорили аудиторії, що читати, а що ігнорувати, що є поверхневим, а що претендує на статус серйозної літератури, то згодом почали шукати відповідь на питання: «Кому це читати?», «Для кого ця книга?». Тепер

першочерговим завданням критики стало знайти для книги свого читача, оскільки, з'явився відповідний запит аудиторії. Змінився й статус бестселера, яким раніше ставали твори нинішніх класиків. Поступово окрім свого першочергового значення, слово «бестселер» набуло характеристики поверхневої літератури, що не витримає перевірки часом.

Не лише літературна критика постає об'єктом досліджень соціальних комунікацій, а й надбання літературної критики ставали підложжям для подальшого розвитку науки про соціальну комунікацію після її виокремлення Декретом Другого Ватиканського собору. Так, ідеї і методи літературної критики, антропології, лінгвістики, історії, марксистської теорії були об'єднані у британських культурних дослідженнях, у яких розглядалися проблеми домінування еліти над культурою [56, с. 157]. Дослідженню впливу літературної критики на розвиток досліджень у галузі масових комунікацій присвячено роботу М. Страйн «Impact of literary criticism». Авторка зосереджується на трьох напрямках літературної критики ХХ століття, які застосовувались у дослідженні масової комунікації, вивченні критичних текстів: формалістичному, діалогічному та соціально-політичному [240].

І. Берtrand і П. Г'юз використовували інструментарій та методологію літературної критики для дослідження медіатекстів. Подаючи узагальнену характеристику різних підходів до аналізу медіатекстів, науковці виділили основні питання, які дозволяють розкрити сутність медіатекстів. Так, літературна критика, за визначенням науковців, дає відповідь на запитання «Що цей текст (інтуїтивно) означає?» [187, с. 227].

У дослідженні Ф.-А. Гассе здійснено аналіз концептів критики у крос-культурних, міждисциплінарних та історичних наукових студіях [208]. Окремі дослідники розглядали й літературу як комунікацію [231] або ж як форму соціальної комунікації [11; 204].

Для комплексного вивчення масмедійного чинника літературної критики, дослідження її актуального стану, важливими видаються наукові праці, присвячені темі лідерів думок. Оскільки постать критика, публічного інтелектуала, журналіста, а в сучасних контекстах – блогера, інфлуенсера, набуває особливого статусу. Дослідження образу лідера громадської думки, починаючи від теорії двоступеневого потоку комунікації, запропонованої Е. Кацем і П. Лазарсфельдом [214] і закінчуючи найновішими дослідженнями, дозволяють прослідкувати еволюцію самого статусу особи, яка впливає на рішення певних груп людей. У ХХ столітті роль публічного інтелектуала, автора матеріалів, що публікуються у провідних літературно-художніх та загальнонаціональних часописах, забезпечував літературному критикові статус лідера громадської думки. Із розвитком інформаційних технологій мільйони людей отримали можливість висловлюватись про прочитане та формувати свою читацьку спільноту. Поступово у літературній критиці, як і в традиційній журналістиці, автор втрачає свій авторитетний статус. Поява великої кількості інфлуенсерів, блогерів сприяє нівелюванню статусу автора, причому як медійного, так і художнього текстів [122, с. 56–65].

Сучасні медіадослідження, присвячені літературній критиці, її функціонуванню у соціальнокомунікаційному просторі, вивченню літературно-художніх часописів можна розділити на три великі групи. До першої групи доречно віднести наукові праці історичного характеру, до другої – дослідження, що розкривають теоретичні засади питання, до третьої – роботи, присвячені практичним аспектам галузі [156, с. 60–61].

Серед **основних тематичних напрямів досліджень**, присвячених літературній критиці у полі масмедіа та літературно-художнім часописам можна виділити наступні:

1. *Історія розвитку літературно-художньої періодики.* Зокрема, цій темі присвячені роботи О. Левицької [86], Л. Реви [127], О. Скібан [137],

В. Шейко [176]. Найчастіше об'єктом таких досліджень постають впливові, резонансні, популярні у свій час видання, які суттєво вплинули на розвиток літературного процесу, критики та культурної журналістики. Варто зазначити, що найбільш вивченим явищем у цьому контексті є літературна критика українських часописів ХІХ століття та початку ХХ ст. Що ж стосується досліджень літературно-художніх часописів ХХ–ХХІ століть, то найчастіше у поле зору науковців потрапляли такі найбільш впливові видання, як: «Кур'єр Кривбасу», «Всесвіт», «Четвер», «Книжник Review», «Критика», «Київська Русь», «ШО», «Сучасність» та інші. Велике значення для якісного дослідження цих видань має їхня доступність для науковця. Типологічні особливості, історія того чи іншого окремого видання розглянуті у працях Ю. Голоднікової [33], О. Горелик [34], К. Олійникової [113], М. Комариці [72], О. Усманової [151], С. Шебеліста [173] та ін. Проте не вистачає комплексного аналізу всіх видань періоду незалежності.

2. *Теоретичні аспекти функціонування літературної критики* складають другу групу досліджень. Як правило, це дослідження, що зосереджені на вивченні завдань, функцій літературної критики та розробці методологічної, термінологічної та теоретичної основи для подальшої практичної реалізації. Як зазначає С. Хороб, «Потреба теоретичного підложжя критики повсякчас активізує й актуалізує її практичний розвиток, адже теорія в кінцевому підсумку повертається методологією, стаючи інструментом для отримання нових результатів» [167, с. 290–291]. Зокрема, варто відзначити роботи Д. Харамурзи [157; 158; 162], Т. Шестопалової [178] тощо.

3. *Жанрова специфіка контенту літературно-художніх часописів.* Над дослідженнями у цьому напрямі працювали К. Кузьменко [80], Н. Кучма [82], Л. Монич [104; 105; 106], Н. Мантуло [94], А. Пилипенко [118], О. Харитоненко [163] та ін. Об'єктом таких досліджень виступають переважно окремі жанри, а предметом їхні модифікації, особливості представлення на

сторінках періодичних видань. Зокрема, розглядаються такі провідні жанри літературної критики як рецензія, відгук, стаття, огляд, портретний нарис тощо.

4. *Літературно-художні часописи, онлайн-медіа, блоги як інструмент промоції, маркетингу та реклами* розглядалися у працях О. Скібан [136], Н. Зелінської [54], В. Хміль-Чуприни [165] та ін. Дослідники ставлять питання про доречність використання критичних текстів з метою промоції, говорять про проблему стирання межі між реальною оцінкою значення твору та його рекламуванням. Зауважимо, що про явище «братських рецензій» та «бойфрендизму» в літературі активно говорять не лише науковці, а й практики [164].

5. *Сучасний стан, тенденції розвитку, актуальні питання літературної критики та літературно-художньої періодики, їхня трансформація у медіапросторі* розглядалися у роботах Н. Букіної [21], Л. Василик [24], М. Лебединцевої [85], М. Станкової [234; 235; 236; 237; 239]. Зміни, які відбуваються в суспільстві та системі соціальних комунікацій не могли не вплинути на зміни в літературній критиці, як професійній діяльності. Аналізуючи актуальні тенденції та зміни в літературній критиці, науковці серед іншого, говорять про появу нового типу критики, зміну авторів та утворення нових жанрових форм критичних текстів, зміну формату подачі матеріалу та переходу до взаємодії з аудиторією.

6. *Літературна критика та літературно-художня періодика в соціальнокомунікаційному аспекті* розглядалися у роботах К. Дзюби [41], О. Іванової [58; 60; 61], Л. Костецької [73], І. Моторнюк [108]. Зокрема, О. Іванова у своїй докторській дисертації, присвяченій літературно-мистецькій періодиці в соціально-комунікаційному просторі України початку XXI століття, проаналізувала «сучасний ціннісно-функціональний і комунікаційний статус літератури, з одного боку, і літературно-мистецьке журнальне видання як

концептуальну модель та як сегмент української журнальної періодики соціально-комунікаційного характеру, з іншого» [59, с. 7].

7. *Літературно-критична діяльність окремих діячів.* У таких наукових працях вивчається критичний та журналістський доробок авторів, що суттєво вплинули на розвиток галузі, нерідко ці люди поставали редакторами провідних літературно-художніх часописів. Публікації В. Гребьонкіна [36], Е. Огар [112] тощо.

Джерелом вивчення різних аспектів функціонування літературної критики в масмедійній площині постають періодичні видання. Як слушно зазначає О. Пастушенко, автор монографії «Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект»: «Своєрідність преси як джерела полягає не тільки в особливій інформаційній функції, складній структурі, але і в різноманітності її специфічних жанрів журналістського твору, особливості його змістовно-тематичних характеристик, типу відображуваної дійсності, композиції, стилістики. Кожному властивий свій зміст, тематична спрямованість, стиль, специфіка знання, коло авторів та читачів» [117, с. 238–239].

Серед методів, до яких найчастіше звертаються автори медіадосліджень у рамках визначених тем, можна виокремити: контент-аналіз, історичний метод, аналіз і синтез, описовий метод, моніторинг, семіотичний аналіз, структурний аналіз, моделювання тощо.

Розглядаючи літературну критику як частину сучасного медіапростору, дослідник зіштовхується з такими викликами:

- термінологічні розбіжності;
- функціонування літературної критики на перетині різних дисциплін;

- відсутність консенсусу в колі професійної спільноти стосовно значення, місця та ролі критики у сучасному літературному процесі, культурному та медіапросторі;
- трансформація жанрових форм та способів представлення літературної критики у медіа, пов'язаних із розвитком інформаційних технологій;
- проблема доступності періодичних видань для комплексного вивчення історії розвитку літературної критики в медіапросторі (відсутність централізованої платформи, на якій були б представлені оцифровані версії друкованих періодичних видань, відсутність архівних версій онлайн-ресурсів, які припинили оновлення);
- тощо.

Варто зазначити, що в останні роки зростає кількість досліджень, у яких літературна критика розглядається як важлива складова медіапростору, також зростає популярність міждисциплінарних досліджень, тож можна сподіватись на появу нових наукових праць.

1.3 Предмет, завдання, функції, канали комунікації літературної критики як підсистеми соціальних комунікацій

Активний розвиток літературної критики спочатку на сторінках традиційних періодичних видань, а згодом у просторі нових медіа, її тісний зв'язок із комунікаційною системою суспільства, ряд трансформаційних процесів, які відбулись із критикою за останні десятиліття, посилили її зв'язок із соціальними комунікаціями. Сьогодні ми можемо говорити про літературну критику як підсистему соціальних комунікацій. Спираючись на ознаки, притаманні соціальним комунікаціям, виділені В. Різуном [128, с. 35–36],

визначимо характерні ознаки літературної критики, як підсистеми соціальних комунікацій:

- перетворює спілкування про літературу, книги у комунікаційно-виробничу діяльність;
- передбачає інформаційне виробництво, тобто продукування ідей, поглядів у вигляді різноманітних матеріалів;
- є системним, організованим явищем;
- передбачає наявність професіоналів масової комунікації, якими виступають професійні журналісти й критики;
- передбачає наявність аудиторії;
- має свою систему жанрів;
- використовує різні канали комунікації для поширення інформації (традиційні й онлайн-медіа, соціальні мережі тощо);
- використовує новітній діджитал інструментарій та технології;
- являє собою діяльність, що була вигадана та створена людьми;
- взаємопов'язана з іншими соціальними інститутами суспільства;
- функціонує на публічному рівні;
- має виражений масовий характер;
- не може існувати без соціальної пам'яті [157, с. 36].

Масмедіа завжди були потужним рушієм розвитку літературної критики. Будь-які серйозні зміни в системі комунікацій, не могли не відобразитись на літературній критиці. Сьогодні вона набуває нових ознак та виходить за межі традиційних визначень поняття, усталених характеристик її предмета, завдань та функцій у медіапросторі. Завдяки новітнім інформаційним технологіям сьогодні більша кількість людей може висловлюватись про прочитане. Це спричинило виникнення на рівні з професійною критикою, критики аматорської. Збільшилось число каналів комунікації, якими розповсюджуються літературно-критичні матеріали, поступово змінюється форма подачі матеріалів, наповнення

та акценти, розставлені в критичних текстах. «Наразі окрім матеріалів, розміщених у літературно-художніх часописах, на телебаченні, радіо чи в онлайн-медіа, вона також включає блоги, влоги, публікації й коментарі в соціальних мережах, подкасти, читацькі рецензії та відгуки на сайтах книжкових магазинів» [157, с. 37].

Зміна підходу до подачі матеріалів краще проявила різницю між журналістським та науковим підходом до літературно-критичної діяльності. Стає зрозумілим, що погляд на літературну критику як науку блокує її розвиток у медіапросторі. Сухі наукові тексти, або ж занадто поетизовані знаходять менший відгук у читача в порівнянні з написаними «живою» медійною мовою.

Літературна критика має свої предмет, завдання та функції у медіапросторі. Трансформації, що відбуваються з нею, не можуть не відобразитись на кожному з цих аспектів. У зв'язку з цим постає потреба у перегляді класичних завдань та функцій літературної критики на яких наголошували теоретики й практики критичної діяльності, а також визначенні, які з них сьогодні є найбільш актуальними, а які відходять на другий план.

Предмет літературної критики практично не змінився. Як і раніше, критикою розглядаються явища сучасної літератури, художньо-естетичні якості нових творів, їхнє місце в загальному літературному процесі, актуальні тенденції самого літпроцесу. При цьому більш серйозним стає підхід до жанрової, масової, науково-популярної літератури. Звернення до нових текстів завжди визначало природу критики, яка хоч і може переосмислювати тексти класиків, або свіжі переклади в новому контексті, та в першу чергу, має давати відгук на сучасні твори. На думку Л. Тарнашевської, «літературна критика – це завжди занурення не лише в текст, а й у живий (сьогоденний) соціум, зближення/зіштовхування точок дотику тексту/соціуму, тексту/індивідуальності, і процес відчитування/інтерпретації тексту завжди передбачає і момент співучасті у цьому соціумі» [145, с. 145].

О. Галич говорить, що першочерговим завданням літературної критики є «всебічний аналіз новітніх літературних явищ та оцінка їх з позиції того етапу розвитку, на якому перебуває суспільство» [30, с. 13]. Подібної думки дотримується й дослідниця Л. Вашків, називаючи основним завданням критики встановлення суспільного значення та ідейно-естетичної цінності нових творів. [26, с. 7].

Л. Білецький першорядним завданням української критики бачив розгляд великих творів вітчизняної літератури та презентацію їх у світовому науковому дискурсі [9, с. 629]. Н. Кузякіна пише: «Завдання критики – час від часу зрушувати пласти усталених уявлень, щоб на зламі їх по-новому відкривалася діалектика явищ і відтворювався складний взаємозв'язок у вічно живому потоці мистецтва» [81, с. 9].

Досить детальне бачення завдань критика окреслив поет В. Г. Оден. Він виділив наступні завдання: познайомити читача з раніше не відомим йому твором або письменником; переконати читача, що він недооцінив твір; показати взаємозв'язок книги з іншими творами різних часів та культур, яку читач міг не помітити; дати своє «прочитання» твору, яке допоможе читачеві розширити його розуміння; показати художню майстерність автора; розкрити відношення мистецтва до життя, науки, економіки, етики, релігії тощо. При цьому критик не має вказувати читачеві, що йому схвалювати, а що засуджувати [183].

Як, зазначалось у підрозділі 1.2., поступове стирання меж між високою (елітарною) культурою та призначеної для широких мас, суттєво вплинуло на статус критика. Погляд на критика як ідеолога, арбітра, який встановлює межі, норми й диктує правила гри почав сприйматись новим поколінням критиків і журналістів як архаїчний. Критик, культурний оглядач С. Васильєв зазначає, що у нинішніх реаліях «актуальним є інше завдання критики: знаходити для книжки свого читача, модерувати літературний процес і поєднувати всі його елементи. Це перетворює критичний текст на художній. Така “художня критика” значно

необхідніша за ідеологічні вказівки, куди і як має рухатися література. Критик – це медіатор між автором і читачем» [79].

Нерідко критика називають професійним читачем. І. Франко у своїй відомій роботі «Слово про критику» називав критика представником публіки, чий голос «має принципіально не більше значення, як голос усякого другого читача» [153]. Адже для багатьох літературний критик – це людина, яка змогла перетворити свою улюблену справу (читання книг) на професію. Однак на відміну від пересічного читача, критик має «побачити, що цей текст дає нам, окрім звичайної приємності від читання» [74]. На думку К. Родика, критик є тим бар'єром, що стоїть між читачем як споживачем культурного продукту і неконтрольованою рекламою. Відповідно, «справжня критика – це захист прав споживача книжок» [74]. Рейтинги продажів і списки бестселерів, укладені книжковими крамницями та популярними виданнями, можуть заплутати непідготовленого читача, сформулюють у нього хибне бачення про сучасну літературу. Тож, саме критика має допомогти читачеві визначити, на що йому справді варто витратити свій дорогоцінний час, що є тою літературою, яка залишиться, а не зітреться з суспільної пам'яті як забуті бестселери минулих століть.

Розвиток книжкового ринку, постійне зростання кількості книг, і, як результат, потреба книги у якісній промоції, сприяли тому, що хороша книга може легко загубитись серед сотень тисяч «прохідних». Все ще залишається актуальною потреба формування естетичних смаків читачів, на якій наголошував медіазнавець В. Здоровега. Оскільки це вчить читача вирізняти якісну літературу на тлі посередності [52, с. 204]. Проте найважливішим завданням сучасної критики, на нашу думку, є «знайти для книги свого читача, а читачеві допомогти знайти потрібну книгу» [157].

«Критика є актом глибокого (точніше, профільованого) прочитання» літератури [186, с. 367], однак без читача це прочитання губиться, стає голосом,

якого ніхто не чує. А сам читач, дезорієнтований списками бестселерів, враженнями від прочитаного читачів та критиків, може остаточно загубитись в безмежному океані літератури.

Позиція критики змінюється не лише у відношенні читача, а й автора книги. В. Брюховецький писав: «Очевидно, що покликання критика полягає не у продукуванні вказівок, як творити, а в осмисленні здобутків і прорахунків поета або прозаїка відповідно до ідейно-естетичних запитів суспільства. Не школярських оцінок за п'ятибальною системою хочеться письменникам, а широкого співроздуму, співпереживання» [17, с. 411]. О. Іванова у пізніших дослідженнях також зауважує, що «критика має на меті не створювати критерії для оцінювання творів, а забезпечувати творчу інтерпретацію для самих творців» [58, с. 128].

При цьому, дослідників не полишає питання про співвідношення рівня суб'єктивного та об'єктивного в літературній критиці. У журналістській діяльності об'єктивність подачі інформації довгий час визначалась еталоном журналістської праці. Проте багато дослідників визнавали, що абсолютної об'єктивності досягти неможливо. У журналіста, редактора, критика завжди буде свій бекграунд професійного та особистого досвіду, який впливає на його текст. Літературна критика не може бути вповні безпристрасною й об'єктивною, тож у літературно-критичних матеріалах завжди буде певна міра суб'єктивного. Оскільки за самим процесом сприйняття й аналізу будь-якого художнього твору стоїть індивідуальне прочитання його критиком, який пропускає кожен твір через власне розуміння естетичного та попередній читацький досвід. На додаток, кожен критик постає ще й читачем зі своїми унікальними літературними вподобаннями й художнім смаком.

Ю. Шевельов у статті «Два стилі літературної критики» наголошував на існуванні двох типів літературної критики, які суттєво відрізняються і уособлюють собою різні підходи до професійної діяльності. Одну він називає

критикою нагляду, іншу – критикою вгляду. Перша є доволі обмеженою у своєму баченні, має раз усталений канон, вимоги до художніх творів, перелік зведених на п'єдестал авторів, чия творчість слугує мірилом якості. Така критика виконує функцію оцінки й нагляду. Аналізуючи новий твір відповідно до усталених зразків, вона або схвалює його, або засуджує, нещадно критикуючи. Критика вгляду являє собою її протилежність. «Вона свідомо відмовляється від літературно-поліційних функцій. Намагаючися схопити невідтворну сутність твору і принцип взаємопов'язаності його складників, вона хоче цим допомогти авторові усвідомити себе, а читачеві — зрозуміти автора. Це не літературна поліція, а радше літературна консультація» [174, с. 215–216]. І хоч нам би хотілось стверджувати, що сучасна літературна критика повністю відмовилась від першого підходу. Однак до сьогодні з'являються критичні матеріали, написані на засадах наглядової критики, які при цьому не відповідають актуальним завданням літературної критики.

Сама сутність критики не дозволяє їй обмежуватись раз усталеним набором завдань та функцій, природа критики поліфункціональна. На кожному з етапів розвитку літературної критики одні її функції набували особливого значення, а інші відходили на другий план. Відповідно, неодноразово змінювався перелік функцій літературної критики, які виділяли науковці й практики. Так, В. Брюховецький, досліджуючи специфіку літературної критики, виділяв три провідні функції: евристичну, соціально-регулятивну та естетико-аксіологічну. Евристична функція розкривається у відкритті нового в літературному творі, естетико-аксіологічна передбачає оцінку твору, а соціально-регулятивна – визначення того, як текст буде сприйматись соціумом. Усі ці функції, як стверджує науковець, демонструють близькість критики до мистецтва, публіцистики й науки [19, с. 139].

Українські дослідники О. Галич, Р. Гром'як, Ю. Ковалів у своїх публікаціях неодноразово наголошували на тому, що найважливішою

суспільною функцією літературної критики є регулятивна. Окрім неї, виділяють також комунікативну (виконання ролі посередника між письменником і читачем), освітню або ж виховну, інформаційну, інтерпретаційну, прогностичну функції. У останні роки все більше говорять про важливість маркетингової функції сучасної літературної критики. Однак багато літературних критиків негативно налаштовані щодо цієї тенденції, наголошуючи, що справжня літературна критика не має нічого спільного з промоцією книжкової продукції.

Тож, на підставі аналізу наукової літератури, можна виділити наступні класичні та нові функції літературної критики, які є актуальними сьогодні та в тій чи іншій мірі присутні в критичній практиці.

1. *Оцінна (пізнавально-оцінна, аксіологічна) функція.* «Даючи відгук на той чи інший твір, літературна критика оцінює його важливість для певного кола читачів, визначає, як твір вписується у різні літературні й культурні контексти: загальний, глобальний, національний, регіональний» [157, с. 35]. Об'єктом оцінки критики може поставати, як окремий твір того чи іншого сучасного письменника, так і весь його творчий доробок. У окремих випадках можливий також порівняльний аналіз декількох творів різних сучасних критикові письменників за певними відібраними критеріями. Нерідко основою для формування комплексної оцінки може стати враження від прочитаного. Тож, оцінна функція може проявляти себе на різних рівнях: аналізі окремого твору чи творчості письменника, осмисленні діяльності літературних угруповань, виокремленні загальних тенденцій літературного процесу, дослідженні теоретичних концепцій тощо. «Критика, як і мистецька журналістика, проводить селекцію та експертизу літературного потоку, оцінює нове мистецтво, зокрема щодо його соціальної значимості, естетичної цінності, новизни, оригінальності тощо. Натомість критика наближена до поля літератури, тому її дія може бути пролонгованою, а погляд стосуватися найближчого минулого літератури також, як і її майбутнього, адже вона говорить про тенденції, властивості, якості

літератури, що тривалий час зберігають значимість, вона має масштабний погляд, хоч і спостерігає за сучасною літературою» [58, с. 206–207]. Оцінка твору письменника важлива не лише для читацької аудиторії, а й для письменника. Сучасна українська письменниця М. Гримич у одному зі своїх інтерв'ю зауважує, що любов читачів надзвичайно мотивує письменника, однак, не менш важливим є й оцінка критика. «Навіть якщо відгук критичний, і навіть якщо він несправедливий – це все одно велика річ: бо найгірше – коли не пишуть критики: значить книга не варта бути поміченою», – говорить письменниця [114].

2. *Регулятивна функція.* Як уже зазначалось, багато дослідників визначають її головною суспільною функцією літературної критики. Окрім аналізу сучасних творів, критика має реагувати, і то бажано оперативно, на нові тренди, контексти, напрями, визначати їхню роль у поточній літературній ситуації та потенційне значення для розвитку культури. Фактично, літературний критик, має першим побачити і відрефлексувати те, що історик чи теоретик літературознавства зробить лише через декілька десятиліть. Але відмінність такого «гарячого» аналізу і нагальної реакції від поглядів вивірених часом, полягатиме у більшому ступені суб'єктивного в цьому аналізі у порівнянні з більш віддаленими поглядами. Регулятивна функція тісно пов'язана із оцінною, а її реалізація вимагає великих аналітичних форм.

3. *Комунікативна функція.* Літературна критика породжує дискусії у мистецькому колі, провокує усіх учасників літературного процесу на обмін думками, постає посередником між письменником і читачем. Літературний критик, аналізуючи твір письменника, розкриває його потенціал перед читачем. Сьогодні реалізація цієї функції дещо відмінна від того, що ми спостерігали у минулому столітті. Нині вона більше про пошук прихованих сенсів та зв'язків у художньому тексті. Критик не забезпечує безпосередню комунікацію між автором твору і читачем, оскільки сьогодні кожен автор може комунікувати з

аудиторією напряду без посередників. Критик же розкриває потенціал твору перед читачем.

4. *Освітня (дидактична, виховна, просвітницька) функція.* Критик може виступати у якості наставника, порадирика для читача або митця. На думку М. Станкової ця функція допомагає реалізовувати два ключові завдання: 1) впливати на читачів через метатекст; 2) впливати на авторів прототексту [234, с. 624]. Дослідниця зазначає, що загалом, освітню функцію літературної критики щодо читача можна уявити в трьох основних сферах: сфера цінностей та ідей, сфера інтерпретації та підходу до тексту, сфера мовної культури [234, с. 625–626; 237]. Через свій текст критик навчає читача глибше вдивлятися у художній текст. Останні дослідження свідчать, що освітня функція сьогодні суттєво поступається маркетинговій і зорієнтована, переважно, на потреби читача. Варто також зазначити, що переважна більшість нових форм літературної критики (особливо онлайн-тексти) не зосереджені на постаті автора.

5. *Інформаційна функція.* Літературно-критичний текст є основним джерелом інформації про різноманітні мистецькі явища, процеси. Вони повідомляють про появу нових творів і їхню якість, письменницьку активність літератора, появу нових імен у літературному полі країни. Функціонуючи у просторі соціальних комунікацій, літературна критика підпорядковується їх законам.

6. *Інтерпретаційна функція.* Літературна критика інтерпретує явні й приховані ідеї твору, тлумачить його значення, роз'яснює певні художні явища, Адже саме критика, як розповідь про досвід індивідуального прочитання, може найкраще розкрити те, чим став твір [200]. Проте не всі критики й науковці визнають доречність інтерпретацій в критичній практиці. Зокрема, Т. С. Еліот, який розумів під критикою коментування й аналіз художніх творів у писемній формі, а від критика вимагав мати «надзвичайно розвинене відчуття факту», негативно ставився до інтерпретацій критиком художнього твору. На його

думку, інтерпретацію дуже важко підтвердити зовнішніми фактами, що ставить під питання доречність самого її використання критиком [46, с. 66–72].

7. *Прогностична функція.* Критики висловлюють гіпотези, дають прогнози щодо значення книги для літературного процесу, проте самі ж у переважній більшості визнають крихкість таких прогнозів і передбачень. Оскільки, що буде на часі через століття, які твори залишаться актуальними, що забудеться, з чого зітруть пил часу та знову почнуть читати – ніхто з критиків достеменно не знає. Хоч від критиків постійно чекають прогнозів, але продовжують піддавати їх сумнівам. Ця функція літературної критики має хиткі позиції й репутацію «невдячної».

8. *Маркетингова (рекламна) функція.* Критики довгий час боролись за свободу критичної діяльності від реклами та PR. Традиційна роль критики визначалась наступним чином: допомогти письменникові досягнути сильні сторони свого твору й побачити недоліки, а читачеві вповні зрозуміти твір, відчитати приховані в ньому сенси, відшукати взаємозв'язки між окремими пластами сюжету. Проте для сучасної літературної критики характерна також функція рекламування твору. Оскільки в медіапросторі книга розглядається не лише як інструмент інтелектуального збагачення й саморозвитку, а й як товар. Тепер книга змагається за увагу читача з потужними мультимедійними технологіями, соціальними мережами, серіалами, іграми й усіма іншими можливими формами дозвілля. Як пише Г. Почепцов, у сучасної людини з'явилося дуже багато вільного часу і його кількість буде лише зростати [121; 122]. Для того, аби людина хоча б замислилась над прочитанням тої чи іншої книги, вона має: 1) звідкись про неї дізнатись; 2) вирішити, що книга варта того, аби саме їй присвятити вільний час замість гортання стрічки соцмереж чи перегляду чергового епізоду улюбленого серіалу. Саме тому книга сьогодні потребує такої ж потужної промоції, як і будь-який новий продукт, що з'являється на ринку. Це продукує велику кількість різноформатних текстів, які

виглядають як критичні, проте реклама залишається їхньою визначальною характеристикою. Це спонсорвані рецензії, розміщені на сайтах інтернет-книгарень та видавництв, тексти у блогах, влоги, коментарі та пости у соцмережах, зокрема у Фейсбуці та Інстаграмі, опубліковані блогерами, критиками, журналістами, ютуберами, інфлуенсерами тощо. Логічно, що основна мета таких текстів – промоція книги, тому вони мають бути більш рекламними ніж критичними, теоретичними та освітніми. Як зауважує М. Станкова, маркетингова функція обмежує освітню функцію і може розглядатись як складова операційної функції (відповідно до класифікації Я. Славінського) [234; 238]. Домінування маркетингової функції призводить до поступової втрати літературною критикою свого престижу. Наприклад, чеські дослідники зазначали, що після 1989 року книжкові магазини почали використовувати огляди, рецензії, критику для просування книг та ринку [226]. Літературна критика почала втрачати довіру читача. Те саме спостерігається й наприкінці 1990-х – початку 2000-х років в Україні. Сьогодні на сайтах провідних українських книгарень будь-який читач може залишити свою рецензію або відгук, тим самим формуючи рейтинг книги і впливаючи на її продажі.

9. *Фільтраційна функція.* Потреба у її виокремленні постала у зв'язку зі зростанням кількості книг та доступності для читача як національної, так і перекладної літератури. Це відносно нова функція, проте, саме її більшість сучасних критиків називають головною в своїй роботі. Є. Стасіневич, популярний український критик, говорить: «Хотілося б, щоб літературного критика в сьогоденних умовах сприймали перш за все як фільтр і щоб він добре виконував цю роль» [90]. Літературна критикиня та науковиця В. Агеєва висловила схожу думку: «Критик – це пилосос, який поглинає все, а потім визначає, що справді є вартісним читацької рецепції» [79]. Безмежні обсяги книжкового ринку роблять читача розгубленим. Мільйони назв книжок, тисячі

авторів, все нові й нові списки книг, які освічена людина має прочитати за життя, дезорієнтують читача. Навіть якісної літератури написано більше, ніж людина може охопити за життя. Тож не дивно, що за таких умов першочерговим завданням критики стає допомогти читачеві знайти вартісну книгу серед сотень новинок. Для того, щоб реалізувати це завдання, сам критик має «пропускати крізь себе» величезний потік слів, визначаючи, про що говорити читачеві, а про що ні. Це також опосередковано впливає на зниження кількості негативних рецензій, оскільки, обмежений у часі критик, прагне привернути більшу увагу аудиторії до вартісних книг, обираючи позицію замовчування про погані.

Усі вище розглянуті функції нероздільні й реалізуються, як правило, у межах одного критичного матеріалу. Наразі головними функціями літературної критики у просторі соціальних комунікацій є фільтраційна, оцінна, комунікативна, маркетингова та інформаційна.

Із розвитком блогосфери та онлайн-медіа стало зрозуміло, що поступово вони та читацькі відгуки перебиратимуть на себе функції традиційної критики. Для пересічного читача таких аматорських критичних відгуків, в основу яких закладено враження від прочитаного, достатньо для того, аби скласти загальне уявлення про книгу й визначити, чи варто її читати. Оскільки такі відгуки сповнені емоційності, вони викликають більшу довіру й зацікавленість в аудиторії. Дослідники також зауважували, що професійна критика поступово втрачатиме авторитет серед масової аудиторії. Наразі ми можемо спостерігати всі ці процеси в українському контексті. «Хоч професійна літературна критика нікуди не зникає, вона має адаптуватись до реалій нашого часу. Великі жанрові форми, як і товсті літературно-художні часописи, поступово втрачають актуальність для масового читача, натомість повертаються у дещо видозміненому форматі популярні колись усні форми критики: відкриті лекції, майстер-класи, обговорення, дискусії, розмови з критиками, як в офлайн, так і в онлайн-форматі. Також коротшою стає відстань між автором та читачем.

Письменники й поети продовжують спілкуватись зі світом через свої твори, проте важлива роль у забезпеченні комунікації між автором та читачем відводиться соцмережам. Читачі у свою чергу діляться враженнями про прочитане на спеціалізованих платформах, у своїх блогах, влогах, подкастах» [157, с. 35].

Усе чіткіше простежується межа між академічним та журналістським підходом до аналізу художнього твору. Академізм літературної критики минулого, аналіз художніх творів на засадах тих чи інших наукових студій, не знаходять потрібного відгуку в масовій читацької аудиторії, ці якості остаточно переходять в площину літературознавства й там вповні реалізуються. Сучасна літературна критика стає ближчою до читача, який має хорошу освіту й певне бачення прекрасного, а можливо й розвинений естетичний смак, проте не володіє всім інструментарієм для розкладання художнього тексту на складові. Та й не має цим інструментарієм володіти, оскільки література у колі його зацікавлень може посідати важливе, але не ключове місце.

Однак це не означає, що літературна критика як сфера професійної діяльності має деградувати й ставати примітивною. Власне, вільне володіння таким інструментарієм, як аналіз і синтез є, на думку К. Родика, тим, що допомагає писати якісні критичні матеріали [164]. Критик може й має залишатись експертом для своєї аудиторії, «об'єднуючи в собі професійний, ґрунтовний підхід до аналізу тексту з емоційністю та лаконічністю» [157, с. 35]. Майстерність літературного критика не визначається вмінням вільно жонґлювати професійною термінологією чи вмінням аналізувати текст за інструкцією, підходами провідних теоретичних шкіл. Майстерний критик просто говорить про складні речі, допомагає вартісним книгам потрапити до рук читача. Сучасний критик також має використовувати різні майданчики для висловлювання своїх ідей та поглядів (онлайн-медіа, літературно-художні журнали, соціальні мережі, блог, сучасні відео й аудіо формати),

експериментувати з формами та жанрами матеріалів. Це дозволить критикові використовувати увесь доступний йому арсенал засобів. Розлогі аналітичні тексти із ґрунтовною аргументацією допоможуть глибше розкрити сутність художнього твору, а більш лаконічні форми – реагувати оперативно, емоційно, стаючи тим самим ближче до читача.

Усі вищевказані завдання та функції реалізуються літературними критиками за допомогою масмедіа, соціальних мереж, онлайн-платформ. Ці канали комунікації допомагають поширювати літературно-критичні матеріали та забезпечують функціонування критики у сучасному медіапросторі.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертації проаналізовано український та закордонний доробок щодо теоретико-методологічних засад літературної критики. Особливу увагу зосереджено на соціальнокомунікаційних дослідженнях. Сучасна літературна критика постає уособленням комунікації, рецепції про літературу із потужним масмедійним чинником. Цим обумовлена потреба говорити про неї як самодостатню професійну діяльність, що реалізується в площині соціальних комунікацій.

У межах підрозділу «Поняттєвий апарат дослідження» проаналізовано три основні підходи до визначення терміна «літературна критика»: погляд на літературну критику як науку й складову літературознавства, визначення її як окремої сфери творчої діяльності та характеристика критики як форми публіцистики й ширше – журналістики. Комплексне дослідження питання дозволило дійти висновку, що більшість існуючих дефініцій розкривають особливості літературної критики, які були характерні для неї у період популярності друкованих медіа. Розвиток інформаційних технологій, поява нових медіа та спеціалізованих платформ для читацької спільноти,

трансформація форми й змісту критичних матеріалів та ряд інших чинників вплинули на зміну самого статусу літературної критики. Цим визначається потреба актуалізації визначення її поняття.

На підставі аналізу існуючих дефініцій та з урахуванням актуальних вимог до літературно-критичної практики запропоновано авторське визначення поняття літературної критики, як *виду комунікаційної діяльності, який функціонує у тісному зв'язку з літературою, культурою та журналістикою, спрямований на аналіз, оцінку й інтерпретацію творів та явищ літератури.*

Усебічний аналіз трансформаційних процесів літературної критики неможливий без вивчення провідних праць дослідників із питань соціальних комунікацій, культури, літератури. Популярні теоретичні концепції ХХ століття, які справили значний вплив на наукові дослідження в різних галузях, не могли не вплинути й на літературну критику. Одним із ключових питань, що розглядалося науковцями в ХХ ст. та суттєво вплинуло на сучасне розуміння статусу критики, – це перегляд розподілу культури на високу й низьку. Критиці в цьому контексті відводилась роль медіатора, який допомагає підтримувати баланс між елітарною та масовою культурою (і, відповідно, літературою). Зміна суспільної парадигми під впливом постмодернізму та запиту читацької аудиторії, зростаюча залежність культури від комерції докорінно змінили підхід літературної критики до аналізу художніх творів. У підрозділі «Літературна критика в соціальнокомунікаційних дослідженнях» ми проаналізували наукові праці, які допомагають краще зрозуміти, які теоретичні концепції вплинули на літературну критику і чим вона є сьогодні. Визначено, що увага науковців зосереджується в першу чергу на дослідженні статусу літературної критики, концептуалізації її предмета, визначені специфіки її завдань і функцій.

Авторкою виокремлено тематичні напрями сучасних досліджень літературної критики. Серед них: історія розвитку літературно-художньої періодики; теоретичні аспекти функціонування літературної критики; жанрова

специфіка контенту літературно-художніх часописів; літературно-художні часописи, онлайн-медіа, блоги як інструмент промоції, маркетингу та реклами; сучасний стан, тенденцій розвитку, актуальні питання літературної критики та літературно-художньої періодики, їхня трансформація у медіапросторі; літературна критика та літературно-художня періодика в соціальнокомунікаційному аспекті; літературно-критична діяльність окремих діячів. Окреслено проблеми із якими зіштовхуються дослідники літературної критики. Зокрема, термінологічні розбіжності, функціонування літературної критики на перетині різних дисциплін, проблема доступності періодичних видань для комплексного вивчення історії розвитку літературної критики в медіапросторі тощо.

Оскільки літературна критика функціонує в просторі соціальних комунікацій, постала потреба у виокремленні її характерних ознак як підсистеми соціальних комунікацій. Перелік цих ознак сформований авторкою у третьому підрозділі. Окрім того, зміна статусу літературної критики у сучасному медіапросторі, актуалізувала потребу перегляду предмету, завдань та функцій літературної критики.

Авторкою проаналізовані завдання, виокремлені теоретиками й практиками літературної критики. Визначено, що зі зростанням кількості книг, першочерговим завданням літературної критики сьогодні є допомогти читачеві зорієнтуватись у безмежжі книжкового океану та знайти потрібну книгу, а вартісній книзі допомогти потрапити до рук читача.

Комплексний аналіз наукової літератури та публічних дискусій критиків дозволив виділити основні функції літературної критики. У розділі охарактеризовано такі функції літературної критики як: оцінна, регулятивна, комунікативна, освітня, інформаційна, інтерпретаційна, прогностична, маркетингова, фільтраційна. Ми дійшли висновку, що наразі провідними функціями літературної критики у медіапросторі є фільтраційна, оцінна,

комунікативна, маркетингова та інформаційна. Усі вони реалізуються через критичний текст.

Масмедіа від початку свого існування стали потужним рушієм розвитку літературної критики. Усі зміни, які відбуваються в системі комунікацій, так чи інакше впливають на критичну практику. Новітні інформаційні технології надали можливість висловлюватись про прочитане кожному читачеві. Проте потреба в експертній оцінці літературних творів залишається актуальною.

Основні положення першого розділу опубліковані автором у роботах: [154], [155], [156], [157], [158], [159], [160], [161], [162], [215], [216].

РОЗДІЛ 2

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ЧАСОПИСІВ ТА ОНЛАЙН-ВИДАНЬ УКРАЇНИ 1995–2015 РР.

2.1 Історичний контекст літературно-критичної думки України 1995–2015 рр.

Розвиток літературної критики на тому чи іншому історичному етапі обумовлюється рядом важливих чинників: соціально-політичною та економічною ситуацією в країні, рівнем розвитку літератури й журналістики, доступністю та актуальним станом сучасних інформаційних технологій, наявністю зацікавленої читацької аудиторії, рівнем професіоналізму авторів критичних матеріалів тощо. Ці та ряд інших чинників «формують зміст і характер, функції і роль літературної критики на кожному етапі її розвитку» [26, с. 13]. Саме тому комплексне вивчення української літературної критики межі ХХ–ХХІ століть неможливе без урахування історичного контексту в якому вона розвивалась.

Р. Гром'як запропонував ряд критеріїв, які варто враховувати при розгляді історії української літературної критики.

1. Політичний устрій держави, в якій працював критик.
2. Наявність і характер цензури.
3. Мережа україномовної та спеціалізованої літературно-мистецької періодики.
4. Творчість письменників, які працювали у досліджуваний період, публікації нових різножанрових художніх творів, їх читабельність.
5. Наявність професійних критиків, публіцистів.
6. Жанрове розмаїття літературно-критичних праць.
7. Проблемно-тематичне наповнення літературно-критичних праць.

8. Характер поцінування нових художніх творів, тенденцій, проблем.
9. Наявність теоретичного осмислення літературної критики.
10. Перевидання літературно-критичних статей окремими збірками.
11. Наявність та характер літературно-критичних дискусій.
12. Переосмислення критиками нового покоління художніх творів попередніх років.
13. Тяглисть літературно-критичних традицій, наявність перевіреної часом системи оцінок.
14. Динаміка критеріїв оцінки літературних явищ, пов'язана зі зміною літературних напрямів, течій, методологій.
15. Погляд сучасних істориків літератури на художні явища минулих епох, співвіднесеність і сумірність їхніх оцінок з давніми літературно-критичними оцінками [37, с. 29–30].

Комплексний аналіз цих аспектів дозволить краще зрозуміти характер і поступ критики досліджуваної епохи, загальні тенденції, проблеми галузі, жанрово-тематичну палітру критичних матеріалів досліджуваного періоду.

У першому розділі ми аргументували важливість дослідження літературної критики в її взаємозв'язку з медіапростором країни. Науковець І. Михайлин, розглядаючи питання джерел вивчення історії журналістики, зауважує, що окрім власне історії друкованих та електронних ЗМІ, для комплексного вивчення питання необхідно вивчати також в цьому ключі: історію критики, історію публіцистики, історію документалістики, історію літератури, історію науки. Зокрема, стосовно критики він зауважує: «Журналістика є руслом, у якому існує й розвивається критика. Але навіть тоді, коли вона певним чином відбруньковується від журналістики і створює свій книжковий тип, вона залишається в обсягові предмета журналістики» [98, с. 20]. Аналізуючи далі історію української журналістики ХІХ століття, автор неодноразово на практиці підтверджує обґрунтованість цього твердження.

Літературна критика періоду незалежності різноманітна як за своїм характером, проблемами, так і за жанрово-тематичною складовою. Період із 1995 до 2015 рр. в Україні ознаменувався не лише соціально-політичними та економічними зрушеннями, які вплинули на всі сфери суспільного життя, а й трансформацією інформаційного поля країни й світу. Цей двадцятирічний період можна умовно розділити на два етапи: 1995–2006 рр. та 2007–2015 рр. Перший етап характеризувався появою великої кількості друкованих літературно-художніх часописів, проте мав і ряд негативних тенденцій, які ми детальніше розглянемо у підрозділі 2.4. Другий етап ознаменувався активним виходом літературної критики в онлайн-простір. У цей час з'являються перші спеціалізовані онлайн-медіа про книгу та літературу, на віртуальних сторінках яких літературна критика займає важливе місце (2007 – «ЛітАкцент», 2008 – «Буквоїд», 2009 – «Читомо»).

Т. Шестопалова так окреслює чинники трансформації літературної критики України наприкінці ХХ століття: «У 90-х роках ХХ століття у зв'язку з проголошенням державної незалежності України літературно-мистецьке життя вперше за великий проміжок часу мало змогу: а) звільнитися з-під тиску марксистсько-ленінської ідеології та методології; б) відкрито відмовитися від теорії генетичної та еволюційної залежності від російського мистецтва; в) повернути собі всі творчі та наукові здобутки репресованих та незаслужено забутих митців та літературознавців (С. Єфремов, М. Зеров, М. Драй-Хмара та багато інших); г) прямо, без російського посередництва та цензурних обмежень оволодівати теоретико-науковим і творчо-практичним досвідом цілого світу, набутим протягом цілого ХХ століття, використовувати його у власній науці та художній практиці; д) відновити органіку взаємопереживання досвіду закордонної, емігрантської та материкової україністики тощо» [177, с. 49].

У середині 1990-х Україна почала потроху отямлювати від пережитих потрясінь, зміни суспільно-політичного ладу та трансформації всіх сфер життя,

розширення культурних горизонтів. Професійна спільнота змогла критично оцінити актуальний стан. 1996 року в Києві відбувся семінар, диспут, присвячений п'ятиліттю незалежності України. «Мирослав Попович висловив ідею, яку не раз висловлювали протягом останніх кількох років в Україні, що незалежність українській молоді, молоді 90-х, просто впала в руки. І про неї не подбали, її не поцінували, не подумали, що з нею робити» [29]. Ця ідея викликала сильний спротив у молодого покоління учасників і спричинила не аби який резонансний диспут. Цей семінар не був поодиноким явищем, однак саме на ньому була артикульована ця важлива думка [29]. У подальшому вона розвинеться в ідею упущених можливостей для української культури й літератури, які публічні інтелектуали, науковці, філософи, критики зможуть осмислити лише у новому тисячолітті.

У 1990-х українські інтелектуали опинились у новій для них ситуації. Із одного боку, їх накрило хвилею свободи слова, з'явилась можливість вільно говорити на раніше заборонені теми, а з іншого – вони, здебільшого, не знали, що з цією свободою роботи, як говорити мовою свободи. Перехід від мови цензури до мови свободи був непростим та тривалим. І хоч 1990-ті подарували українській журналістиці та літературній критиці багато нових імен та майданчиків для вільного проговорення раніше табуйованих тем, публіцисти, письменники, журналісти, критики все ще зважували кожне слово.

1999 року спочатку на сторінках газети «Література Плюс» [69], а згодом у культурологічному часописі «І» [68] з'являється відомий есей Д. Кіша про цензуру та автоцензуру в перекладі А. Бондаря. Есей написаний ще у 1980-х роках. Автор розмірковує тут не лише про явище цензури, а й похідну від нього автоцензуру: «Тривалий вплив автоцензури неминуче призводить до людських і творчих катастроф, не менших, аніж ті, які спричиняє цензура; автоцензура – це небезпечна розумова операція з далекосяжними наслідками для літератури й людського духу» [68]. Кіш говорить, зокрема, й про те, яким випробуванням для

літератури й критики стає відміна цензури. Те, що питання цензури й мови несвободи артикулювалось на межі століть уже в незалежній Україні, стало свідченням того, що виникла потреба в осмисленні цього явища. Сформувалось коло авторів нового покоління, яке було готове про це говорити.

У 1990-х «розширився й літературно-художній видавничий простір. Постали нові видання – на межі двох епох, двох культурних дискурсів, поклавши межу між старим офіційно-тоталітарним світом і пошуком нового, відкритого культурного простору» [24, с. 24]. Видавці та редактори нерідко на самому таки ентузіазмі створювали й видавали газети й журнали різного штибу. У цей період окрім державних газет та журналів почали множитись періодичні видання, створені комерційними структурами, приватними особами, журналістськими колективами, творчими спілками. Володимир Здоровега зауважує, що в 1990-х суттєво зменшилась передплата на московські видання – з 41,6 % до 5,2 %. Натомість з 22,6 % до 32,8 % збільшилась частка загальноукраїнських періодичних видань, а відсоток регіональних та місцевих виріс з 35,8 % до 62,0 % [53, с. 13].

Цей період характеризувався сплеском появи нових літературно-художніх видань, але лише одиниці з них змогли вистояти в нових ринкових умовах, пережити всі наступні економічні кризи країни. Багато започатковувалось саме україномовної періодики. Однак економічні негаразди повсякчас негативно впливали на тиражі видань. Більшість новостворених часописів виходила нерегулярно або з суттєвими затримками. Та й загалом медіа, присвячені темам культури й літератури, були не настільки інвестиційно привабливі, як загальнонаціональні політичні, економічні часописи.

Поступово ситуація з медіа погіршується. У період із 1995 до 1998 року формується ринок олігархічних ЗМІ. «Мас-медіа перетворюються на політичні проекти для обслуговування інтересів певних кланово-олігархічних груп. З'являється заборона на критичне висвітлення діяльності президента, бачимо

пряме втручання владних структур у діяльність засобів масової інформації, здійснюється тиск на ЗМІ через «темники». Зокрема, чітко виділяються три типи утворень кланово-олігархічного характеру: економічні, медіальні, політичні» [115, с. 250]. Особливо негативно ця тенденція проявлялась у суспільно-політичних часописах.

Дослідник В. Владимиров так пише про цей період: «..крах ринку реклами в серпні-вересні 1998 року значно погіршив ситуацію як з друкованими, так і з електронними ЗМІ. Втрата тиражів, нестача грошей навіть на найперші потреби поставила сотні редакцій за межу виживання. Останній «товар», який вони ще могли продати – була їхня свобода, гарантована Конституцією, але не забезпечена економічно» [27, с. 118].

У середині 1990-х українське книговидання також було не в найкращій формі. 1996 року Україна вводить податок 20 % на всю друковану продукцію. Книга дорівнюється до товарів інших галузей народного господарства за рівнем оподаткування. За твердженням М. Тимошика, цей період «увійде в новітню історію безрезультатною боротьбою українського книговидання за своє виживання і спробами його представників позитивно вирішити це питання через законодавче поле. У цю пору велася неприхована боротьба і в комісіях парламенту, і в міністерських коридорах, і серед видавців за підготовку цивілізованого Закону про видавничу справу» [146, с. 465].

Продовжували знижуватись накладі української книги. «Лише у 1998 р. українське книговидання досягло рівня 1990 р. за кількістю назв, проте за тиражами становило тільки 25,9 %. Книги українською мовою становили 78 % за назвами і 32,3 % за тиражами [179, с. 117].

Важливе значення для захисту та розвитку національного інформаційного простору досліджуваного періоду та наступних років мала поява таких законів як: ЗУ «Про рекламу» (1996), ЗУ «Про видавничу справу» (1997), ЗУ «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист

журналістів» (1997), ЗУ «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» (2003), ЗУ «Про телекомунікації» (2004), ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) та ряд інших.

У березні 2015 року набув чинності Закон України від 13.02.2015 р. № 206-VIII «Про зміни до Податкового кодексу України щодо підготовки, виготовлення, розповсюдження книжок та періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва» [125]. Згодом ці зміни коригувались. Наразі згідно цього закону наступні послуги та види діяльності не є об'єктом оподаткування: «Постачання (передплати) та доставки періодичних видань друкованих засобів масової інформації (крім видань еротичного характеру) вітчизняного виробництва, підготовки (літературне, наукове і технічне редагування, коригування, дизайн та верстка), виготовлення (друк на папері чи запис на електронному носіїві), розповсюдження книжок, у тому числі електронного контенту (крім видань еротичного характеру) та дитячих книжкових видань, вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови вітчизняного виробництва на митній території України» [119].

М. Ільницький зазначає: «Повноту літературного процесу жодного історичного періоду неможливо збагнути без його самоусвідомлення – літературної критики» [65, с. 4]. Осмислення важливості критики як явища на кожному історичному етапі також не буде повноцінним, без урахування літературної ситуації. При цьому, як зауважував В. Г. Оден, критичні роботи будь-якого критика варто розглядати із урахуванням тої епохи, яка їх породила [183].

Критик М. Рябчук так пише про літературну ситуацію першого десятиліття незалежності: «Після падіння цензурних мурів жодного дива, проте, не сталося: ерзац-літпроцес так і не перетворився з потенції на реальність, скоріш навпаки – втратив навіть ту видимість цілісності, яку зберігав (імітував) у замкненому

інституційному просторі, в системі жорстких регламентів та ієрархій» [132]. У цей період формується таке явище, як «літературні тусовки», з'являються групи літераторів, які нерідко протистоять одне одному.

Літературна ситуація 1990-х була унікальною для літпроцесу України ще й тим, що в цей час український читач відкриває для себе одразу дві епохи: літературу сучасну та літературу 1920–1930-х років. Багато хто вперше знайомиться одночасно з творчістю митців початку та кінця ХХ століття. Також наприкінці 1990-х з'являються перші твори масової літератури українських авторів. Поява такої літератури може викликати скептицизм у поціновувачів якісної складної прози, однак розвиток і популяризація масової літератури – одна з провідних умов розвитку книжкового ринку.

У новому тисячолітті з'явився окремий пласт книг різних жанрів, призначених для широкої читацької аудиторії. З'являються перші українські бестселери, розвивається українська дитяча книга та підліткова література. Видаються великі за обсягом романи, що є однією з провідних тенденцій світового літературного процесу, до якої починають долучатись українські митці. У 2010-х в Україні з'являються додаткові курси, школи письменницької майстерності, розвиваються літературні резиденції для авторів-початківців. Також суттєво зросла кількість перекладної літератури українською мовою. Наразі жанрове розмаїття сучасної української літератури дозволяє залучати все нових і нових читачів.

Разом зі змінами суспільно-політичними, відбувається зрушення у науковій думці. Починаючи з 1990-х вітчизняні дослідники відкрили для себе величезний пласт ідей, вчень та методологій західних наукових шкіл. Зокрема, це стосувалось і досліджень у галузі літературознавства та літературної критики. «У монографіях молодих докторів наук поглиблено аналізувалися різні літературні явища, що в радянські часи нерідко вважалися «одіозними» (український модернізм, стильові особливості українських імпресіоністів,

символістів, неокласиків, авангардистів та ін.)» [109, с. 413]. У другій половині 1990-х українські митці й науковці почали за рахунок різноманітних грантів, фондів відвідувати закордонні стажування, круглі столи, семінари, форуми.

У розвитку літературного процесу та критичної думки важливу роль відіграють дискусії. Літературно-художні журнали з моменту свого існування, як явища, поставали майданчиком для висловлення своїх думок, відстоювання позицій та дискусій. Провідними майданчиками для дискусій досліджуваного періоду в різний час були часописи «Слово і час», «Сучасність», «Критика», «Література Плюс». Пізніше огляди дискусійних питань публікувались у «Читомо» та «ЛітАкценті». Однак безпосередні учасники цих дискусій зауважували, що це були здебільшого поодинокі спроби далекі від повноцінної потужної дискусії. Очікування спільноти на повноцінну дискусію на кшталт дискусії 1920-х не виправдались. Критик І. Андрусак у своїй статті 1999 року наголошує: «Насправді ж я бачу дві реальних і вагомих причини майже повної відсутності таких дискусій. Перша полягає в кардинальному зрушенні наприкінці вісімдесятих – початку дев'яностих системи естетичних координат суспільства, в результаті чого явищами сучасного літературно-мистецького процесу стали цілі культурні пласти з минулого, які потребують першочергового осмислення, на що й тратиться в основному, енергія критико-аналітичного творення. Друга причина, органічно пов'язана з першою, полягає в тому, що дев'ятдесятники не зуміли витворити спеціалізовано власної літературної критики» [4, с. 31].

У свою чергу професор В. Дончик, укладач «Антології української літературної критики ХХ століття» наголошує, що дискусія мала місце, однак, розгалужилась на велику кількість гілок-підтем, що обумовлено самою епохою, ситуацією, що сталась у літературній критиці та літературознавстві України. Накопичилось забагато не проговорених тем і висунутих проблем. В. Дончик наголошує: «Дискусія 90-х розпочалась як дискусія про модернізм, і це

природно, адже в цей період постала потреба відновлення – через голову радянської епохи – безперервності української культури, що було можливим завдяки віднайденню в часовому і смисловому плані найближчої «справжньої», автентичної традиції та усвідомленню приналежності до неї» [149, с. 223].

Із 1995-го року основним полем дискусії стало видання «Слово і час», а саме рубрика «Літературні рушення 90-х та модернізм, постмодернізм, авангард, молодь, сучасна і колишня, etc». Тут друкувались актуальні літературно-критичні статті, наукові праці тощо. Проблемні питання модернізму як світового явища та його варіація в українських умовах розглядалась у статтях Т. Гундорової («Європейський модернізм чи європейські модернізми». Слово і Час. 1995. № 2), Д. Наливайка («Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму». Слово і Час. 1997. № 11–12), К. Москальця («Роман з дискурсом». Критика. 1998. Чис. 1), Ю. Тарнавського («Темна сторона місяця». Критика. 2000. Чис. 7–8), Б. Бойчука («Затемнена сторона місяця». Критика. 2000. Чис. 10). Також 1997 року на сторінках «Слово і Час» було опубліковано вступ до монографії С. Павличко «Дискурс модернізму в українській літературі», а згодом вийшла й сама книга, яка збурила хвилю обговорень в українському культурному просторі.

Продовжились розпочаті в 1990-х дискусії про постмодернізм, авангардизм та інші важливі явища тогочасного літературного процесу. Дискусійні питання явища постмодернізму в українській літературі та методологію дослідження, розуміння ситуації 90-х розглядались у статтях О. Ільницького («Трансплантація постмодернізму на український ґрунт». Сучасність. 1995. № 10), І. Фізера («Постмодернізм: post/ante/modo – термін із нульовим значенням». Сучасність. 1999. № 1–2), П. Іванишина («Постмодернізм і національно-духовна ідентифікація». Українські проблеми. 1999. № 1–2), Т. Гундорової («“Бу-Ба-Бу”, Карнавал і Кіч». Критика. 2000. Чис. 7–8; «Ностальгія та реванш: Український постмодернізм у лабіринтах національної ідентичності».

Кур'єр Кривбасу. 2001. Чис. 144) та ін. У контексті дискусій про явища модернізму та постмодернізму відбувалось обговорення «нової методології літературознавчих досліджень, продуктивності (непродуктивності) різних критичних методів» [149, с. 227].

Критичні питання тогочасного літературного процесу обговорювались у статтях Н. Білоцерківець («Література на роздоріжжі». Критика. 1997. Чис. 1), О. Пахльовської («Чи можливий український бестселер?» Слово і Час. 1997. № 1), Р. Семківа («Шлях до українського бестселера – постмодерний вихід». Art Line. 1998. № 7–8), К. Москальця («Запитання без відповіді». Критика. 1998. Чис. 6), Є. Барана («Літературна ситуація 1999-го: час єзуїтів». Кур'єр Кривбасу. 1999. № 3), М. Жулинського («Українська література на межі тисячоліть». Світло. 1999. № 3) та інших.

У 2000–2015-х рр. у колі професійної спільноти час від часу відбувались дискусії, у межах яких активно обговорювалися питання літературної критики, її статусу, взаємодії із сучасною українською літературою, підіймалось питання про сам факт існування літературної критики в Україні. Наприклад: круглі столи «Літературна критика сьогодні: посередник між автором і читачем чи між видавцем і покупцем» (2003), «Літературна критика: якою вона є і якою могла би бути» (2010), дискусії «“Продажна” критика або Бойфрендизм в літературі» (2011), «Діагноз: злиденність критики чи літератури?» (2012), «Література і критика: співпраця чи протиборство?» (2015).

На початку 2010-х років відбулась спроба започаткувати дискусію про літературно-художні часописи України. У цьому контексті з'являються роботи Г. Гусейнова, О. Апалькова. Власне, розмови про актуальний стан літературної критики і часописів точились протягом усього періоду незалежності, то активізуючись, то затухаючи. Критику, як і самі часописи, то з пошаною ховали, то утверджували її життєдайну силу. «Під час дискусій про подальшу долю часописів їх редактори, дописувачі й читачі найчастіше нарікають на брак

фінансування, неефективність державної культурної політики й відсутність належної інфраструктури» [173, с. 88].

На початку 2000-х у своїй уже класичній роботі «Теорія й методика журналістської творчості» В. Здоровега так говорить про нечисленні наклади інтелектуальних, зокрема й літературно-художніх, часописів в Україні: «Як би там не було, а елітарні видання ледь животіють. Вони або повільно вмирають, як видно на прикладі українських так званих товстих журналів, або змушені шукати закордонних інвесторів чи спонсорів. Такі справді інтелектуальні видання, як “Універсум”, “Критика”, “Літера і дух” [“Дух і літера” – виправлення наше], як можна здогадатися, виходять вкрай малими тиражами. Навіть наклад такого авторитетного міжнародного суспільно-політичного тижневика, як “Дзеркало тижня”, не набагато перевищує 50 тис. примірників. Малими є тиражі “Молоді України”, “Літературної України” та багатьох інших видань» [52, с. 45–46].

Аналізуючи загальні тенденції літературної критики тої чи іншої доби, дослідники нерідко звертаються до вивчення та аналізу творчого доробку провідних критиків досліджуваної епохи. Їхні виступи ілюструють загальний стан критичної практики досліджуваного періоду, рівень загальної компетенції авторів, розвиток критичного мислення. За період незалежності в різні роки були свої популярні літературні критики. Так, важливе значення для вивчення критичного доробку досліджуваного періоду мають праці С. Павличко, К. Родика, І. Бондаря-Терещенка, М. Бриниха, Д. Стуса, Є. Барана, І. Андрусяка тощо. Серед сучасних критиків варто згадати Г. Улюру, Є. Стасіневича, Б. Романцову, Т. Трофименко, О. Коцарева, Т. Петренко.

Літературна критика 1990–2000-х рр. мала ряд проблем. Одна з них – це навала «братських» рецензій та утворення груп, які «лобіювали» інтереси своїх однодумців. І. Бойчук так окреслив ситуацію: «В українській літературній практиці дев’яностих „стало відверте “лобіювання” критиками обраних груп. Іноді такі “лобі” виникали за територіальним принципом (прикладом може

слугувати “симбіоз” критика Є. Барана та літугрупування “Нова дегенерація””. Саме цей фактор був домінуючим у такому відгалуженні літературної критики, як критики поточного літературного процесу. До іншого напрямку літературної критики можна віднести літературознавчу критику з усіма її відгалудженнями, а саме: архетипним, компаративістичним, металінгвістичним, структуралістичним та ін.» [13, с. 111].

Г. Штонь зауважує: «Літературі штучних спецефектів, безвідповідальної гри, літературі без душі і духу, але з великими претензіями відповідає і певний тип критики, який можна охарактеризувати таким же чином» – «тусовочна» та «епатажна» [180].

Є. Баран виділяє цю особливість серед самих літераторів: «Відверте лобювання собі подібних, нав’язування суб’єктивної думки про сучасний український літературний процес, відверте замовчування талановитих літературних постатей, які стоять на інших світоглядних позиціях» [7, с. 5].

Даючи поради сучасним українським письменникам В. Даниленко у своїй роботі «Лісоруб у пустелі» так пише про українську літературну критику 2000-х: «В Україні немає об’єктивної професійної критики, а є кланова, яка воює не за якість літератури, а веде війну з письменниками та літературознавцями ворожого клану» [40, с. 341].

Е. Огар підсумовує: «Прикметно, що у центрі уваги тодішніх дискусій перебували питання, які залишаються актуальними й дотепер, — підміна критичної аналітики компліментарною «рецензією з люб’язності», або піаром, прихованою рекламою, ба навіть завуальованою під критику «джинсою» — те, що сучасні експерти називають «продажною критикою» та «бойфрендизмом» [111, с. 213].

На нашу думку, тенденція поділу літературної критики на певні групи, які б при цьому мали потужний вплив на масову читацьку аудиторію, сьогодні немає. Існує усталений перелік успішних популярних сучасних українських

письменників, поетів і навіть видавництв. Проте «братські рецензії» втрачають свою силу у колі професійної спільноти. Рекомендації книжкових блогерів, блоги книжкових магазинів, легше допоможуть продати книгу, аніж дружня рецензія знайомого критика. Критик стає усе більше зацікавленим у тому, аби його читали не колеги й письменники, а читачі. «Критик не може писати лише для вузького кола спеціалістів» [78, с. 7]. Та й з точки зору промоції братська рецензія критика чи письменника (лише якщо він не широко відомий), не так ефективна, як робота з читачем, який сам у наш час перетворюється на критика. Якщо в 1990-2000-х видавництва частіше розсилали книги в часописи та критикам, то із 2014–2015 років – книжковим блогерам.

За досліджуваний період було започатковано ряд важливих книжкових подій, фестивалів, конкурсів: Всеукраїнський рейтинг «Книжка року» (1999), «Коронація слова» (1999), «Книга року ВВС» (2005), «ЛітАкцент року» (2008) тощо. Набирає обертів Форум видавців у Львові, започаткований ще 1994 р. [42]. 2011 року в Києві вперше проводиться міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал» [101]. Ці події об'єднують ринкову та культурну функції. Книги-переможці, окрім визнання, отримують додаткову промоцію.

2016 року засновано Український інститут книги. Ця «державна установа при Міністерстві культури та інформаційної політики України, покликана формувати державну політику у книжковій галузі, провадити промоцію книгочитання в Україні, підтримувати книговидавничу справу, стимулювати перекладацьку діяльність, популяризувати українську літературу за кордоном» [150].

Тема економічної нерентабельності літературної критики як професії повсякчас піднімається практиками. Як правило українські літературні критики не живуть виключно з критичної праці. Вони або переходять в академічне літературознавство, викладають в університетах, або працюють редакторами у видавництвах і онлайн-медіа, ведучими на радіо чи телебаченні, проводять

авторські курси, майстер-класи, лекції, займаються перекладами, працюють менеджерами з реклами та PR тощо. Частіше – займаються усім потроху. В. Панченко свого часу спробував вивести просту математику. На те, щоб підготувати рецензію на книгу у 300 сторінок включно з прочитанням, обробкою додаткового матеріалу та власне написанням тексту, критикові потрібно витратити в середньому тиждень. Цей тиждень людині потрібно за щось жити. «Відповідно, за кожну з рецензій, живучи в Чернівцях (бо в Києві дорожче), я мав би отримувати по півтори тисячі гривень. Знаєте видання, які готові так платити? Я – ні. А чому їх немає? Знову ж, бо нікому їх не треба» [89, с. 9]. Книга із цим вступним словом вийшла 2012 року. За цей час економічна ситуація змінилась і навіть цієї оплати праці критика не вистачило б, однак навіть сьогодні редакції не готові платити такі кошти за рецензії. Багато видань публікують матеріали взагалі на безгонорарній основі.

Це знецінює професію критика. Літературна критика в українських реаліях живе переважно на ентузіазмі молодих авторів, критиків-початківців та відданості справі одиничних осіб, які продовжують говорити про книгу, бо це їхній спосіб відрефлексувати прочитане, однак, знову ж таки, здебільшого на ентузіазмі, продовжуючи паралельно працювати в інших установах. Саме тому багато хто обирає шлях книжкового блогінгу, який вимагає меншої аргументації, більшої емоційності, де враження цінуються більше за аналітику.

Починаючи з нового тисячоліття і до революційних подій 2013 року в Україні книжковий і медійний контент був представлений великою кількістю російськомовних видань. Нерідко українські часописи в цей період пропагували зовсім не українську книгу. Карколомні події 2013-го року серйозно вплинули на стан українського книжкового ринку. 30 грудня 2016 року тодішнім Президентом України П. Порошенко був підписаний указ, що обмежує ввезення книг в Україну з Російської Федерації, зокрема книг антиукраїнського характеру. Із 2014-го року суттєво зросли обсяги україномовної книжкової та медійної

продукції. З'являються нові видавництва, популяризується український нонфікшн, оперативніше перекладаються світові бестселери, відбувається нішовізація українських видавництв, кожне з яких намагається знайти свою унікальність та стати кращим у виданні конкретного типу літератури.

У 1995–2015 рр. з'являється і швидко зникає велика кількість періодичних видань, започатковуються дискусії, змінюється медійний та видавничий ринок, відбувається ряд суспільно-політичних зрушень. За цей час українська літературна критика трансформувалась сильніше, ніж за всі попередні століття.

2.2 Масмедіа як пріоритетний канал взаємодії з масовою читацькою аудиторією досліджуваного періоду

У 1990-х роках в Україні формувалася свій медіаринок, «який висвітлював проблеми та явища не лише пострадянського світу, а й виходив на ширші інформаційні обшири, занурюючись у досі табуйовані проблеми національного буття, “відкриваючи” світ за “залізною завісою”» [24, с. 23–24]. Розвиток медіаринку сприяв появі нових видань різного спрямування.

Для розвитку літературної критики велике значення має наявність спеціалізованої періодики, яка плекає її десятиліттями [84, с. 7]. «Історично склалося так, що і для кінокритики і для літературної критики властивим є розміщення на медіаканалах – на шпальтах спеціалізованих та масових видань, у відповідних телевізійних та радіопрограмах» [144, с. 25].

Протягом довгого часу саме друковані літературно-художні часописи підживлювали критичний дискурс. Головний редактор літературно-мистецького альманаху «Кальміус» О. Соловей наголошував: «Якщо література подекуди може існувати і на паркані, то критика – лише у періодиці, і то бажано – у літературній періодиці» [141].

Особливості функціонування літературної критики та літературно-художніх часописів ХХ–ХХІ ст. у соціальнокомунікаційному просторі в історичному аспекті досліджували Л. Василик, В. Шейко, О. Іванова, О. Левицька та ін. Типологічні особливості періодичних видань розглянуто у працях Т. Крайнікової, Т. Хітрової, Г. Швецової-Водки, О. Аكوпова, Є. Прохорова, Г. Дзюбенко, Т. Давидченко та ін. Аналізу типологічних особливостей окремих літературно-художніх часописів присвячені наукові публікації Е. Огар, Л. Костецької, О. Горелик, К. Олійникової, О. Скібан, О. Усманової. Жанрово-тематичне наповнення літературно-художніх видань, принципи моделювання їхнього контенту розглянуто у роботах Л. Монич, А. Пилипенко. Окремо варто згадати про дискусійні виступи літературних критиків, журналістів, літературознавців, публіцистів, які у своїх статтях піднімали гострі питання функціонування літературної критики, доступності та якості української літературно-художньої періодики. Зокрема, статті М. Рябчука, Д. Стуса, Г. Гусейнова, М. Стріхи, О. Микитенка, Р. Семківа, О. Апалькова, В. Єшкілєва, І. Котика, І. Бондаря-Терещенка та інших.

У наукових дослідженнях тип видань, які розглядаються у цьому підрозділі, характеризують як літературно-художні часописи, літературно-мистецьку періодику, літературні газети й журнали, книжкові часописи, літературно-критичні видання тощо. У ДСТУ 3017–2015 «Видання. Основні види» серед усіх названих видів закріплено визначення літературно-художній журнал. Під цим терміном розуміється «періодичне журнальне видання творів художньої літератури, а також публіцистичних та критичних статей і матеріалів» [45].

О. Іванова у своєму ґрунтовному дослідженні сучасної української літературно-мистецької періодики, подає таке розлоге визначення літературно-мистецького журнального видання: «Це спеціалізований ЗМК, який конструює (через селективний відбір фактів і коментарів) образ літератури як

соціокультурної реальності; транслює його аудиторії, спілкуючись з якою навіює їй цей образ, формуючи цим і аудиторію; встановлює контакт між літературою та соціумом в аспекті координації запитів та очікувань споживачів і пропозицій виробників; надає слово творцям літератури, проте також лише на умовах селекції, реалізуючи у своїй комунікаційній діяльності уявлення культури про соціокультурний ціннісно-функціональний статус мистецтва слова» [59].

Дослідниця наголошує, що умовно всі періодичні видання про літературу можна поділити на два типи: «...ті, що присвячені літературі як книзі (чи тексту) та розуміють її як товар, і ті, що присвячені літературі як мистецтву та розуміють її як твір» [61, с. 288]. Видання першого типу зосереджені на актуальній ситуації книжкового ринку, якості та промоції видань, типологізації книжкового асортименту тощо. Медіа другого типу концентруються на естетично-комунікативному аспекті книги [61, с. 288].

Літературно-художні видання в усі періоди існування поставали важливою складовою культурного простору країни. Як слушно зазначає Л. Василик: «Упродовж ХХ ст. літературно-художні газети і журнали спочатку в умовах «заблокованої культури», а далі в посттоталітарний період відображали стан української культури, ставши помітним набутком журналістики» [24, с. 22].

Літературно-художні друковані та онлайн-видання постають важливою складовою медіапростору країни. Вони формують когорту інтелектуалів довкола себе, визначають критичний дискурс, провокують зміни в системі соціальних комунікацій. Вивчаючи й аналізуючи на своїх сторінках актуальні зміни культурного життя суспільства, вони водночас кристалізують його. «Літературно-мистецька періодика характеризується соціальною інституціалізованістю та є самостійним гравцем у просторі соціальних комунікацій з, для і про літературу, який їх впорядковує, санкціонує та забезпечує реалізацію» [58, с. 173]. Концептуально нові часописи своєю появою провокують зміни та окреслюють новий етап в історії галузі. У період із 1995 до

2015 років літературно-художня періодика України пройшла через декілька поворотних етапів, які вплинули на актуальний стан цих видань.

У 1990-х роках багато літературно-художніх часописів опинились на межі виживання. Причини були імовірноше економічного характеру, аніж відсутність ініціативи та бажання розвивати подібні видання в редакцій. Проте навіть із урахуванням усіх потрясінь і трансформацій, із якими зіштовхнувся непідготовлений вітчизняний ринок преси 1990-х, саме у цей час було засновано найбільшу кількість літературно-художніх видань у порівнянні з наступними роками. За словами О. Романчука, це «був час справжньої повені нових періодичних видань, адже нарешті після довгих десятиліть маніпуляцій ідеями та теоріями, фальшування історії, заборони на самостійне мислення перед журналістикою розчинилися двері у відкритий інформаційний простір, досі обмежуваний цензурно, ідеологічно, політично» [148, с. 10].

У 1990-х в українському медіапросторі функціонували «старі» й «нові» часописи. Під «старими» дослідники розуміють видання з довгою історією, засновані до здобуття незалежності. «Нові» часописи були «пов'язані як з альтернативною письменницькою організацією — Асоціацією українських письменників, так і з різними локальними літературними угрупованнями. До цієї групи належать почасти видання, пов'язані з приватною ініціативою того чи іншого письменника або критика» [176, с. 18].

У 1995 році в Україні продовжили виходити видання, засновані за часів СРСР та в перші роки незалежності. Зокрема, «Авжеж!» (1990), «Березіль» (1956), «Буковинський журнал» (1991), «Вітчизна» (1933), «Всесвіт» (1925), «Дзвін» (1940), «Доля» (1991), «Дніпро» (1927), «Донбас» (1923), «Ї» (1988), «Київ» (1983), «Київська старовина» (1992), «Кримська світлиця» (1992), «Культура і життя» (1913), «Кур'єр Кривбасу» (1994), «Літературна Україна» (1927), «Літературний Львів» (1992), «Літературний Тернопіль» (1991), «Літературний Чернігів» (1992), «Літопис Червоної калини» (1991),

«Однокласник» (1923), «Основа» (1993), «Перевал» (1991), «Post-Поступ» (1991), «Радуга» (1927), «Ренесанс» (1992), «Світо-Вид» (1990), «Світязь» (1992), «Слово і час» (1957), «Степ» (поновлено 1992), «Сучасність» (1961), «Українська культура» (1921), «Український засів» (1992), «Фіра» (1991), «Холодний Яр» (1993), «Хроніка 2000» (1991), «Четвер» (1989). «На сторінках одних часописів літературно-художня складова була домінуючою, інші розглядали її як один із компонентів культурного життя суспільства та приділяли значно менше уваги. Якість та статус цих видань у колі літературознавців та критиків різнився, однак усі вони були доступні широкому загалу. Багато в чому завдяки налагодженій системі розповсюдження періодичних видань» [159, с. 151]. Вихідні дані цих та усіх інших часописів, згаданих у дослідженні, в алфавітному порядку відображено у Додатку Б.

Літературно-художній та громадсько-політичний часопис «Березіль» (до 1991 р. – «Прапор») протягом усього періоду існування був дзеркалом літератури Слобожанщини, виходив у Харкові та, незважаючи на різні фінансові труднощі, залишався на плаву. Довгий час видавцем «Березоля» була Національна спілка письменників України, однак із 2018 року, після низки скандалів, журнал виходить як позаспілчанське видання в Києві. Із 2000 року головним редактором видання є В. Науменко.

У 1990-х на сторінках видання вперше публікувались раніше заборонені твори репресованих митців, тексти письменників нової генерації та представників української діаспори. Зокрема, були вперше опубліковані деякі твори О. Забужко, С. Майданської, С. Жадана, Л. Таран, представників літературних угруповань «Пропала грамота», «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад» та інших. У 1990-х часопис став майданчиком для проведення традиційних дискусій, присвячених темам літературної критики, образу позитивного героя, інтернаціонального та національного в українській літературі. До участі у цих

дискусіях долучились П. Мовчан, О. Забужко, С. Іванюк, В. Дончик, А. Погрібний, І. Дзюба, М. Жулинський та ін.

Станом на 2020 р. сайт часопису не працює, у каталозі передплатних видань України «Преса поштою» він теж не значиться. Однак номери за 2020 рік доступні в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, що фактично перетворює часопис на привида. Те, що сьогодні видання не представлено в мережі, негативно позначається на його впізнаваності серед аудиторії навіть потенційно зацікавлених читачів. І хоч це один з небагатьох товстих літературно-художніх журналів України, які продовжують виходити, знає про нього невелике коло зацікавлених осіб. За таких умов періодичне видання не виконує своїх безпосередніх функцій: не інформує читача, не впливає на літературний процес, не задовольняє культурних потреб суспільства.

Ще одним важливим літературно-художнім і громадсько-політичним виданням України досліджуваного періоду був журнал «Вітчизна». Часопис був заснований 1933 року в Харкові, виходив під егідою Спілки письменників України. За період свого існування змінив декілька назв: «Радянська література», «Українська література» та безпосередньо «Вітчизна». З березня 1944 року і до закриття 2012 р. видавався в Києві. Редакцію часопису у різні роки очолювали: І. Кулик, І. Микитенко, Ю. Яновський, Є. Адельгейм, О. Гончар, Л. Новиченко, Д. Копиця, В. Козаченко, О. Полторацький, Л. Дмитерко, О. Глушко.

У 1990-х редакція почала активно публікувати твори раніше репресованих українських письменників, відкривала імена, поховані в архівах. На сторінках журналу опубліковано ряд важливих публіцистичних текстів. Проте обрана стратегія «Вітчизни» не привела до того успіху, на який усі сподівались. Попервах друк замовчуваних імен для спраглої за національною літературою інтелігенції був ковтком свіжого повітря. Однак не завжди висока художня якість цих текстів, падіння тиражів, економічні проблеми, брак якісних резонансних критичних текстів призвів до поступового згасання журналу. Все менше тут

публікувалось творів сучасних українських авторів. «Вітчизна» не змогла пристосуватись до нових вимог видавничого ринку, що й призвело до закриття часопису в 2012 році. В останні роки незалежності виходила шість разів на рік.

Журнали «Дніпро» та «Дзвін» – одні з найстаріших літературно-художніх видань України, заснованих ще в першій половині ХХ століття, які до сьогодні видаються та доступні за підпискою. «Однак спрагла нових форм і текстів генерація української інтелігенції 90-х, ще тоді втратила інтерес до цих видань. Сьогодні становище «Дніпра» та «Дзвону» неоднозначне. З одного боку, вони одні з найстаріших і небагатьох літературно-художніх друкованих журналів України, а з іншого – мало впливають на розвиток літературно-критичної думки» [159, с. 151].

Часопис «Дніпро», знаний сьогодні як популярний літературно-художній журнал, заснований у 1927 р. у тодішній столиці України – Харкові. Довгий час видання позиціонувалось як літературно-художнє та громадсько-політичне. Орієнтацію на молоду аудиторію видання зберігає протягом усього періоду свого існування. Наразі посаду шеф-редактора «Дніпра» обіймає Є. Юхниця, головним редактором із 1984 року залишається М. Луків. Засновник і видавець журналу також неодноразово змінювався. Наразі ним є ТОВ «Редакція журналу «Дніпро»», йому ж належать і всі права на рукописи.

Журнал виходить у глянці з кольоровими ілюстраціями. Довгий час «Дніпро» залишався щомісячником. Потім виходив 6 разів на рік. У 2019 р. вийшов один об'єднаний номер за 6 місяців. У період із 2009 до 2019 рр. Спостерігалось суттєве падіння накладів: з 10200 примірників у 2009 р. до 1000 примірників у 2019. У видання є свій сайт, який, однак, має застарілий дизайн, не зручний у використанні, обкладинки останніх випусків оновлюються на сайті із запізненням.

Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис «Дзвін» (1940) видається за сприяння Національної спілки письменників України. Ще один

рекордсмен за кількістю змінених назв. У різні роки був знаний як «Література і мистецтво», «Радянський Львів», «Жовтень», «Дзвін». Редакцію видання в роки незалежності очолювали Р. Федорів (1967–2001), Р. Кудлик (2001–2014), Ю. Коваль (із 2015).

У 2017 році «Дзвін» отримав новий дизайн, більш менш активно оновлювалася сторінка часопису у Фейсбук (2017–2018 рр.). Видання залишилось щомісячним, хоча нерідко на офіційній сторінці у Фейсбуці з'являються дописи про затримки у виході чергових номерів. Із 2019 року сторінка в соцмережі не оновлюється, видання не має свого сайту, доступного масовій аудиторії. Журнал розповсюджується по всій Україні, публікує прозові та поетичні твори класиків та молодих вітчизняних авторів, критичні та публіцистичні тексти.

Від початку заснування журнал іноземної літератури «Всесвіт» послідовно публікує переклади класичних та сучасних творів світової літератури. У 1990-х рр. журнал відкрив для українського читача ряд нових імен [97]. Частина з перекладених і опублікованих у ті роки творів, лише починаючи із 2015 року почали видавати українською окремими книгами (наприклад, «Гендерсон, повелитель дощу» С. Беллоу, «Уот» С. Беккета). За роки незалежності часопис неодноразово змінював періодичність виходу, часто з'являлись здвоєні номери, були затримки з виходом чергових чисел. Нині «Всесвіт» виходить із періодичністю раз на два місяці. Принаймні раз на рік редакція готує тематичний випуск, присвячений літературі певної країни чи регіону. «Всесвіт» переживає не найкращі часи. Переклади світових бестселерів чи книг лауреатів відомих літературних премій видання публікує рідко й не так оперативно, як цього потребують ринок і читач. Однією з причин є подекуди завелика для видання собівартість прав на переклад [44]. Наприкінці ХХ століття наклад «Всесвіту» сягали 70 000 тисяч примірників, наразі ця цифра заледве добігає 1000–2000. Із 2012 року головним редактором журналу є Д. Дроздовський. Редактором-

консультантом до сьогодні залишається О. Микитенко, який довгий час успішно видавав «Всесвіт».

Довгу історію має й академічний часопис «Слово і час». Наразі видання є одним із небагатьох доступних майданчиків для дискусій з питань теорії та історії літератури, а також літературної критики. Як зауважує Л. Рева: «Він залишається основним джерелом фахової інформації і є складовою частиною інформаційної системи України; сприяє утвердженню науково-дослідної діяльності в галузі літературознавства, а також неперервності та спадкоємності наукових досліджень» [127, с. 54]. У кожному числі видання публікуються аналітичні статті, з актуальних питань мистецтва слова, рецензії на нові твори. За визначенням Л. Скупейко, який очолює редакцію із 2000 року, журнал «відкритий для висвітлення найрізноманітніших поглядів і тем, розуміючи цю відкритість як вияв наукового академізму на протипагу окультизму, епатажності, претензійності, саморекламі і т. ін.» [138, с. 6]. «Слово і час» доступне за підпискою, проте є спеціалізованим та залишається відомим, переважно, у колі наукової спільноти, ніж серед масової аудиторії.

Доволі консервативним виданням у період незалежності залишається газета «Літературна Україна», яка є органом правління Національної спілки письменників України. Проте вона є однією з небагатьох часописів, що виходить сьогодні та має повноцінний сайт, який регулярно оновлюється. На протипагу цій газеті у період незалежності виходило декілька помітних часописів, що уособлювали новий етап журналотворення в Україні. Зокрема, часописи «Ї», «Четвер» та «Авжеж!» стали творчим майданчиком для молодих митців і публіцистів, змогли полонити увагу спраглої нових ідей читацької аудиторії.

У 1995–1996 роках зростає періодичність виходу незалежного культурологічного часопису «Ї», який з моменту заснування виходив за сприяння різних фондаций. Часопис був заснований у Львові Т. Возняком, М. Яковиную, О. Пограничним, М. Москалем, Р. Мервінським. Кожен номер видання має

концептуальний характер та присвячений окремій темі. Як зазначає В. Єшкілев: «Поряд з «Четвергом» та «Авжеж!» часопис «Ї» став одним із втілень нового журнального мислення в Україні» [49]. Наразі регулярно оновлюється сайт видання, на якому доступний архів попередніх чисел.

Культурний часопис 1990-х «Четвер», був заснований Ю. Іздриком без якогось попереднього плану та щонайменшого уявлення про те, як робляться літературні часописи [168]. Вочевидь, це незнання допомогло авторові створити справді унікальний та успішний продукт. Спочатку «Четвер» виходив самвидавом з дуже обмеженим накладом. Іздрик в одному зі своїх інтерв'ю зазначав, що навіть у нього збереглися не всі числа «Четверга». Наприклад, другий номер часопису вийшов накладом усього в 22 примірники.

До роботи над «Четвергом» долучились молоді талановиті письменники, відомі сьогодні широкій читацькій аудиторії України: Т. Прохасько, І. Карпа, Ю. Андрухович, В. Єшкілев, Л. Дереш, С. Андрухович та ін. Часопис видавався з перервами в 1990–1997 та 1999–2008 рр. Останній, тридцятий номер видання вийшов у 2008 році. Завдяки «відкриттям нових явищ у літературі кінця ХХ ст., оприлюдненню постмодерного літературного дискурсу й оновленню концепції журналотворення» [86, с. 37] «Четвер» став знаковим журналом для розвитку сучасної літератури та журналістики.

У 1995 році в Житомирі продовжує, хоч і з перебоями, виходити журнал «Авжеж!» (1990). Головним редактором видання від моменту заснування до закриття був В. Врублевський. Часопис пропонував читачеві розмаїття, не надаючи переваги жодному літературному угрупованню. Твори класичної та постмодерної літератури публікувались на сусідніх сторінках. «Зважаючи на концепцію “Авжеж!”: він завжди був журналом літературних дебютів, на хвилі якого прийшло в українську літературу нове покоління» [36, с. 25]. На сторінках видання друкувались літературно-критичні огляди, статті, інтерв'ю з літераторами (наприклад, з Ю. Андруховичем, В. Даниленком, В. Дібровою,

Б. Жолдаком, Є. Пашковським та ін.). Поступово якість матеріалів «Авжеж!» погіршилась. У 1998-му вийшло останнє число журналу.

Літературно-мистецький журнал «Світо-Вид» (1990–1999) був заснований Нью-Йоркською групою, Спілкою письменників України й Спілкою театральних діячів України. За десять років існування квартальника вийшло 37 чисел. Переважно наповнення видання формували твори представників Нью-Йоркської групи, Київської школи, а також поетичні переклади. Неабиякий інтерес для тогочасної культурної спільноти становила нова українська поезія, опублікована на сторінках журналу. Прозові твори тут з'являлися рідко. Над «Світо-Видом» у різні роки працювали Б. Бойчук, М. Ревакович, І. Римарук, В. Герасим'юк, В. Кордун, В. Вовк, Р. Бабовал, Т. Карабович, П. Романюк, М. Павлишин.

«Світо-Вид» був невеликим за обсягом. У журналі відсутні рубрики, зазначались лише прізвища авторів і назви текстів. До середини 1990-х видання було одним із найвпливовіших серед літературно-художніх часописів України, однак, поступово втратило інтерес читацької аудиторії. «“Світо-вид” не виходив за межі літературно-мистецького контенту. Це робило журнал виданням для нешироких мистецьких кіл» [76].

Одним із найважливіших видань досліджуваного періоду був журнал «Сучасність». Заснований ще 1961 року, журнал довгий час видавався на кошти діаспори в Мюнхені, а згодом у США. Із 1992 р. і до закриття в 2013 р. часопис видавався в Україні. На сторінках журналу розкривалися теми літератури, мистецтва, суспільного життя. Він став одним із ключових дискусійних майданчиків незалежної України. У «Сучасності» було опубліковано ряд важливих критичних та художніх текстів. Зокрема, роботи Ю. Андруховича, В. Неборака, О. Забужко, Т. Прохаська, О. Ульяненка, Г. Грабовича, С. Павличко, О. Лишеги та ін. Видання відзначалося високим рівнем публіцистичних та критичних текстів. Як писав М. Рябчук: «Саме тут за останні

роки з'явилися ледь не всі літературні твори, визнані критикою за найцікавіші, варті не лише читання, а й обговорення» [131].

У період незалежності редакцію «Сучасності» очолювали Т. Гунчак, І. Дзюба, Т. Федюк. Також до роботи над журналом долучались І. Римарук, М. Рябчук, В. Скуратівський, М. Москаленко, М. Чубук та ін. В останні роки перед закриттям часопис почав виходити нерегулярно, із затримками, погіршилась якість публікацій. Разом із «Світо-Видом» «Сучасність» була одним із найважливіших часописів досліджуваного періоду. Г. Гусейнов так писав про фактичне знищення цих важливих видань у своїй резонансній статті про забуті вітчизняні журнали: «Найбільші наші гріхи – це вбивство «Сучасності», що 1992 року стала виходити в Україні і яку ми за кілька заходів таки знищили, та «Світо-Виду», що зусиллями Б. Бойчука також з великими надіями перебрався до нас з-за океану, але ми не зуміли дати йому ради» [39, с. 6].

«Кур'єр Кривбасу» (1994–2017) став одним із культових літературно-художніх видань, заснованих у незалежній Україні. Виходив у Кривому Розі накладом 2000 примірників. За час існування видання, неодноразово змінювалось його оформлення, обсяг і формат, проте якість публікованих матеріалів завжди залишалась на високому рівні. Головним редактором протягом усього часу залишався Г. Гусейнов. Літературний критик І. Бондар-Терещенко так писав про «Кур'єр Кривбасу»: «Формально наслідуючи типові зразки спілчанської, журнальної періодики, він, однак, вибився під сучасну пору чи не у флагмани нової журнальної культури. Початковий період видання, що був позначений, як дехто вважає «принципово-дилетантською нерозбірливістю в авторах і публікаціях», заступила цілком грамотна політика редагування того журналу. Вона проста і нібито приступна решті наських видань: витворення певного літературного рівня видання за рахунок постійної «оберненості» у ньому актуальних чи то пак модних настроїв, тем і авторів. Мало хто з нинішнього редакторського люду може дозволити собі подібну розкіш, будучи змушений

зважати на постійну журнальну чергу – здавалося б, тих самих, але з кожною хвилиною вже не актуальних: настроїв, тем і авторів» [16, с. 48]. Така редакторська політика дозволила стати виданню одним із найпомітніших літературно-художніх часописів України.

В останні роки виходу «Кур'єр Кривбасу» став більше схожим на альманах, аніж журнал: почав виходити щоквартально, а не щомісяця, обсяг зріс до 400 сторінок. Протягом усього періоду існування часопису, його жанрово-тематичне наповнення залишалось більш менш сталим.

1995 року на медіаринку України з'явилося багато нових літературно-художніх часописів. Були засновані «Вежа», «Дніпровські хвилі», «Екзиль», «Склянка часу*Zeitglas», «Слобожанщина», «Країна мрій», «Лір-Арт», «Art Line», «Слово Просвіти».

Журнал «Склянка часу*Zeitglas» є одним із небагатьох літературно-художніх часописів, заснованих у 1990-х, який продовжував виходити й у 2015 році. Його засновник і видавець О. Апальков так пише про ідею створення видання: «У тепер далекому 1995 році, повернувшись укотре зі «старої Європи», був збентежений тим, що Україна вже незалежна, а про нас там, за кордоном, майже нічого не знають... І мені спало на думку, що ніде люди краще не дізнаються про життя, історію, культуру та менталітет одне одного, як у художній літературі. Ця проста думка підсилювалася подальшими роздумами. Й опісля сутужного збирання та підготовки певної кількості різних документів одного дня я поїхав до Черкас і (як це не дивно) зареєстрував журнал «Склянка Часу*Zeitglas»» [5]. Часопис виходить у Каневі щоквартально трьома мовами: українською, російською, німецькою.

1996-го починає виходити нерегулярний, однак, знаковий часопис «Плерома». Видання, засноване В. Єшкілевим відображало розвиток постмодерного дискурсу української літератури. Також 1996 року побачив світ перший номер журналу «Бористен», заснованого ще 1991-го. Створено

щоквартальний літературно-художній журнал «Детектив» та щомісячну «Нову літературну газету».

1997 року починає виходити часопис літературно-критичної думки «Критика», характеристику якого згодом було змінено на інтелектуальний часопис. Видання було засновано з ініціативи літературознавця, професора Гарвардського університету Г. Грабовича, який до сьогодні очолює редакцію журналу. Український науковий інститут Гарвардського університету протягом тривалого часу підтримує вихід журналу.

«Критика» публікує аналітичні статті, есеї, огляди, рецензії. Редакція знайомить читача із книжковими новинками як масової літератури, так і з науковими працями, інтелектуальним нонфікшином. «Журнал вирізняється високим інтелектуальним рівнем і розрахований на широкі кола підготовленого та ерудованого читача. На сторінках видання часто відбуваються гострі дискусії з актуальних проблем української історіографії, літературознавства тощо» [170, с. 267].

Літературний критик, письменник І. Бондар-Терещенко та поет С. Жадан 1997 року починають випуск харківського часопису «Гігієна» з приміткою «здоровопрпис». Видання стало рупором літературного угруповання «Червона Фіра». У цей же рік започатковано міжнародний літературно-публіцистичний часопис «Соборність», літературно-критичний журнал «Зоїл», культурологічне видання «Дух і літера», літературно-художні журнали «Літературна Одеса» й «Соти», літературний журнал одного автора «Морена».

1998 року ринок періодики урізноманітнюють «Зрима рима», «Кальміус», «Книжковий огляд», «Література Плюс», «Терен». Часопис «Кальміус» (1998–2006), головним редактором якого був О. Соловей, став надзвичайно важливим для розвитку літературного процесу Східної України. 1999-го започатковані часописи «Бердич», «Косень», «Сова» та «ПіК».

1998 року в Києві новоствореною Асоціацією українських письменників було засновано газету «Література Плюс». Газета стала прикладом якісного літературно-критичного видання нового покоління. Головним редактором із 1998 до 2000 року був поет, перекладач, публіцист А. Бондар, а з 2000 до 2002 – письменниця, літературознавиця, культурологиня С. Матвієнко. Видання в різні роки виходила за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження», Швейцарського фонду «Pro Helvetia», Посольства Королівства Нідерланди.

До роботи над газетою долучилась нова генерація українських інтелектуалів. На сторінках «Літератури Плюс» знаходилося місце як для думок шанованих літературознавців і критиків, так і молодих авторів. «Видання знайомило читачів із новинками книжкового ринку, друкувало тексти українських постмодерністів, давало якісний аналіз тогочасних процесів літературно-мистецького, культурного та громадсько-політичного життя країни» [161, с. 79].

Окрім газет і журналів у 1990-х започатковано декілька нових альманахів. Їхні випуски нерідко ставали тематичними, а самі видання стали важливим надбанням журналістики й літератури України. Зокрема, у цей час були засновані «Єгупець» (1995), «Лад» (1997), «Молода нація» (1996), вище згаданий «Кальміус» (1998) та ін.

Альманахи складають окрему групу літературно-художніх періодичних видань. Зокрема, цікавим прикладом є молодіжний науковий альманах «Молода нація». У ньому публікувались статті молодих і знаних вже на той час літературних критиків, літературознавців, письменників, які піднімали важливі питання, зокрема, стосовно літературно-художньої періодики України. Загалом вийшло більше 50 випусків альманаху. Окрім статей на його сторінках друкувались також рецензії, огляди, у тому числі й наукової літератури.

У період із 2000 до 2010 року з'являється ряд нових друкованих літературно-художніх видань, багато з яких засновувались у невеликих містах і

регіонах: «Добридень» (2000), «Книжник review» (2000), «Річ» (2000), «Люблю+Слово» (2000), «Бузький гарт» (2001), «Золотий грифон» (2001), «Форма[r]т» (2001), «Хортиця» (2001), «Потяг'76» (2002), «Неопалима купина» (2002), «Книжковий клуб плюс» (2002), «Ятрань» (2002), «Вінницький край» (2003), «Літературна газета» (2003), «Луганський край» (2003), «Літера Н» (2004), «Січеслав» (2004), «Чорне море» (2004), «ШО» (2005), «Київська Русь» (2006), «Погорина» (2006), «Український детектив» (2006), «Золота доба» (2007), «Золота Пектораль» (2007), «Літературний вісник» (2007), «Provocatio: поезія, проза, есеї» (2007), «УФО (Український фантастичний оглядач» (2007), «Містеріум» (2007), «Новочасна література» (2007), «Ічнянська криниця» (2008), «Літературний Червоноград» (2008), «Культреванш» (2009), «Книголюб» (2009), «Мелітополь літературний» (2009). Започаткований ще 1995 року альманах «Артанія» стає журналом. 2004 року поновлено вихід газети «Друг читача», яка з 2011-го існує виключно як онлайн-видання. У 2009-му в Україні починає виходити «Українська літературна газета», що видавалась у Мюнхені в 1955–1960 рр. Поява частини цих видань була малопомітним явищем, однак заснування інших стало поворотною подією у розвитку журнальних видань нового покоління та літературної критики.

2000 року було засновано журнал «Книжник review: Про всі книжки і всіх письменників». Видання відслідковувало новинки книжкового ринку, оперативно публікувало відгуки й рецензії, відслідковувало зміни в літературному процесі, завжди давало слово молодим авторам. Головним редактором часопису був К. Родик, який разом із колегами зумів створити в українському медійному просторі цікавий журнал для масової аудиторії, а не черговий часопис для вузького кола критиків і літературознавців.

У професійній спільноті часом нарікали на якість критичних матеріалів «Книжника review». Зокрема, М. Стріха так відгукувався про нього у своїй критичній статті «Про критику і критиків»: «“Книжник-review” (подвійне

відсилання – до взірцевого Зеровського “Книгаря” й до новітніх “євростандартів” усіляких “Review of Books”) вже за своїм форматом не надає достатньо поля для власне літературної критики. Анотаційні ж огляди цього видання незрідка рясніють речами, які можна пояснити чи то необізнаністю, чи то цілковитим „пофігізмом” рецензентів. Втім, не можна не сказати доброго слова про оперативність і заповзятливість дітища К. Родика, яке намагається бути для читачів компасом у дедалі більш повноводному потоці книжкових новин» [142]. Розмаїття рецензованої літератури, оперативність роботи журналістів видання, допомогли йому посісти чільне місце серед провідних літературно-художніх часописів незалежної України. Видання виходило до 2009 року.

Центральноєвропейський часопис «Потяг’76» був спільним проєктом Ю. Андруховича та О. Бойченка. Виходив деякий час друком, а згодом перейшов у мережу. Критика, есеїстика, публіцистика, твори письменників і поетів Центрально-Східної Європи складали наповнення часопису. Журнал презентував українську літературу на світовому рівні, знайомив вітчизняного читача з літературами сусідніх країн, був містком між Україною та Європою.

Часопис «ШО» позиціонується засновниками як журнал культурного спротиву. Література є однією з провідних тем видання. «ШО» завжди мав достатньо високі тиражі у порівнянні з іншими літературно-художніми виданнями України досліджуваного періоду – від 10000 до 20000 примірників у різні роки. Періодичність виходу часопису так само неодноразово змінювалась. Наразі «ШО» виходить щоквартально, матеріали публікуються українською та російською мовами. Редакцію видання очолює О. Кабанов.

«ШО» – одне з небагатьох друкованих видань, що систематично готує для українського читача огляди книжкових новинок. Зокрема, у кожному числі публікуються відгуки на поетичні й прозові твори сучасних українських літераторів, актуальну перекладну літературу. Цікавими є змістовні інтерв’ю з

сучасними письменниками, поетами, видавцями, що регулярно з'являються на сторінках «ШО». Однак багато уваги видання приділяє також огляду ринку російських видань. Для журналу характерне «кольорове оформлення, використання фотографій і колажів, дизайн книги з твердою палітуркою» та «орієнтованість на молодь, зацікавлену в сучасній культурі, літературі та мистецтві» [73, с. 120].

У «ШО» публікуються й художні твори. О. Іванова зауважує: «Автори, які навряд чи могли б розраховувати на публікацію у традиційних літературних журналах через сумнівну якість написаного, для контркультурного «ШО» виявляються вартими уваги: для їх літпродукції відведена частина площі кожного номера» [61, с. 287].

Часопис «Київська Русь» було засновано Д. Стусом у 2006 році. Наповнення журналу складала актуальна українська проза, поезія, драматургія, есеїстика. Тут регулярно публікувались рецензії на книжкові новинки, якісні переклади з інших літератур, проте основна увага приділялась усе таки українській літературі. На сторінках видання завжди знаходилося місце для молодих літераторів. Кожне чергове число «Київської Русі» мало свою назву, що визначало тематичний вектор номера: «Растка», «Бабло», «Європа», «ПеРетин» тощо. «Видання позиціонується як альтернатива всім літературним журналам України через свою увагу до альтернативної, часто невідомої, молоді літератури, а також через унікальні коментарі того, що відбувається в літературному процесі нашої країни. Близько 70% журнальної площі відведено під художню літературу – прозу і лірику, решту займають матеріали про літературу» [61, с. 286–287].

Відображаючи основні складові літературного процесу, аналізуючи нові твори та явища, часописи досліджуваного періоду одночасно «віддзеркалюють загальні тенденції розвитку сучасної літератури; їм належить важлива

комунікативна роль між явищами літературного життя та їх рецепцією» [86, с. 33].

Поступовий перехід в інтернет-простір різних засобів комунікації, поглиблення взаємозв'язків між журналістикою та літературною критикою означили початок нового етапу в історії літературно-художніх часописів. У новому тисячолітті однією з базових платформ для обговорення тем літератури, письменництва, книговидання, аналізу сучасних літературних процесів стали онлайн-медіа. Є. Нестерович пише: «Є сенс говорити про значну роль інтернет-простору у розвитку сучасного українського літературного процесу. Перш за все через те, що мережа в Україні (внаслідок неврегульованості авторських прав та поширенню цифрового піратства) і досі лишається найменш комерціалізованим медіа – існують та продовжують виникати інформаційні канали, які працюють за рахунок пожертв читачів або на ентузіазмі авторів» [110, с. 351].

Із 2007 до 2010 року в Україні було засновано декілька важливих онлайн-медіа, присвячених темі книговидання й літератури, які й сьогодні продовжують оновлюватись. «Вони втілили ідею традиційної літературно-мистецької періодики в новому форматі, відійшли від ідеї «критики для критиків» і звернули свою увагу на широку освічену читацьку аудиторію. У цей же період почали з'являтися, а зараз активно розвиваються, різні читацькі інтернет-платформи. Пізніше до них додалися персональні книжкові блоги та блоги видавництв. Кожен із цих способів говорити про книгу й письменство в мережі по-своєму важливий для популяризації читання, але саме спеціалізовані онлайн-медіа мають найбільший вплив на розвиток професійної літературної критики в інтернет-просторі» [102, с. 202].

Головна особливість досліджуваних онлайн-медіа полягає в тому, що «такі ресурси призначені не для вузьких кіл, де всі один одного знають, а спрямовані якраз популяризувати читання серед широкої аудиторії» [43].

2007 року було засновано один із ключових онлайн-часописів досліджуваного періоду – «ЛітАкцент». Медіа створено з ініціативи літературного критика, літературознавця, професора Національного університету «Києво-Могилянська Академія» В. Панченка за сприяння видавництва «Темпора». І. Троскот є головною редакторкою «ЛітАкценту». За визначенням редакції «ЛітАкцент» – це портал літературної критики, який є провідником для читача у світі сучасного письменства. Це онлайн-медіа зорієнтовано на тих, «хто більш-менш систематично відвідує книгарні в українських містах чи містечках, хто має смак до гарної літератури й хоче зіставити свої оцінки та враження від прочитаного із судженнями літературних критиків» [88].

Видання відслідковує й аналізує сучасний літературний процес України та світу, публікує розгорнуті рецензії на книжкові новинки. «Прагнучи до об'єктивності, ЛітАкцент позиціонує себе поза літературними угрупованнями» [66, с. 31]. «ЛітАкцент» від моменту заснування був заявлений як самостійне онлайн-медіа, а не електронна версія друкованого часопису. У 2008–2010 роках вийшло чотири номери друкованого альманаху «ЛітАкцент», у якому редакцією було зібрано найкращі матеріали сайту. При цьому видання продовжило розвиватись в інтернет-просторі. Серед авторів «ЛітАкценту» є як знані літературні критики, так і починаючі автори. Серед відомих дописувачів видання Г. Улюра, О. Коцарев, В. Агеєва, Д. Дроздовський, Я. Дубинянська, Б. Романцова, Я. Цимбал, О. Купріян, В. Чернишенко та інші.

Довгий час «ЛітАкцент» залишався одним із найоперативніших літературно-критичних видань України. Наприкінці 2020 року на сайті було опубліковано слово головної редактори, у якому І. Троскот зазначила, що видання шукає нових доброчинців, оскільки з 2021 року не отримуватиме звичного фінансування. Підсумовуючи роботу сайту за 13 років його існування, вона говорить: «За тринадцять років на сайті було опубліковано близько 1300

рецензій і близько 400 інтерв'ю з українськими та закордонними письменниками, а також чимало інших за жанром статей, загальна кількість яких наближається до 18 000» [147]. Читачі підтримали часопис, він продовжив роботу, однак регулярність й оперативність в оновленні матеріалів суттєво погіршилися.

2008 року С. Руденком засновано книжковий портал «Буквоїд» [20], який став одним із ключових майданчиків для розвитку літературної критики в онлайн-просторі. Ресурс оновлюється щодня та сконцентрований на сучасній закордонній та українській літературі. Проте «Буквоїд» має й свої недоліки. Зокрема, застаріле візуальне оформлення ресурсу. «Головна сторінка сайту захарещена величезною кількістю активних покликань, частина з яких має нечитабельний шрифт» [102, с. 203–204]. Однак це не впливає на якість опублікованих матеріалів. Постійними дописувачами видання є І. Бондар-Терещенко, Ю. Сільчук, Є. Баран, Б. Дячишин, І. Фарина, І. Зіньчук та ін. Книжковий портал має власну електронну бібліотеку, довідковий розділ «Інфотека», у якому розміщено короткі відомості про вітчизняних поетів, письменників, видавців, критиків, літературознавців тощо.

У 2009 році О. Хмельовською та І. Батуревич засновано «Читомо» – «медіа про книгу в усіх її проявах і про осмислене читання як трамплін, інструмент для самоосвіти та реалізації» [172]. Бакалаврський проєкт студенток трансформувалася в найбільше сьогодні онлайн-медіа даної тематики. Редактором відділу критики певний час був Є. Стасіневич, а згодом Т. Петренко. У 2016 році відбулися суттєві зміни, які означили новий етап в роботі видання. Культурно-видавничий проєкт «Читомо» об'єднався з популярним на той час блогом «Казкарка» (заснований у 2011-му). Ця інтеграція позитивно вплинула на подальший розвиток ресурсу.

«Читомо» допомагає сучасному українському читачеві зорієнтуватись у просторі літератури й книговидання, оперативно публікує рецензії та відгуки на

книжкові новинки, готує добірки й оглядові матеріали. «Читомо», як і «ЛітАкцент», від моменту заснування позиціонувався як онлайн-медіа. «Однак якщо видання «ЛітАкцент» орієнтоване здебільшого на тексти, як результат писемної творчості, на аналіз книг і змін, що відбуваються у сучасному літературному процесі, то для «Читомо» література – це лише частина тематики. Видання приділяє увагу всім учасникам літературного і книговидавничого процесу: письменникам, читачам, ілюстраторам, видавцям, дизайнерам, перекладачам тощо» [102, с. 204].

«Читомо» співпрацює як з фаховими критиками, так і з авторами початківцями. Серед дописувачів видання були Є. Стасіневич, Х. Содомора, Т. Петренко, М. Бліндюк, О. Коцарев, Н. Корнієнко та ін. Велику увагу редакція приділяє візуальному оформленню ресурсу. Сайт «Читомо» виглядає сучасно, матеріали добре структуровані й адаптовані для читання з екрану різних гаджетів. На сайті є можливість фінансово підтримати проєкт.

Наприкінці 2009 року було засновано медіа «Простори» («ProStory»), яке до 2011 року виходило друком. Уже тоді було створено і онлайн-медіа, яке функціонує сьогодні в оновленому вигляді. За визначенням редакції, «Простори» – це «видання про мистецтво, літературу, художній переклад, політику, археологію, документацію, усну історію, казку, дійсність, що нас оточує. Ми пишемо про те, що викликало страх, ненависть та врешті-решт переставало бути важливим – ще з V століття до н.е.» [126]. Посада головного редактора не передбачена внутрішньою політикою видання. Випускаючим редактором часопису нині є Є. Белорусець.

У 2016 році було змінено формат проєкту: запрацював новий сайт, оновився склад редакції, розширилось коло тем, з'явилися нові рубрики. Медіа «Простори» продовжує працювати та регулярно оновлюється, хоча й не так оперативно, як вищезгадані онлайн-ресурси.

Окремим сегментом є інформаційні ресурси, присвячені дитячій та підлітковій літературі. Серед найпопулярніших нині – «Букмоль» [22] і «VavaBooks. Простір української дитячої книги» [185]. Засновницею та головною редакторкою «Букмоль» (2013) є М. Київська. Автори інтернет-журналу діляться з читачами фаховою оцінкою дитячої та підліткової літератури, розкривають світові літературні тенденції, публікують численні інтерв'ю з експертами тощо. Проєкт «VavaBooks» (2013) було започатковано з ініціативи Т. Стус за підтримки Фонду культури та інновацій «Футура». Редакція «VavaBooks» знайомить аудиторію з новинками дитячої літератури, видавцями, авторами, ілюстраторами, дає експертну оцінку книгам, дискутує про прочитане й допомагає батькам знайти цікаві та якісні видання для дітей.

Окремо згадаємо онлайн-платформу «Litcentr», яка має розділ «Статті», присвячений літературі, перекладацькій роботі та критиці. За інформацією, поданою, на офіційному сайті: «ГО «Український Літературний Центр» – культурна організація та online-платформа, яку було засновано 20 листопада 2008 року. На постійній основі Літцентром розробляється та низка локальних та міжнародних культурних проєктів (розважальних, реалізується перекладацьких, освітніх, дослідницьких), що тим чи іншим чином пов'язані з Літературою» [221]. На відміну від онлайн-видань «Читомо» і «ЛітАкценту», матеріали на яких оновлюються щоденно, статті в «Litcentr» в наш час публікуються з низькою періодичністю. Хоча у 2015 р. розділ сайту «Статті» оновлювався активно й регулярно.

У 2010–2015 рр. з'явилась незначна кількість нових друкованих та електронних періодичних видань: «Соборна вулиця» (2012), «Літературний Крим» (2013), «Стос» (2013), «Світ фентезі» (2013), «Літературний журнал» (2014), «Харків Lit» (2014), «ТекстOver» (2015), «Хроніка задзеркалля» (2015). Жоден із цих часописів не мав суттєвого впливу на розвиток літературно-

критичної думки країни. Натомість припинило існування декілька важливих видань. Зокрема, «Сучасність», «Вітчизна», «Київська Русь».

Сучасна літературна критика представлена в медіапросторі України спеціалізованими друкованими періодичними виданнями (здебільшого це так звані «товсті журнали»), онлайн-медіа, радіо- та телепрограмами, окремими рубриками загальнонаціональних інформаційних ресурсів, матеріалами у блогах. Що ж стосується безпосередньо друкованих літературно-художніх часописів, які завжди були ключовим осередком розвитку літературної критики, то вони переживають не найкращі роки. О. Апальков слушно зауважує: «Щоб журнали передплачували, купували, читали та передавали з рук у руки як корисну цінність, їх слід не тільки робити цікавими, сучасними та актуальними, але й пропагувати» [5].

Зміни, які відбуваються у медіапросторі країни та світу безпосередньо впливають на стан літературної критики. Адже «рівень літературної критики визначає рівень літературної періодики, а літературна періодика формує літературну критику» [83, с. 78].

Можна виділити наступні больові точки сучасних друкованих літературно-художніх часописів України:

1. Проблеми з фінансуванням, що впливає на скорочення накладів. Це, у свою чергу, негативно позначається на доступності видань для широкої читацької аудиторії. Наприклад, наклад журналу іноземної літератури «Всесвіт» із пікових 76 000 тисяч на межі 1980–1990-х рр. впав до 2 000 тисяч примірників у 2007 [96, с. 141]. За наступні 10 років ця цифра скоротилась до 1000–1200 екземплярів. Через недостатнє фінансування виникають проблеми з періодичністю виходу часописів. Більшість видань на момент свого заснування визначає періодичність виходу раз на місяць. Але з часом об'єднують номери і починають випускати журнал щоквартально, а то й двічі на рік.

2. Відсутність у онлайн-просторі або ж застаріле оформлення ресурсів. Неактуальний дизайн спостерігаємо у сайтів часописів «Склянка часу* Zeitglas», «Дніпро». «Відсутність привабливого, інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу відштовхує потенційних читачів і спонукає їх звертатись до інших джерел» [154, с. 64–65]. Окремі ресурси використовують привабливу візуальну подачу матеріалів, як от журнал «ШО», однак довго вантажаться. Через те, що значна частина видань не має регулярно оновлюваних сторінок у соціальних мережах або сайтів виникає наступна проблема.
3. Масова читацька аудиторія погано поінформована про існуючі літературно-художні часописи. Навіть активні читачі й критики слідкують за обмеженою кількістю видань, до того ж, це переважно онлайн-медіа.
4. Багато друкованих видань мають застаріле візуальне оформлення, які «дизайном нагадують примірники 60–70-х, або, що гірше, 90-х років минулого століття» [75]. При цьому аудиторія літературно-художніх часописів молодшає, активно користується новими медіа, вона «спокушена» концептуальним дизайном, потребує нових зручних естетичних рішень в оформленні видань.
5. Низький рівень впливу на формування та розвиток літературного процесу України. Вплив на поточний літературний процес мають здебільшого окремі персоналії: літературні критики, оглядачі, видавці тощо. Натомість класичним товстим журналам віддається радше данина поваги до минулої слави. Літературна критика у своєму медійному прояві закріплюється в площині онлайн-медіа.

М. Сапко зауважує, що «попри всю різноманітність, сучасна інтелектуальна літературна періодика загалом має невеликі тиражі, тенденції до уніфікації, потребує вибагливого читача та професійного критика, якого поки в Україні бракує» [133].

Окреслені проблеми заважають літературно-художнім часописам активно розвиватись в сучасних ринкових умовах. «Класичні товсті журнали для того, щоб утримувати зацікавленість читача і залишатись успішними поряд із мобільними і більш оперативними онлайн-медіа, мають або давати більше аналітики, ґрунтовної критики, або ставати арт-об'єктами, який кожен читач захоче мати у своїй домашній бібліотеці» [154, с. 64–65].

Дослідниця Г. Бітківська також доходить висновку, що сучасним літературно-художнім часописам «притаманні непослідовність або розмитість редакційної політики, дискретність та некомерційний характер літературної та видавничої діяльності, герметичність та еkleктичність змісту, брак аналітичних і надлишок абстрактних тем тощо. Констатується також недостатність або відсутність якісної літературної критики, журнальної полеміки між виданнями, ексклюзивних матеріалів тощо» [12, с. 163].

У 2015 році продовжила виходити значна кількість друкованих літературно-художніх видань. Зокрема, часописи «Бердич», «Буковинський журнал», «Вежа», «Вінницький край», «Всесвіт», «Дзвін», «Дніпро», «Дніпровські хвилі», «Дух і Літера», «Єгупець», «Екзиль», «Золота пектораль», «Ї», «Київ», «Критика», «Кримська світлиця», «Культура і життя», «Літературна Україна», «Літературний Тернопіль», «Літературний Чернігів», «Люблю+Слово», «Мелітополь літературний», «Погорина», «Радуга», «Ренессанс», «Світязь», «Склянка часу*Zeitglas», «Слово і час», «Слово Просвіти», «Стос», «Українська культура», «Українська літературна газета», «ШО» та інші. Стосовно багатьох видань важко відслідкувати, чи виходять вони сьогодні, оскільки не всі мають не те, що сайти, а сторінки у соціальних мережах.

Маємо парадоксальну ситуацію: часописів у досліджуваній період з'являється багато, проте лише деякі з них мали вплив на розвиток літературної критики. Значна частина видань мала настільки мізерні тиражі, та й виходила нерегулярно, що поступово втратила будь-який реальний вплив на аудиторію.

2.3 Специфіка жанрово-тематичного наповнення літературно-художніх видань України 1995–2015 рр.

У незалежній Україні постала нова генерація інтелектуалів, що відчули потребу в заснуванні літературно-художніх часописів нового формату. Наприкінці 1990-х років відбулось болісне, однак необхідне відмежування від «традицій спілчанської преси радянського зразка» [161, с. 82]. Утворився новий проблемно-тематичний вектор видань, який впливав на формування контенту часописів. Це багато в чому визначало перспективи розвитку нової періодики, адже контент масмедіа, як зазначав Д. Мак-Квейл, має віддзеркалювати культуру й мову аудиторії, сприяє появі оригінальних робіт високої якості, відображає найкращі зразки мистецтва, виконуючи освітню функцію [223; 224].

Літературно-художні часописи, засновані у 1995–2015 рр., формували відповідний критичний дискурс, відображали загальний рівень культурного розвитку суспільства, сприяли інтелектуальним та творчим пошукам митців, провокували зміни в професійній спільноті, були майданчиком для проведення дискусій. Зазначимо, що «хоч видань і з'являлось багато, однак, не всі з них стали помітним явищем вітчизняної журналістики та літературної критики. Значна частина періодики характеризувалась посередньою якістю контенту, відсутністю дискусійних матеріалів, одноманітною автурою. Тим виразніше на цьому тлі виділялися часописи концептуальні, які пропонували читачеві якісні критичні матеріали, резонансні художні твори та демонстрували нові підходи до аналізу літературних явищ» [161, с. 76].

Для розкриття типологічних особливостей друкованих літературно-художніх часописів та онлайн-видань України досліджуваного періоду було проведено контент-аналіз провідних видань.

Обрані для контент-аналізу видання:

- 1) були засновані вже в роки незалежності;

- 2) репрезентують різні аспекти літературно-критичної практики досліджуваного періоду;
- 3) відображають різні формати літературно-художніх видань, що функціонували у досліджуваній період;
- 4) були популярні та широко відомі серед професійної спільноти та читацької аудиторії;
- 5) мають потужну літературно-критичну складову.

Проаналізовано загальну історію та особливості функціонування кожного часопису в досліджуваній період. Для того, аби простежити певні тенденції, тематику, жанрове наповнення видань для кожного з часописів було обрано той рік, коли видання виходило стабільно, без затримок, переважно окремими випусками. Також вивчення видань, на сторінках яких розвивалась літературна критика, у різні роки, дозволило простежити, як змінювались автура, якість текстів, формати й жанрово-тематичне наповнення.

Відтворивши хронологію заснування літературно-художніх часописів України 1995–2015 років, розглянувши історію видань було визначено, які часописи стали найбільш помітним явищем у досліджуваній період, репрезентували розвиток літературної критики. На підставі цього було визначено обрати для аналізу наступні видання: літературно-критичну газету «Література Плюс», літературний журнал «Київська Русь», інтелектуальний часопис «Критика».

Під час проведення контент-аналізу було:

- 1) зібрано вихідні дані обраних видань;
- 2) досліджено автуру видань;
- 3) проаналізовано рубрикацію видань;
- 4) проаналізовано жанрові особливості критичних матеріалів;
- 5) досліджено тематику та проблематику часописів;
- 6) проаналізовані процеси взаємодії жанрів;

7) визначено присутність на сторінках часописів практики проведення дискусій.

Зауважимо, що основною метою проведення контент-аналізу – було визначення таких типологічних ознак кожного з видань, як: періодичність, особливості позиціонування, рубрикація, жанрово-тематичне наповнення.

Літературно-критична газета «Література плюс» була заснована альтернативною письменницькою організацією Асоціація українських письменників (АУП) у березні 1998 року. Газета видавалась українською мовою в Києві накладом 1000 примірників. Фінансову підтримку виданню надавали Швейцарський фонд «Pro Helvetia», Міжнародний фонд «Відродження», Посольство Королівства Нідерланди. За чотири роки існування періодичність виходу часопису неодноразово змінювалась. У 1999 році «Література Плюс» виходила як двотижневик, однак, об'єднаними числами по два-три номери. У 2000 році видання пережило кризу, про нього починають говорити в минулому часі. Уже 2001-го ситуація налагоджується, видання стабільно виходить щомісяця. За час існування видання вийшло всього 38 номерів. Останній датовано березнем 2002 року. Загальний обсяг кожного випуску складає 12 сторінок для окремих номерів та 16 для здвоєних чисел.

За «Літературою Плюс» закріпився статус осередка професійної літературної критики. Над часописом працювало нове покоління інтелектуалів, спраглих нових форм і сенсів. Головним редактором газети в 1998–2000 роках був поет, перекладач, публіцист А. Бондар. Згодом редакцію очолила письменниця, культурологиня, літературознавиця С. Матвієнко (2000–2002). У різні роки до редакційної колегії входили А. Дністровий, О. Ірванець, В. Врублевський, В. Махно, І. Римарук, С. Павличко, В. Моренець, В. Скуратівський, І. Лучук, В. Герасим'юк, В. Туркевич. У якості літературних і технічних редакторів, дизайнерів, коректорів до роботи над виданням

долучались І. Вировий, О. Дейнеко, О. Зябко, О. Семен, С. Ковальов, О. Кравцова, В. Михайловський, О. Шевченко, І. Дем'янчук та інші.

А. Бондар так визначав засадничу мету газети: «Стимулювати й провокувати критичне обговорення проблем літпроцесу, «переописати» вітчизняний літканон, відійшовши від інфантильно-популістських хвороб спілчанської преси, сформувати виразно-прозахідний вектор актуальної літератури і критики» [14].

Авторами журналістських і критичних матеріалів «Літератури Плюс» були: А. Дністровий, В. Агеєва, А. Бондар, М. Рябчук, Є. Кононенко, Р. Семків, В. Габор, С. Матвієнко, О. Шарварок, І. Бондар-Терещенко, О. Бугаєвський, О. Сидор-Гібелінда, Є. Баран, Н. Федорак, С. Захаркін та інші.

Газетний формат диктує певні обмеження щодо публікації художніх творів. У «Літературі Плюс» часто друкували поезії С. Жадана, Ю. Андруховича, І. Андрусяка, В. Неборака, А. Бондаря, П. Мідянки, Г. Крук, А. Дністрового, В. Старуна, Ю. Заводського, І. Старовойт та ін. Серед прозових жанрів публікувались здебільшого уривки з романів, новели, притчі, оповідання. Наприклад, прозові твори Б. Жолдака, С. Пиркало, А. Кокотюхи, уривки з романів «Мальва Ланда» Ю. Винничука, «Фердидурке» В. Гомбровича тощо.

«Література Плюс» видавалась переважно в чорно-білому оформленні, згодом додалися вставки зеленого кольору. Публікації супроводжувались фотографіями, малюнками, зображеннями обкладинок періодики й книжок. Якість друку ілюстрацій не завжди відрізнялась високою якістю, на відміну від критичних матеріалів.

«Видання знайомило читачів із новинками книжкового ринку, друкувало тексти українських постмодерністів, давало якісний аналіз тогочасних процесів літературно-мистецького, культурного та громадсько-політичного життя країни. Цільовою аудиторією газети поставала інтелектуальна спільнота України, відкрита до критичного діалогу та спрагла змін» [161, с. 79].

Загальна редакційна політика, особливості позиціонування, орієнтація на розвиток критичної складової наближав «Літературу Плюс» до іншого відомого видання – часопису «Критика». Аналізуючи наприкінці 1990-х тогочасну українську літературну періодику, Р. Семків писав: «“Критика” та “Література плюс” ілюструють закономірність відмови від традиційного художнього тексту, замінюючи його “текстами про тексти” і тільки ними, перетворюючи їх на самостійний метатекст» [135, с. 5].

На прикладі річної підшивки за 2001 рік було розглянуто типологічні особливості «Літератури Плюс» [2], специфіку контенту видання. За 2001 р. вийшло 10 чисел газети, останній із яких – здвоєний. Обсяг 1–8 номерів складає 12 сторінок, об'єднаного 9–10 – 16. На першій шпальті газети подано початок найбільш резонансних матеріалів випуску, або тих, що визначають його тематику.

Рубрикація газети формується за жанрово-тематичним принципом, що дозволяє читачеві легше орієнтуватись на сторінках видання. Вона змінюється від випуску до випуску. Рубрики не закріплені за конкретними сторінками, однак повторюються. 2001 р. контент газети «Літератури плюс» був представлений такими рубриками: «Плюс Архів», «Плюс Анкета», «Плюс Відгук», «Плюс Дискусія», «Плюс Есей», «Плюс Екзистенція», «Плюс Інтерпретація», «Плюс Інтерв'ю», «Плюс Контекст», «Плюс Конкурс», «Плюс Літпроцесія», «Плюс Новини», «Плюс (О)позиція», «Плюс Огляд», «Плюс Події», «Плюс Переклад», «Плюс Поезія», «Плюс Погляд», «Плюс Проза», «Плюс Рецензія», «Плюс Репліка», «Плюс Спогад», «Плюс Текст».

Аналіз рубрикації показав, що «розподіл рубрик між числами часопису нерівномірний. Постійними, представленими в усіх номерах за 2001 р., можна назвати “Плюс новини” та “Плюс Інтерв'ю”. Майже з такою ж частотою зустрічаються “Плюс Переклад”, “Плюс Архів” (наявні у 8 номерах) та “Плюс Дискусія” (у 7). Рубрика “Плюс Погляд” представлена у 6 випусках; “Плюс

Рецензія” – 5; “Плюс Поезія”, “Плюс Огляд” – 4; “Плюс Інтерпретація” і “Плюс Текст” – 3; “Плюс Есей”, “Плюс Контекст”, “Плюс Репліка” – 2. Ситуативними можна назвати наступні рубрики, які зустрічаються один раз у річній підшивці: “Плюс Екзистенція”, “Плюс Конкурс”, “Плюс Відгук”, “Плюс Спогад”, “Плюс Події”, “Плюс (О)позиція”, “Плюс Літпроцесія”, “Плюс Проза”, “Плюс Анкета” [161, с. 79].

Наповнення рубрик газети формують художні твори, матеріали інформаційного, аналітичного та публіцистичного характеру. Літературна критика представлена здебільшого такими жанрами як рецензія, відгук, оглядова стаття, есе, літературний портрет. Аналіз випусків газети за 2001 р. показав, що у кожному числі літературно-критичні матеріали займають значну площу видання.

Розглянемо детальніше жанрово-тематичне наповнення рубрик «Літератури Плюс». Рубрика «Плюс Погляд» вміщує інтерв'ю з літературознавцями, науковцями, культурологами та іншими представниками інтелектуальної спільноти на актуальні теми. Наприклад, інтерв'ю з Г. Грабовичем про дослідження міфів і деміфологізацію в літературі в № 7 (32), інтерв'ю з братами Капрановими про стан сучасної української літератури в № 3 (28). З'являються тут також статті, присвячені творчості того чи іншого митця (наприклад, Є. Лохіна «Жоржи Амаду: мистецтво і/є життя», № 6 (31)). Новини публікуються у рубриці із відповідною назвою. Репортажі представлені в «Плюс Події». Що ж стосується жанрового наповнення рубрик «Плюс Інтерв'ю» і «Плюс Есей», то воно точно відображено в назвах (наприклад, інтерв'ю з Л. Плющем у № 6 (31), есей А. Кійовського у № 3 (28)). У «Плюс Контекст» з'являються переклади інтерв'ю з іноземними авторами (наприклад, у № 2 (27) у перекладі І. Старовойт опубліковано інтерв'ю польської письменниці О. Токарчук).

Рецензія, як один із провідних критичних жанрів, представлений у різних варіаціях в рубриках: «Плюс Рецензії», «Плюс (О)позиція», «Плюс Інтерпретація», «Плюс Екзистенція» (В. Агеєва «Казка про нежіночий простір», № 1 (26); Д. Жанчук «Складові коктейлю: ефект цілісності, № 2 (27); В. Репніна «Кобзарі двохтисячного» & П. Куліш «Піврецензії на подвійну книгу», № 4 (29); Р. Семків «Свідчення демаршу», № 8 (33) тощо). Аналіз підшивки газети за 2001 р. демонструє, що рецензії були представлені у восьми випусках. Загалом за цей рік було опубліковано 11 рецензій на книги.

У рубриці «Плюс Екзистенція» окрім рецензій також представлені літературні портрети, у «Плюс Інтерпретація» – статті, присвячені творчості того чи іншого митця.

Рубрики «Плюс Репліка» і «Плюс Відгук» мають схожу мету – представити опозиційні думки критиків або читачів щодо раніше опублікованих матеріалів (В. Агеєва «Логос і ерос», № 8 (33)).

Серед усіх жанрів літературно-критичних матеріалів, у «Літературі Плюс» найактивніше представлені статті. Вони з'являлись у кожному випуску. Загалом за 2001 р. було опубліковано 30 статей різного типу. Окремо відзначимо статті-дискусії, які репрезентують точку зору різних учасників літературного процесу на одну тему. Загалом було опубліковано 4 подібних матеріали.

На сторінках часопису були представлені й оглядові статті. Загалом цей жанр зустрічається на шпальтах видань не часто, оскільки потребує від критика значних часових витрат на підготовку, передбачає аналіз великого обсягу матеріалу для однієї публікації. «Література плюс» – одне з небагатьох видань, які послідовно публікували оглядові статті. За досліджуваний період вони були представлені здебільшого в рубриках «Плюс Огляд» (О. Шарговська «Дорослі питання дитячої літератури», № 2 (27); С. Матвієнко «Філософи про інше», № 8 (33)) та «Плюс Текст» (О. Шама «Міфотворці та міфоборці», № 6 (31)). Усього за 2001 рік у «Літературі Плюс» вийшло 5 оглядових статей.

Художні твори українських письменників та представників інших літератур складають наповнення рубрик «Плюс Переклад», «Плюс Поезія», «Плюс Проза», «Плюс Літпроцесія», «Плюс Текст» та частково «Плюс Архів», «Плюс Спогад».

Редакція «Літератури Плюс» протягом усього періоду існування видання систематично провокувала дискусії у колі професійної спільноти на актуальні теми літератури, культури, видавничого бізнесу. Публікувались як окремі статті, так і зібрані в окремий матеріал дискусійні думки декількох учасників обговорення. До ініційованих редакцією газети дискусій долучались критики, науковці, письменники, журналісти, публіцисти, видавці: Д. Стус, Т. Гундорова, В. Агеєва, Д. Наливайко, А. Дністровий, М. Сулима, О. Забужко, О. Пасічний, А. Бондар, А. Мокроусов та ін. У 2001 р. дискусії були започатковані на наступні теми: український бестселер і премія «Книжка року 2000», літературна критика, проблема поколінь в українській літературі, сучасна поезія, книговидання та ін.

Газета «Література Плюс» вирізнялась серед періодичних видань літературно-мистецького спрямування розмаїтою палітрою критичних матеріалів. На це впливала як внутрішня політика редакції, так і формат видання. Критики «Літератури Плюс» звертались як до якісних резонсних творів, так і до масової літератури.

Тематику видання формували наступні питання:

1. Сучасна українська література.
2. Суспільно-політична проблематика.
3. Гендерні й феміністичні студії.
4. Літературна критика та український літературний процес.
5. Тенденції та явища світового літературного процесу.
6. Стан книговидання, огляд і оцінка книжкових подій (премій, ярмарків, фестивалів і т.д.) та інші довколалітературні теми.
7. Проблеми історії літератури.

8. Сучасні концепції теорії літератури.

9. Проблеми, тенденції та явища сучасної культури [161, с. 81–82].

«Література Плюс» стала підтвердженням ідеї того, що професійна літературна критика може бути не лише фахово, а й цікаво написана. Орієнтуючись на традиції та сучасні методика західних літературних, культурних, журналістських студій, «Література плюс» сприяла формуванню в українському соціокомунікаційному просторі розуміння того, що якісна літературна критика може та мусить існувати на сторінках періодичних видань. «Література плюс» була чи не єдиним виданням «в якому автори щасливо уникали груповщини та інших неприємних літературних хвороб», за що заслужила на той час звання ледь не єдиного реального притулку літературної критики [141].

Аналізуючи переваги й недоліки «Літератури Плюс», Р. Семків виділив свого часу наступні сильні сторони газети: розмаїття і висока якість текстів, якісні публікації на теми, дотичні до літератури, масмедіа, розвитку інформаційних технологій, зокрема, інтернету, тощо. Серед мінусів газети: «споживацька незвичність», «катастрофа розповсюдження», «слабкість “зворотного зв’язку”» [134, с. 74–75]. Черговий випуск газети було подекуди важко знайти не тільки масовій аудиторії, а й учасникам літпроцесу, критикам. Хоча в 2001 році видання розповсюджувалось за підпискою, це не допомогло змінити ситуацію на краще.

Аналіз загальної позиції видання в контексті літературної критики України 1995–2015 рр. та проведений контент-аналіз обраних номерів часопису демонструє, що «“Література плюс” була проєктом якісним і визначним для свого часу. Газета стала дискусійним майданчиком для нової генерації українських інтелектуалів, провокувала обговорення нагальних проблем літературного процесу, вітчизняного книговидання, знайомила читачів із сучасною українською та світовою літературою. Орієнтуючись на західні зразки

літературно-художніх видань, «Література плюс» показала, що літературна критика в Україні може бути якісною, ґрунтовною та професійною. Однак неналагоджена система розповсюдження, повсякчасне нерозуміння частини аудиторії де і коли можна цю газету придбати, призвели до вповні зрозумілих наслідків – закриття. Вочевидь, проєкт виявився комерційно неуспішним, як це часто буває з подібними виданнями» [161, с. 83].

Літературно-критичний часопис, а згодом **літературний журнал**, «**Київська Русь**» було засновано ТОВ «Видавництво “Київська Русь”» у 2006 році. Із 2007 р. засновником видання стає «ТОВ «Видавничий дім “Факт”». Журнал виходив українською мовою в Києві до 2013 р. Наклад видання у різні роки становив від 950 до 2000 примірників. Часопис розповсюджувався за підпискою, анонси випусків публікувались на онлайн-форумах та інших інтернет-платформах.

Редакцію «Київської Русі» протягом усього періоду існування видання очолював критик, письменник, літературознавець Д. Стус. Заступником головного редактора була Т. Щербаченко. У різний час до роботи над виданням долучались К. Бабкіна, Н. Гаук, Р. Марчишин, Л. Семчишин, В. Бажина, Ю. Підмогильна, О. Плаксій, Т. Федюк, В. Герасим'юк, Р. Кісь, Н. Мацибок-Стародуб та ін. Видання також мало суспільну раду, до складу якої входили відомі українські критики, літератори, науковці.

Д. Стус так описував завдання часопису: «Ми не претендуємо на вичерпні відповіді, але хочемо бути поміж тих, хто ставить питання... Ми шукаємо й оприлюднюємо різні хроніки про наше сьогодні. Публіцистичні, літературні, емоційні, дратівливі. Головне, аби вони були індивідуальні, себто суб'єктивні та цікаві» [130, с. 6].

Редакція «Київської Русі» заявила періодичність виходу в 11 номерів на рік щомісяця, окрім липня. Згодом з'являлись об'єднані випуски. Так, у слові редактора у № 3–4 за 2009 рік Д. Стус ділиться з читачами: «Поки ситуація з

журналом така: цього року видамо 6 або навіть 4 книги «Київської Русі». Вони будуть спареними чи навіть строєними, але будуть. До початку літа визначимося, чи працюємо далі (себто, чи оголошуємо передплату на наступний рік), чи беремо паузу або й закриваємо проект» [143, с. 5]. Загальний обсяг кожного числа у перший рік видання становив 264 сторінки. У об'єднаних випусках обсяг видання змінювався від номера до номера.

Авторами критичних матеріалів «Київської Русі» були: В. Єшкілев, Д. Стус, Г. Улюра, Л. Плющ, В. Павлів, К. Бабкіна, М. Скиба, В. Кіпіані, О. Ільченко, О. Коцарев, М. Рябчук, М. Набока, Л. Таран, М. Олійник, Я. Стріха, О. Михед, М. Гримич, А. Кокотюха, А. Дністровий, С. Грабар, В. Агеєва, П. Мідянка, Б. Бойчук та ін.

На сторінках видання вийшли художні твори Р. Скиби, М. Кіяновської, М. Лазарука, О. Луцишиної, О. Солов'я, Т. Федюка, Г. Штоня, І. Роздобудько, О. Ільченка, Л. Денисенко, Б. Матіяш, В. Герасим'юка, Є. Кононенко, А. Кокотюхи, Б. Олійника, А. Чеха, Б. Жолдака, С. Жадана, Й. Козленка, О. Ульяненко, О. Апалькова та ін.

На прикладі річної підшивки за 2006 рік [1] було розглянуто типологічні особливості часопису «Київська Русь». За 2006 рік вийшло 9 чисел журналу. Кожен випуск визначається як «книга» та має свій підзаголовок, що характеризує тематичний вектор випуску: I – «Революція», II – «Ілюзія», III – «Перетин», IV – «Піпл», V – «Узбіччя», VI – «Крайнощі», VII – «Бабло», VIII – «Протяг», IX – «Гербарій». «Київська Русь» часто публікувала й оглядала провокативну сучасну українську поезію та прозу.

Рубрикація видання переважно формується за проблемно-тематичним принципом. За виключенням рубрик «Проза», «Поезія», «Події», що сформовані за жанрово-тематичним принципом. Рубрики не закріплені за конкретними сторінками. Постійними є «Апокрифи», «Поезія», «Культиватор», «Проза», «Барабан» («Барабанчик»), «Заборонена зона», «Переоблік», «Критикарка»,

«Матриця». Періодично з'являються рубрики «Всяке Таке», «Робітня», «Драмадра», «Голос». Ситуативними стали – «Фоліо», «Зелений Пес», «Нора Друк», «Дулібі», «Факт». Також кожен випуск супроводжується вступним словом редактора.

Наповнення часопису становили велика й мала проза, поезія, драматургія, інтерв'ю та критичні матеріали. Редакція зосереджувалась на українському тогочасному літературному процесі. Публікації супроводжувались унікальними ілюстраціями, фотографіями авторів та обкладинок книжок. Додавались також короткі біографічні довідки про авторів.

Літературна критика часопису «Київська Русь» представлена у рубриках «Культиватор», «Критикарка», «Переоблік». Наповнення рубрики «Апокрифи» складає здебільшого публіцистика (есеї, нариси). У рубриці «Робітня» подано матеріали про візуальне мистецтво та дебютні твори літератури.

Окремо варто відзначити інтерв'ю з українськими митцями, письменниками, публіцистами, критиками, науковцями, які представлені у кожному випуску і розкривають актуальні питання літературного процесу, української культури, суспільно-політичного життя тощо. Вони представлені у рубриці «Барабан» (інтерв'ю Д. Стуса з Т. Прохаськом «Справжність Тараса Прохаська», кн. VI; Л. Івшиною «Українцям треба виховувати свій “апетит”»; кн. VIII, М. Фіалко «Це просто буденна праця...», кн. IX). Також окремо виділені інтерв'ю із засновниками та видавцями нових українських видавництв, які представлені у згаданих вище ситуативних рубриках.

Серед жанрів літературної критики на сторінках «Київської Русі» провідними є рецензії та відгук, які добре представлені у кожному з проаналізованих номерів видання за 2006 рік.

У постійній рубриці «Культиватор» публікувалися критичні статті й рецензії (Д. Стус «Територія Тараса Федюка», кн. I; Г. Улюра «Театр: помилковість аксіоми», кн. II; М. Стріха «Різні іпостасі українського Еліота», кн.

IV; О. Шарговська «Проза поета», кн. V; Н. Гаук «Вживання в умовах, близьких до абсурду», кн. VII; Д. Матіяш «...любимо надто мало і завжди запізно», кн. IX).

Рубрика «Критикарка» представлена здебільшого великими критичними жанрами – розгорнутими рецензіями (О. Михед «Невловимий лівий марш у чотирьох частинах», кн. IV; Є. Повєткін «Остання надія самостраченої», кн. V; Л. Таран «Втеча з Візантії», кн. IX), статтями (Г. Улюра «Ті, що грають в мультикультуралізм», кн. V; Я. Стріха «Такий різний Толкін», кн. VI; Я. Голобородько «Аksesуари “конкретної прози” (Маргінальний простір Анатолія Дністрового)», кн. VII).

Рубрика «Переоблік» представлена відгуками на книжкові новинки, подекуди сенсаційно-провокативного характеру. Відгуки є як класичного типу (К. Бабкіна «Бог є любов», кн. I; В. Кіпіані «Пост-“Post-Поступ”», кн. I; Л. Денисенко «Небезпечна невиліковна хвороба», кн. II, Т. Щербаченко «Любовно-політична брошура», кн. V), так і гібридні форми, анотація-відгук (К. Бабкіна «Гудзики та інша галантерея», кн. I), рецензії-відгуки (О. Михайлова «Влада батого й пряника», кн. V; Ю. Смоленська «Козацька молодість» Гоголя, кн. VI). Публікуються й анотації нових видань. Згодом у цій рубриці з'явилися анотації книг, рекомендовані видавцями, із якими опубліковане інтерв'ю в поточному номері.

Як уже зазначалось вище, кожен випуск «Київської Русі» має підзаголовок, який визначає тематичний вектор і проблематику кожного числа. Як критичні, так і художні твори номерів, відповідають заданому напрямку. Наприклад, тема революції проходить наскрізною ниткою випуску I: починаючи від загального розгляду цього явища і завершуючи подіями Помаранчевої революції.

Загальне тематичне спрямування видання, що розкривається у різних контекстах, виглядає наступним чином:

1. Сучасна українська література.
2. Суспільно-політична проблематика.

3. Проблеми, явища, тенденції української культури.
4. Українське книговидання.
5. Сучасний український літературний процес та літературна критика.

На відміну від більшості інших розглянутих видань, редакція журналу «Київська Русь» була зосереджена на українському, а не світовому контексті. О. Іванова слушно зауважує: «Одна з постійно актуальних для «Київської Русі» проблемно-тематичних зон – українськість. І одне з питань, які ставить в цьому ракурсі видання, – впізнавання національної літератури. Видання часто наголошує, що однією з головних проблем українців, а відповідно, й української літератури є ідентифікація себе з мовою» [61, с. 287].

Як зазначає А. Пилипенко, «характерною особливістю літературного журналу є те, що його контент часто формується спонтанно, без заздалегідь установлених якісних (тема) і кількісних (обсяг) обмежень матеріалів, і саме достатня кількість матеріалів утворює номер видання» [118]. Це у свою чергу стає причиною значної різниці в обсязі текстів, об'єднаних певними рубриками або спільною жанровою формою [105].

Дискусійні питання піднімались на сторінках часопису в інтерв'ю та есеях, однак окремої рубрики, яка б системно провокувала дискусії стосовно тих чи інших питань літературного процесу, у виданні не було. Натомість, самі теми випусків «Київської Русі», рецензована література повсякчас активізували обговорення у колі професійної спільноти.

Редакція «Київської Русі» послідовно відстежувала новинки книжкового ринку України, готувала великі аналітичні матеріали, публікувала короткі відгуки, що дозволяло охопити ширше коло проблем та поговорити про більше число резонансних творів тогочасної української літератури.

1997 року було засновано **інтелектуальне видання «Критика»**, яке за визначенням редакції є «часописом аналітичної есеїстики, публіцистики та рецензій» [169]. Ініціатором створення часопису був Г. Грабович,

літературознавець, професор Гарвардського університету. Фінансову підтримку виданню в різний час надавали Український науковий інститут Гарвардського університету, Міжнародний фонд «Відродження», Фонд катедр українознавства та інші фундації. Наклад видання не вказується, однак «Критика» – один із небагатьох українських часописів, що до сьогодні продовжує виходити, доступний за підпискою як у друкованому, так і в онлайн-форматі, реалізується у мережах книгарень.

«Критика» видається українською мовою. Більше 10 років від моменту заснування нові номери часопису з'являлись щомісяця. Із 2009 р. журнал виходить 6 разів на рік. Нині обсяг часопису становить 40 сторінок. Довгий час «Критика» виходила у чорно-білому форматі (за виключенням обкладинки, яка завжди була в кольорі), із 2018 все наповнення випуску має кольорове оформлення.

Головним редактором «Критики» до сьогодні залишається Г. Грабович, редактором і керівником веб-проєкту є О. Коцюба. Також до редакції часопису нині входять: Т. Гундорова, А. Мокроусов, Ю. Бентя, С. Ославська, Р. Свято, М. Приतिकіна, Б. Матіяш, О. Грудка, Г. Протасова, В. Дивнич, В. Швидкий, Д. Еклс, О. Бойко, Дж. Жичович, А. Сопова, Г. Магоні.

На сторінках часопису у різний час виходили критичні та публіцистичні матеріали Я. Грицака, М. Стріхи, Ю. Андруховича, Д. Наливайка, С. Захаркіна, М. Рябчука, Т. Гундорової, Б. Матіяш, Ю. Стахівської, Т. Шумейка, І. Андрусяка, Д. Шевчука, О. Коцарева, Ю. Ємець-Добровольської, Т. Возняка, К. Москальця, Б. Осадчука, В. Пономарьова, Г. Біловол, Н. Білоцерківець, С. Матвієнко, Р. Семківа, О. Сливинського, Й. Петровського-Штерна, В. Речицького та ін. Видання також регулярно публікує роботи іноземних колег.

Наповнення часопису складають аналітичні та публіцистичні матеріали. Художні твори відсутні, за виключенням віршів, що представлені в одиничних номерах. В. Здоровега зазначав, що «елітарний часопис “Критика” часто радує, а

іноді й шокує небуденним поглядом на речі, гострою полемічністю, високою, часто недосяжною для пересічного інтелігентного читача, інтелектуальністю» [57, с. 200]. Цільовою аудиторією видання завжди визначалась інтелектуальна спільнота, відкрита до діалогу, «міждисциплінарного обговорення найістотніших соціальних, політичних і культурних проблем суспільства взагалі, а надто вітчизняної гуманітарної спільноти і в актуальному, і в історичному аспектах» [169].

Зауважимо, що у перші роки існування часопис активніше публікував літературні огляди, портретні нариси, критичні статті, присвячені постаті того чи іншого літератора. При цьому значно коротшими, у порівнянні з останнім десятиріччям, були огляди книжкових новинок. Вони нагадували скоріше анотації та відгуки, аніж рецензії.

На прикладі річної підшивки часопису «Критика» за 2011 рік [3] детальніше розглянемо особливості його контенту. У 2011 році вийшло 12 чисел журналу здвоєними номерами. Кожен випуск за обсягом складає 40 сторінок. На першій шпальті видання анонсовано найважливіші матеріали випуску, які визначають його тематику. Традиційно в часописі друкується зміст, у якому вказуються основні матеріали випуску, а також короткі біографічні довідки про авторів поточного числа.

Перше, що одразу вирізняє часопис – відсутність рубрикації. Великі за обсягом матеріали, як правило, починаються з нової сторінки. Різні матеріали, розміщені на одній сторінці, відмежовуються лініями, рамками. Публікації супроводжуються авторськими світлинами, репродукціями картин, зображеннями обкладинок книжок, що рецензуються у випуску.

Розглянемо детальніше жанрово-тематичне наповнення часопису. «Критика» є одним із тих видань, що послідовно друкує критичні статті. Саме у цьому жанрі «критик має можливість обґрунтувати свою позицію, докладно й всебічно розглянути ті чи інші тенденції літературного процесу, включивши їх в

широкий контекст попереднього та прогнозованого літературного процесу» [94]. Однак навіть аналітичні статті в критиці мають виражені елементи публіцистичності (М. Р. Стех «Широка панорама малої прози», № 1–2; Д. Шевчук «Культура в мереживі мереж» № 1–2; С. Паразі «Гакерська журналістика – нова медійна утопія?», № 9–10; Т. Гундорова «“Внутрішня колонізація” – повторна колонізація», № 9–10).

Зауважимо, що «рецензії і огляди, які представлені у цьому виданні, стосуються у своїй більшості фахової, монографічної і дослідної літератури. Зрідка тут можна зустріти матеріали, присвячені популярним художнім творам» [155, с. 266]. Також редакція надає огляди інших літературно-художніх журналів, альманахів, культурологічних часописів, наукових періодичних видань, що видаються в Україні та закордоном. Так, у поле зору оглядачів у 2011 р. потрапили чергові числа таких видань: «Osteuropa», «ARCHE», «Sodobnost. International Journal for Literature and the Arts», «Radar / Радар», «Дух і Літера», «Єгупець», «Спільне. Журнал соціальної критики», «Україна Модерна», «Ї», «Записки Наукового Товариства ім. Шевченка», «Соціум», «Політична критика» тощо. Прикметно, що редакція у цей рік не публікувала огляди останніх номерів «Всесвіту», «Київської Русі», «Березоля», «Вітчизни», «Кур'єра Кривбасу» та інших «товстих» літературно-художніх часописів України, що виходили в цей час.

Усього за 2011 рік редакцією було оглянуто 194 книги, 68 % яких – це нонфікшн, який представлений здебільшого науковою та навчально-методичною літературою, 11 % – художні твори, 21 % – періодичні видання.

У «Критиці» публікували відгуки, рецензії-відгуки, огляди на книги, що з'явилися протягом останніх двох років на момент виходу номеру (Ю. Стахівська про книгу С. Жадана «Лілі Марлен», № 1–2; О. Сінченко про «Українські літературні школи та групи 60–90-х рр. ХХ ст.», № 1–2; А. Позднякова про книгу О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих»,

№ 3-4; Олег Коцарев про «Хроніку друкарської машинки» А. Дністрового, № 5–6; А. Позднякова про «Штетли Галичини» Т. Возняка, № 7–8; К. Міщенко про «Славістика. Том II. Дмитро Чижевський і європейська культура», № 9–10; Д. Шевчук про «Фатальні стратегії» Ж. Бодріяра, № 11–12).

Також серед літературно-критичних матеріалів на сторінках часопису представлені класичні рецензії (А. Позднякова «Інші дні Львова», № 5–6; В. Левицький «Мрійливі субтитри до поезофільму 3D», № 5–6), нариси (А. Хцюк «Бруно Шульц – зачарований і звичайний», № 3–4; В. Лозинський «Перетворення Кафки» № 3–4; О. Сливинський «Рівновага маятника», № 9–10), оглядові статті (А. Вуйнцінська «Подорож у світ іншої людини», № 3–4).

Метою рецензії є «аналіз, оцінення художнього, мистецького, публіцистичного, наукового твору, зіставлення його з життям, а також розгляд порушених у творі суспільних проблем. Автор повинен дати читачеві відповідь на запитання, що являє собою цей твір, які його достоїнства і вади, яке місце цього твору в літературі, мистецтві, науці, наскільки він відповідає потребам дня і яка його суспільна й естетична вартість» [52, с. 204]. Відгук, на відміну від рецензії являє собою лаконічніший опис твору, відзначення його сильних і слабких сторін. Для відгука характерний вищий рівень суб'єктивного. Тут основну увагу сконцентровано на враженнях автора матеріалу від прочитаного. Книжковий огляд, або оглядова стаття, – це той тип матеріалу, у якому присутня, як правило, оцінка не однієї, а одразу декількох книг, які об'єднані за певним принципом: тематичним, регіональним, жанровим тощо. Стаття «включає в себе характеристику осмислюваних літературних явищ чи процесів, оцінні підсумки, зауваження чи побажання, що випливають із зробленого аналізу» [93, с. 640].

На сторінках «Критики» добре простежується тенденція до взаємодіяльності цих та інших жанрів. Широко представлені різні типи рецензій: рецензія-анотація, рецензія-відгук, рецензія-стаття (Є. Кононенко «Текст без контексту», № 3–4). Окремі есеї набувають рис аналітичної статті, а статті

сповнюються суб'єктивізмом есеїстики. Портретні нариси нерідко з'являються з приводу вшанування пам'яті митця чи науковця після його смерті, набуваючи ознак некрологу і навпаки (Е. Соловей «Дух прямостояння», № 1–2).

Тематику видання визначають наступні питання:

1. Критика як соціокультурний феномен.
2. Світовий літературний процес.
3. Сучасна українська література.
4. Поступ української та світової науки.
5. Питання соціально-політичного характеру.
6. Гендерні й феміністичні студії.
7. Ключові тренди та явища літератури, філософії, культури.
8. Питання теорії літератури, культури, політичних студій.
9. Питання історії літератури, культури, політичних студій.
10. Різні аспекти націєтворення.

Часопис «Критика» публікував гострополемічні тексти на актуальні теми у сфері літератури, політики, культури, соціального життя, нерідко об'єднуючі всі ці аспекти в одному матеріалі. Інтелектуальним спрямуванням видання визначається й добірка літератури, що рецензувалась авторами. Якщо інші проаналізовані часописи були більш доступні та відкриті для широкого кола читачів, то «Критика» вимагає від своєї аудиторії відповідного інтелектуального рівня та розвиненого критичного мислення. Цей часопис репрезентує інший напрям літературно-критичної практики України.

Розвиток літературної періодики є однією з життєво необхідних умов для оптимального розвитку літературно-критичної думки. Адже, як слушно зазначає О. Забужко, «через літературні журнали, через розвинений критичний дискурс формується певна сітка оцінкових критеріїв, без якої читач ніколи не зможе зорієнтуватися в книжковому морі» [51, с. 14.].

Підсумовуючи, зауважимо, що «за роки незалежності в Україні було засновано і закрито не одне літературно-художнє видання. Окремі з них поставали визначним культурним явищем і призвели до розширення поглядів на те, яким має бути сучасний літературний журнал» [103, с. 18].

2.4 Загальні тенденції літературної критики України в комунікаційному аспекті

Літературна критика України у період з 1995 до 2015 року пережила декілька змін і трансформацій. Н. Лебединцева у своїй статті «Українська літературна критика: зміна горизонтів?» зазначає: «Розвиток сучасної української літературної критики можна було б означити насамперед як різновекторний – у силу фактичної некерованості/автономності її розгортання, коли кожне періодичне видання і кожен літературний критик/літературознавець самостійно визначає власну культурну політику, стиль, принципи і позиції стосовно літератури» [85, с. 20].

За досліджуваний період у різні роки виокремлювались певні тенденції, аналіз яких дозволить сформувати цілісне бачення того, як за цей час змінилась літературна критика України та якою вона є сьогодні.

На межі ХХ–ХХІ ст. І. Фізер писав, що новій літературній критиці України притаманне тяжіння до науковості, академізму, а індивідуальний смак критика є головним критерієм оцінки твору [152, с. 93].

Літературознавець В. Моренець говорив про наявність тенденції до «скидання з п'єдесталів сучасності» попереднього художнього надбання. Він писав: «У ширшому полі критичних публікацій (І. Бондар-Терещенко, В. Єшкілев та ін.) подібна тотальна “відцентровість” часто обертається звичайною нігілістичною зверхністю і снобізмом, що вносить додаткове сум'яття в і без того суперечливий критичний дискурс про українську літературу

XX століття» [107, с. 56]. У той час як критика має охоплювати широку читацьку аудиторію, сприяти формуванню актуального літературного канону, який залежить від «новітніх уявлень про темпоральність літературних явищ» [107, с. 58].

Науковиця Т. Гундорова теж говорила про зміни в літературній критиці, які не в останню чергу зумовлені наявністю в соціокультурному просторі різних типів критики. Вона виділяла критику споживацьку, дилетантську, групову (салонну), університетську, есеїстичну, консервативно-есхатологічну, консервативно-національну, кожна з яких має свої визначальні риси. Дослідниця окреслює перспективи розвитку критики у форму запитання: «Може, екзистенційна інтерпретація літератури, себто аналіз літератури під оглядом естетики, що несе в собі моральне знання і водночас реформістський поклик, запропонує вихід із теоретичної кризи, про яку говорить і західне літературознавство?» [38, с. 16–17].

М. Стріха наголошував на відсутності у критиці межі XX–XXI ст. системного погляду та аналізу тогочасної української літератури. «Усе це легко пояснити “фрагментацією” літературного процесу, неможливістю стежити за всіма новинами за відсутності загальнонаціональної системи дистрибуції книжок (вони доходять сьогодні лише до головних “університетських” центрів), зрештою браком (поки що?) навіть того тонкого прошарку навколо університетських філологів-професіоналів та аматорів, які є споживачами цього штибу літератури у “велферному” світі» [142]. Критик наголошував, що має пройти певний час перш ніж у незалежній Україні остаточно сформується конкурентний книжковий ринок, будуть написані нові визначні художні твори, з’являться автори, що здатні писати критику не лише фахову, а й цікаву для широкого загалу.

Окреслюючи загальні тенденції української літературної критики 90-х рр. XX ст., В. Єшкілев наголошує на наступних:

- «1) відсутність салонного мислення та “салонного прагнення”,
- 2) намагання підвести загальні теоретичні визначення під наявність літературних явищ, які ще не розкрились у повноті своїх ознак,
- 3) надлишкова емоційність критичних есеїв,
- 4) стандартні способи аналізу текстів, запозичені із спадщини ТР-дискурсу [тестаментарно-рустикальний дискурс – *пояснення наше*],
- 5) нехтування смаковими критеріями задля групових інтересів без концептуального виправдання такої позиції,
- 6) кокетливий песимізм щодо перспектив літературного процесу,
- 7) термінологічна еклектика,
- 8) відсутність сепарації публічного від цехового у висвітленні літературного процесу» [48].

Визначені В. Єшкілевим тенденції, отримали на момент публікації широкий резонанс у колі професійної спільноти. Не всі колеги у погодилися із викладеними автором ідеями. Відповідь від інших учасників літературного процесу не забарилась. На сторінках газети «Література Плюс» вийшло декілька матеріалів з альтернативною точкою зору. Зокрема, статті К. Ботанової «Нестерпна повнота буття» (№ 5–6), Є. Барана «Думки з приводу і без...» (№ 11–12), І. Бондар-Терещенка «Феномен чи шовінізм? (До проблеми “протистояння” столиць і провінцій)» (№ 13–16), А. Кокотюхи «Бий перший, Фреді! Або феноменальність українських регіонів» (№ 13–16). Однак найбільшого розголосу і подальшого наукового розвитку набрали якраз тенденції, виокремлені В. Єшкілевим.

Важливою зміною у літературній критиці 1990–2000-х можна назвати зміну імен. Популярними літературними критиками були в цей час за деяким виключенням представники нової генерації. Серед популярних критиків цього періоду варто згадати: К. Москальця, Ю. Іздрика, В. Єшкілева, Є. Барана, І. Бондаря-Терещенка, М. Бриниха. Окремо відзначали популярність критичних

текстів на гендерну й феміністичну тематику, і відповідно, їхніх авторів. М. Стріха писав: «Певне відродження літературної критики розпочалося допіру з другої половини 90-х, коли закордонні гранти та поїздки на семестр до заокеанських університетів забезпечили хоч якийсь статус представникам нової, доволі вузької літературної еліти. Але знаменно, що в числі провідних постатей цієї критики вже практично не виявилося “володарів дум” сімдесятих-вісімдесятих років» [142].

На думку М. Наєнка, розвиток літературної критики в Україні на початку XXI століття загальмувався. «Їй недостатньо уваги приділяють періодичні літературні видання, зникли з їхніх сторінок оглядові статті (за жанрами чи посталями), не стало на книжкових прилавках критичних нарисів про творчість сучасних письменників; практикуються в періодиці здебільшого рецензії-відгуки на нові книги та діалоги-інтерв'ю з письменниками» [109, с. 491]. На нашу думку, це твердження стало узагальненим і занадто песимістичним. При цьому маємо погодитись із іншою думкою дослідника: «Критична дискусія як спосіб шукання справжності літературного явища в багатьох випадках перетворюється не на фахову розмову, а на з'ясування стосунків між критиками (найочевидніше це показала дискусія в “Літературній Україні” 2008–2009 рр., на тему “Шістдесятництво: в історії і сучасності”）」 [109, с. 491].

Дослідниця Е. Огар у свою чергу зазначає: «Аналіз сучасних публікацій, які «критикують критику», показує, що основні «больові точки» критичного дискурсу в уже новітніх медіа залишаються тими самими: бідність самого об'єкта (української літератури); катастрофічний брак професійних критиків, думці яких варто довіряти, критиків «з певною системою цінностей», тексти яких могли стати орієнтирами для професіоналів, а думка — дороговказом для вдумливих читачів і читачів-початківців; неоплатність праці критика, відсутність професійного вишколу тощо» [111, с. 215].

Літературна критика сьогодні, як і в цілому сфера культури, переживає стадію зміни парадигми. Колишні орієнтири й норми застаріли, а ті нові тенденції й стратегії, що прийшли їм на зміну, ще не до кінця усвідомлені й адаптовані до актуальних реалій. Функції літературної критики змінюються, як і її формати, що нерідко сприймається з негативною конотацією. На літературно-критичній арені з'являються нові гравці, які впливають не лише на те, яка література продаватиметься, але й кого читатимуть. Сьогодні стає зрозумілим, що рекомендації книжкових блогерів та інших лідерів громадської думки мають такий же суттєвий вплив на формування читацького попиту, як і рецензії літературних критиків. Усе більшої актуальності набуває така функція літературної критики, як фільтраційна. Зростає також актуальність маркетингової функції, хоча професійні критики нерідко наголошують на тому, що у завдання критики не входить промоція книги. «Критика пробує себе в якості складової ринку товарів та послуг, оскільки здійснює рекламу книжкової продукції, включається до письменницьких та літературних піар-акцій, викликає читацький попит на ті чи інші твори. Зрештою, літературна критика виконує самопрезентаційну функцію, коли з'являється том чи кількатомник критичних праць певного автора» [177, с. 55].

Виразніше простежується різниця між літературною критикою академічного зразка (вона поступово зникає зі сторінок товстих журналів, як і самі товсті журнали; оформлюється в окремі книги й монографії, що мають відверто теоретичний або історичний характер, тим самим наближуючись до літературознавства, як наукової дисципліни) і масмедійну (де зміни всередині робочого поля літературної критики накладаються на зміни, що відбуваються всередині робочого поля журналістики та публіцистики, таким чином демонструючи нам якісно новий тип продукту). Також виокремлюється новий тип критики – критика читачів, яка реалізується в аматорській формі, однак має серйозний вплив на масову аудиторію.

У 2009 році сайт «ЛітАкцент» опублікував статтю О. Багана «Спокуси і пастки літературної критики». У матеріалі автор окреслює ситуацію в літературній критиці України та визначає основне коло її проблем. Серед ключових він визначив проблеми світоглядного хаосу, стирання індивідуальності, нового масовізму, відсутності етичної основи, відсутності настрою змагання та ринкової залежності [6].

Визначною подією для розвитку української літературної критики стала поява онлайн-медіа. Це той тип ресурсів, який на відміну від товстих літературних журналів, оновлюється, як правило, щоденно. Це дозволяє оперативно відстежувати появу нових видань, важливі події та зміни критичного дискурсу. М. Рябчук, свого часу, слушно зауважив: «Без цього повсякденного, суто інформативного рівня літературна критика (як і література загалом) приречена на геттоїзацію в «товстих журналах», на ізольоване існування у межах касти самих літераторів і літературознавців – із їхнім жаргоном, текстами й нагородами, про існування яких більшість людей навіть не здогадується» [132].

Поступовий перехід літературної критики в онлайн-формат є однією з найвиразніших тенденцій сучасності. Переважна більшість друкованих літературно-художніх часописів, що з'явилися за останнє десятиліття, не змогли завоювати увагу й довіру аудиторії. Окрім онлайн-медіа розвиваються блоги. Письменники, поети, публіцисти також охоче комунікують з аудиторією через соціальні мережі. Відзначимо, що «таку важливу функцію літературно-художніх часописів, як відстеження книжкових новинок, беруть на себе читацькі блоги, блоги видавництв та книжкових магазинів. Звісно, спеціалізовані онлайн-медіа пропонують якісно вищу оцінку новинкам, але блоги нерідко оперативніше реагують, стаючи для масового читача орієнтиром у книжковому світі» [159, с. 155]. Простежується тенденція до посилення комунікації між критиком та читачем, між читачем та письменником. Сучасні інформаційні технології допомагають розвивати літературну критику, відкривають нові можливості.

Інша тенденція стосується забезпечення теоретичного підґрунтя літературної критики. Маємо відзначити «відсутність достатньої кількості наукових досліджень стосовно теоретичних аспектів літературної критики сучасності. Більшість досліджень, посібників, статей, монографій, які доступні сучасному українському літературному критикові стосуються або історії розвитку цієї творчої діяльності, або методології, проблематики, які були актуальні у минулі століття» [158, с. 73]. Рідше можна зустріти вітчизняні наукові праці, які б розкривали актуальні питання літературної критики ХХІ століття.

Спостерігається укріплення взаємозв'язків між літературною критикою та медіапростором. Зокрема, через взаємозбагачення жанрової системи. У літературно-художніх виданнях з'являються як критичні матеріали, так і суто інформаційні, які допомагають відтворити й зафіксувати визначні події літературного світу.

Також простежується тенденція до спрощення критичних текстів, що зумовлено великою мірою тим, що літературно-критичний матеріал, так само, як і художній твір, конкурує за увагу читача з усіма іншими формами проведення дозвілля, про що ми детальніше говорили у Розділі 1. Створюючи текст, доступний й цікавий масовій аудиторії, критик зіштовхується з негативною рисою цієї тенденції. Надмірна простота критичного тексту замість позитивного ефекту може призвести до поверхового аналізу художнього твору чи розгляду обраної теми. Читач все ще потребує якісного, добре написаного матеріалу.

Висновки до другого розділу

Аналіз історичного контексту літературно-критичної думки України 1995–2015 років демонструє, що в цей час з'являється і швидко зникає велика кількість періодичних видань, започатковуються дискусії, змінюється медійний та

видавничий ринок, відбувається ряд суспільно-політичних зрушень. Українська літературна критика зіштовхнулася із рядом нових викликів, які запустили серйозні трансформаційні процеси.

Відтворена хронологія заснування літературно-художніх часописів демонструє, що пік появи українських періодичних видань літературно-мистецького спрямування припадає на 1990-ті роки [Додаток В]. Загалом же з 1995 до 2015 року було засновано велику кількість різнотипних, часом полярних за спрямуванням та редакційною політикою видань. Нам вдалось відтворити хронологію заснування 123 літературно-художніх друкованих та онлайн-видань. Проте економічні потрясіння, недостатня підтримка держави, не налагоджена в культурному просторі країни система меценатства, відсутність у багатьох видань послідовної стратегії розвитку та промоції, а також всеохопність тематики окремих видань без окреслення своєї ринкової ніші, автоматично скорочували життєвий цикл більшості новостворених видань.

У новому тисячолітті на рівні з друкованими газетами й журналами почали з'являтися спеціалізовані онлайн-медіа, які послідовно розвивали літературну критику. Також з'являється формат електронних та аудіокниг, створюються мобільні додатки, які за невелику плату пропонують доступ до онлайн-бібліотек, книг у електронному форматі, оперативніше перекладаються світові бестселери. Усе це вплинуло на класичні товсті літературно-художні часописи, які у старому форматі починають вичерпувати себе як явище.

Друковані літературно-художні часописи можуть і сьогодні захоплювати увагу читацької аудиторії, але за умови зміни формату й наповнення часопису, розбудови стратегії позиціонування на ринку. Аби залишатись цікавими для широкої читацької аудиторії такі видання мають ставати арт-об'єктами, це вимагає яскравого, естетичного оформлення та наповнення, кольорового друку, авторських ілюстрацій високої якості, цікавих критичних матеріалів, паралельної присутності видання в онлайн-просторі. Наявність повноцінної

електронної версії видання, швидкого, сучасного, доступного та легкого у використанні сайту, активне ведення соціальних мереж, формування іміджу експерта галузі за допомогою цих інструментів – це вже не новинка, а вимога доби. На жаль, не всі періодичні видання літературно-мистецького спрямування, що продовжують виходити в Україні, відповідають цим характеристикам.

Проведене дослідження літературно-художніх часописів, заснованих у 1995–2015 роках, демонструє, що за цей час було засновано велику кількість видань, що відображали новий тип журнального мислення в Україні. Проте у цих видань були свої больові точки: проблеми із фінансуванням, неналагоджена система розповсюдження, відсутність у онлайн-просторі або ж застаріле оформлення ресурсів, погана поінформованість читацької аудиторії про існування відповідних ресурсів, низький рівень впливу на формування та розвиток літературного процесу України.

Для того, аби краще простежити типологічні особливості видань досліджуваного періоду, було проведено контент-аналіз трьох часописів, які були засновані в цей період, відрізнялись форматом і мали потужну критичну складову. Літературно-критична газета «Література Плюс» мала розвинену систему рубрикації, яка змінювалась від номера до номера, але дозволяла читачам добре орієнтуватись на сторінках видання. Частина рубрик була постійною. Основне наповнення часопису складали критичні матеріали, однак, невеликі за обсягом художні твори теж були добре представлені. Журнал «Київська Русь» також знайомив читача із художніми та критичними текстами. Його дописувачі послідовно аналізували новинки книжкового ринку, але якщо «Література Плюс», відстежувала сучасний літературний процес України та світу, то «Київська Русь» зосереджувалась на українському контексті. Журнал мав постійні рубрики, на його сторінках публікувались рецензії статті, огляди. Обсяг журналу дозволяв публікувати великі художні твори. Інтелектуальний часопис «Критика», на відміну від двох попередніх, не публікує художніх творів,

за виключенням віршів у поодиноких номерах. Натомість демонстрував розмаїту палітру публіцистичних текстів. Він, як і «Література Плюс», зосереджений на світовому літературному й культурному контексті, охоплює широке коло тем, відрізняється зосередженістю на нонфікш літературі, особливо, науковій, навчально-методичній. У «Критиці» не передбачені окремі рубрики. Серед усіх трьох видань сьогодні продовжує виходити лише «Критика». Часопис має свій сайт, доступний за підпискою, вирізняється різноманітністю тематики.

За досліджуваний період у різні роки виокремлювались певні тенденції, аналіз яких дозволив сформувати цілісне бачення того, як за цей час змінилась літературна критика України, з якими проблемами зіштовхувалась та якою вона є сьогодні. Виокремлено такі проблеми: брак фахових, компетентних критиків з певною системою цінностей, яким варто довіряти, проблема ринкової залежності літературно-художніх часописів, явище дружньої рецензії, відсутність якісної сучасної української літератури і, як результат, зменшення запиту на критику, неоплатність роботи критика, поступова втрата авторитету критиків серед масової читацької аудиторії. Нинішні тенденції літературної критики, як то скорочення обсягів критичного тексту, перехід критики в онлайн-формат чи поява нового типу критики – критики читачів, викликані, здебільшого, розвитком інформаційних технологій, появою нових медіа.

Основні положення другого розділу опубліковані автором у роботах: [154], [155], [156], [157], [158], [159], [160], [161], [162], [215], [216].

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

3.1 Трансформація форми й змісту літературно-критичного матеріалу в умовах переходу на мультимедійні платформи

Літературно-художні видання довгий час були головним осередком розвитку літературної критики у медіапросторі. Ці спеціалізовані часописи слугували провідними майданчиками для проведення дискусій, допомагали читачеві зорієнтуватись у безмежжі літературного й культурного процесів, їхнього впливу на суспільне життя країни й світу. «Проте поява та розвиток новітніх технологій, зміна запиту читацької аудиторії спровокували ряд трансформаційних процесів у літературній критиці. Поступово критика зі шпальт літературно-художніх газет і журналів переходить в онлайн-простір. Тут вона набуває нових форм, реалізується у різних форматах, змінюється її характер і стиль» [102, с. 199]. Не останню роль у цьому відіграло те, що літературна критика розвивається в умовах глобальної комунікації, специфіка якої була детально розглянута у монографії О. Зернецької [55].

Поява нових комунікаційних інструментів, розвиток технологій завжди провокували кризу критики старого зразка, сприяли змінам та новим зрушенням. Останні дослідження демонструють, як сильно вплинув на бачення образу сучасного критика, його завдань і функцій, розвиток нових медіа [213; 235]. Я. Йокелайнен зауважував, що ніколи до цього часу культурна журналістика й критика не були настільки доступними й відкритими для дискусій. Сьогодні будь-хто може бути критиком і багато хто ним стане. На думку дослідника, саме інтернету ми маємо цьому завдячувати [213, с. 40].

Г. Почепцов наголошує, що «домінуюча модель комунікації (а людство останнім часом пройшло через такі її види – книга, кіно, телебачення, інтернет) принципово трансформує процеси мислення, притаманні даному типу суспільства» [124, с. 21]. На думку науковця, домінуюча модель комунікації задає тип мислення, аргументації, гумору та розповіді. Сучасна людина щодня обробляє величезні обсяги інформації. Аби достукатись до читача, слухача, споживача, автори медіаповідомлень скорочують обсяги інформації, спрощують її зміст.

Американський дослідник Н. Карр спочатку у своїй відомій статті «Is Google making us stupid?» [190], а згодом у книзі «The Shallows: this is your brain online» [191], звернув увагу на зміни, що відбуваються із нашим мозком під впливом інтернету. На його думку, сучасній людині стає все важче знаходитись у стані глибокої концентрації. Вона не може без відволікання читати книгу, велику статтю чи інший довгий текст, оскільки мозок постійно вимагає переключення уваги. Навіть працюючи з великим обсягом інформації офлайн, мозок вимагає робити те, що характерне для нашої поведінки в онлайн: шукати інформацію в гуглі, переходити за посиланнями від одного ресурсу до іншого, перевіряти пошту й месенджери тощо.

Ці зміни в поведінці аудиторії вимагають трансформації медіатексту. Для того, щоб утримувати тривалий час зацікавлення й увагу аудиторії, контент має ставати коротшим, динамічнішим, різноманітнішим. Ігнорування цих вимог призведе до втрати значної частини читачів, оскільки подібні зміни відбуваються не лише з молоддю, а й старшим поколінням читачів і глядачів, які зростали в період популярності традиційних медіа. Однак у такого спрощення контенту є й інша сторона. В. Іванов звертає увагу на те, що «у сучасних масмедіа відбувається поворот до більшої розважальності за рахунок інформативності. Матеріали, зроблені за цими стандартами, отримали назву інфотейнменту, тобто поєднання інформування і розважання. Прийнято вважати, що інфотейнмент

несе загрозу серйозній журналістиці та заважає повноцінному інформуванню аудиторії щодо подій, які відбуваються» [57, с. 208].

Інший американський дослідник К. Ширкі наголошує, що інтернет вимагатиме появи нових культурних інституцій, а не лише технологій. Він погоджується із тим, що в мережі разом із важливою інформацією є багато неякісного контенту. При цьому Ширкі вважає, що всесвітня мережа, фактично, відновлює читання й письмо як центральні види діяльності в нашій культурі [232].

Літературна критика й книжковий ринок теж адаптувались до вимог сучасного світу. «Культурна та історична роль традиційних літературних і видавничих інститутів (автор, книга, редактор, публікація, видавництво) на сучасному етапі трансформується в процесі розвитку нових електронних технологій цифрового глобалізованого суспільства» [66, с. 34].

У 2000-х роках часто лунали ідеї, що професійної літературної критики в Україні, або немає взагалі, або вона переживає глибоку кризу. Зокрема, у статті про літературну критику в «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва вказано, що «нині літературна критика переживає кризу під впливом постмодернізму, який запроваджує відмінну практику читання тексту» [91, с. 569–570]. Те, що визначалось, як криза, ховало в собі трансформаційні процеси, зміну завдань, функцій критики, появу її нових типів і форм.

В українському онлайн-просторі сьогодні існує декілька типів ресурсів, які слугують осередком функціонування літературної критики, популяризують книгу і читання, відстежують зміни в поточному літературному процесі [102, с. 201].

1. *Спеціалізовані онлайн-медіа про літературу й книгу.* Від моменту заснування ці ресурси розвивались в онлайн-форматі. Тут представлені критичні тексти класичних, нових і гібридних жанрів. «Читомо» і «ЛітАкцент» є найвідомішими онлайн-медіа в Україні даного типу.

2. *Сайти друкованих літературно-художніх видань*, на яких опубліковано електронну версію часопису або ж продубльовано переважну більшість матеріалів паперової версії (наприклад, журнали «Всесвіт», «Критика», «ШО» тощо). Тут же розміщуються архіви попередніх чисел видання.

3. *Книжкові портали*. Від спеціалізованих онлайн-медіа ці ресурси відрізняються тим, що окрім публікації новинних і літературно-критичних матеріалів, мають декілька додаткових напрямів, функцій. Наприклад, форуми, чати, онлайн-бібліотеки, систему довідкових матеріалів тощо.

4. *Рубрики на сайтах загальнонаціональних медіа України*, які присвячені темі культури. Зокрема, на таких ресурсах: «Український тиждень», «Українська правда_Життя», «Zbrucʹ», «BBC News Україна», «Дзеркало тижня», «ТСН.ua» тощо. Тема літератури й книговидання є не єдиною, що розкривається на цих ресурсах, вона поділяє місце з іншими видами мистецтва, зокрема, театром, музикою, кіно. Аналітична складова більшості опублікованих матеріалів суттєво поступається інформаційній. Більшість текстів має новинний чи оглядовий характер.

5. *Блоги книжкових онлайн-крамниць і видавництв*. Автори цих ресурсів використовують різні жанри літературної критики. Найчастіше публікують огляди, добірки, відгуки, рецензії. Основним завданням текстів, розміщених у цих блогах, є промоція книг, а маркетингова функція є провідною. Регулярним оновленням контенту відзначаються блоги «Видавництва Старого Лева», онлайн-книгарні «Уакабо», видавництва «Лабораторія» тощо.

6. *Книжкові блоги читачів*. Вони представлені в соціальних мережах (переважно в Інстаграм, Фейсбук, Ютуб, Телеграм), на окремих вебресурсах, на профільних майданчиках (наприклад, Гудрідз). Нині це найпопулярніший формат розмови про читання й книгу. Цей спосіб комунікації використовують як аматори, читачі, які хочуть поділитись враженнями про прочитане, так і літературні критики, літературознавці. А Бессараб наголошує, що сьогодні книга

відходить у «сегмент залучення за рекомендаціями» [8, с. 132], блоги у цьому контексті постають ефективним інструментом промоції.

На думку О. Скібан: «Літературні сайти та видавничі портали – видавничі комунікаційні ресурси, мета яких з позиції комунікативної інтенції дещо інша порівняно із сайтами видавництва. Тут наявні активне обговорення широкого кола літературних подій і нових продуктів, а відтак і їхня оцінка, що часто супроводжується як позитивними відгуками та коментарями, так і конструктивною критикою» [136, с. 148]. Контент цих ресурсів відображає зацікавлення всіма літературними подіями, книжковими новинками національного і світового рівня, у той час як сайти видавництва зосереджені на промоції своєї продукції [136, с. 148].

Підсумовуючи наголосимо, що «кожен із цих способів говорити про книгу та літературу має свої особливості, вищий чи нижчий рівень якості текстів. Не всі вони постають літературною критикою у класичному розумінні, але поступово формують новий погляд на критичні тексти. Значна частина ресурсів існує у блоговому форматі, проте особливості використання обраного каналу комунікації видавництвом і читачем суттєво відрізнятиметься формою подачі матеріалу, рівнем оцінних суджень та суб'єктивних вражень, функціями, які виконуватиме текст» [102, с. 202].

Не останню роль у трансформації таких популярних жанрів літературної критики як відгук і рецензія, відіграла поява й розвиток блогів. Сфера книжкового блогінгу багато в чому розвивається саме завдяки активним читачам, які прагнуть поділитись своїми враженнями про прочитане, обговорити видавничі новинки, створити свою спільноту однодумців. Однак професіонали масової комунікації (журналісти, критики, менеджери з комунікацій видавництва) також створюють власні блоги. Однією з причин популярності блогів є їхня відносна простота у створенні та відсутність чітких обмежень у форматі подачі матеріалу. А. Васильєва пише: «Блоги надають потенційно необмежений обсяг

інформації та не мають жорсткого формату. Відсутність формату в ряді випадків може компенсуватися точно визначеною тематикою блогу, інтересами та уподобаннями автора або особливостями його «офлайнової» діяльності» [25, с. 120]. Багато в чому саме публікації, розміщені у блогах, формують новий тип літературної критики – критики читачів.

Особливою популярністю в українському медіапросторі користується формат мікроблогів, тобто блогів, загальна кількість аудиторії яких складає до 5000 підписників. Для блогового формату – це не рекордні показники, але у порівнянні з аудиторією, яку може охопити сучасний український літературно-художній часопис – це, часом, недосяжна цифра. «У переважній більшості наклад одного літературно-художнього часопису дорівнює кількості підписників маленьких читацьких книжкових блогів у соцмережах (1000-2000 примірників) частіше навіть не досягає цієї цифри» [162, с. 13].

На відміну від США та європейських країн, в Україні більшою популярністю користуються блоги в соціальних мережах, ніж блоги у форматі окремих вебресурсів. В останні роки виокремились такі явища, як «букстаграм» (книжкові блоги в Інстаграм) і «букт'юб» (книжкові блоги на Ютуб). І аматори, і професійні критики, і видавці використовують можливості нових майданчиків. Зокрема, за останні роки вийшло декілька програм на платформі Ютуб, створених критиками та професійною медійною командою («Лекторій. Література», «#БібліоFun» тощо). У 2008 році дослідники А. Хейнонен і Д. Домінго висловили припущення, що згодом у соціальних мережах та блогосфері з'являться сторінки, які володітимуть усіма ознаками масмедіа [198]. Поступово ця ідея реалізується, оскільки сьогодні соціальні мережі надають можливість роботи з такими форматами, як текст, фото, відео, анімація, прямий ефір тощо.

В. Хміль-Чуприна, аналізуючи інструменти популяризації читання в українських ЗМК, пише: «У блогах (в тому числі, й у фото- і відеоблогах) може

подаватися інформація, пов'язана з літературою і книгою. Блогер може розповідати про актуальні події (книжкові ярмарки, літературні конкурси, публікацію нових творів тощо), корисні у певному аспекті або просто улюблені книжки відомих письменників, тощо» [165, с. 89].

Нині точаться дискусії не лише про статус літературної критики та її затребуваність у широкої аудиторії, але й про явище книжкового блогерства. До цих дискусій долучаються культурні журналісти, критики, читачі, блогери, академічна спільнота. У 2019 році відбулось одне з перших публічних обговорень цієї теми – дискусія «Кому вірити: критикам чи блогерам?» у рамках програми «Література vs блогерство», організованою PinchukArtCentre.

На основі жанрової палітри класичної літературної критики, створюються нові матеріали, типи публікацій. «Сучасна літературна критика окрім матеріалів, розміщених у журналах, онлайн-медіа, на радіо чи телебаченні, включає також пости, сторіз і коментарі у соціальних мережах, подкасти, влоги, блоги, читацькі відгуки й рецензії на сайтах книжкових магазинів, нові форми анотацій, що виконують функції PR» [162, с. 15]. Перехід літературної критики та її поширення на нових мультимедійних платформах, сприяв трансформації форми й змісту літературно-критичних матеріалів.

Серед жанрів літературної критики і журналістики в онлайн-медіа найчастіше використовують: рецензію, огляд, інтерв'ю, нарис, есе, статті. Особливо популярними в останні роки стали книжкові добірки та різноманітні топи. У блогах більш популярні формати добірок, відгуків та оглядів книжкових новинок. Частіше зустрічаються гібридні жанри. Наприклад, рецензія-відгук, рецензія-есе, оглядові статті, що створені за принципом добірок, добірки, які мають елементи відгуків тощо.

Літературно-критичні матеріали, розміщені в онлайн-медіа, у порівнянні з матеріалами класичних товстих літературно-художніх журналів є лаконічнішими, більш структурованими, часто менш критичними. Проте

онлайн-медіа надають такі переваги, як оперативність у поданні інформації, доступність, наявність зворотного зв'язку. Також тут є кращі й різноманітніші можливості для візуального оформлення матеріалу. Суттєвою перевагою у порівнянні з друкованими медіа є відсутність витрат на оплату поліграфічних послуг, але з'являються нові статті витрат. Наприклад, адміністрування і модерування сайту видання. Критичні матеріали, розміщені у блогах, у свою чергу, демонструють вищий рівень суб'єктивності. Вибір книг для оглядів залежить від уподобань автора. Критичні тексти у блогах мають ознаки декількох жанрів, оскільки їхні автори, як правило, не знайомі детально з існуючою системою жанрів.

Словацька наукова школа теж детально вивчає питання сучасного стану літературної критики, роль нових медіа у розвитку літератури й критичної практики, особливості сучасних критичних жанрів [205; 237; 239].

На думку дослідниці М. Станкової, поява та розвиток нових форм критики, адаптація літературно-критичних матеріалів до нових майданчиків та каналів комунікації, можливість створення та публікації критичних текстів, аудіо записів і влогів, сприяло формуванню нової версії літературної критики. Яка стала прагматичнішою, оперативнішою, відкритішою, швидшою, простішою, доступнішою та легшою для сприйняття. З іншого боку це означає, що сучасна літературна критика менш академічна, менш критична, логічна та аргументована [234, с. 622].

Згідно з концепцією М. Мак-Люена, кожне нове медіа від моменту появи проходить чотири стадії розвитку: допомагає прискорити процес створення повідомлення, витісняє застарілі засоби, об'єднується з традиційними методами та на більш високому рівні повертається до старих способів створення повідомлень [222]. Чудово цей ланцюжок простежується на прикладі онлайн-медіа та соціальних мереж, які сьогодні суттєво відрізняються від свого початкового вигляду та функціоналу. Поступово вони набувають ознак

традиційних медіа, але на новому рівні. Відповідно, їхній контент трансформується з урахуванням вимог часу та запиту аудиторії.

Онлайн-медіа з одного боку, відкрили можливості швидкої комунікації між письменником і читачем, між критиком і письменником, а з іншого, через свою доступність сприяли появі низці матеріалів низької якості. Наприклад, статей і рецензій у яких критик чи оглядач переходить від критики до критиканства, а рівень емоційності й суб'єктивізму значно підвищився.

Разом із тим, в онлайн-просторі залишається місце для професійної літературної критики. Її завдання та функції залишаються у своїй більшості такими ж, що й у класичних товстих журналах. Однак акцент зроблено на оцінній, інформаційній та фільтраційних функціях. Критики продовжують відстежувати важливі тенденції та явища літературного процесу, знайомити аудиторію з новими творами й авторами, формувати культуру читання якісної літератури. Поява онлайн-медіа внесла свої корективи в популяризацію певних жанрів літературної критики, у структуру самих матеріалів, однак потреба у якісному аналізі літератури залишилась.

Літературознавець, ініціатор створення порталу літературної критики «ЛітАкцент» В. Панченко, слушно зазначив: «Літературна критика поставлена перед необхідністю доводити свою потрібність і здатність бути актуальною. Вона, звичайно, змінюється, відмерли деякі її жанри, інтернетівський стиль життя спонукає до більшої лапідарності. Проте критика нікуди, зрештою, не подінеться: вона існуватиме до тих пір, поки існуватиме сама література. Адже потреба висловлюватися про прочитане – вічна» [116].

3.2 Зміна постаті критика у медіапросторі

У сучасному медіапросторі трансформуються не лише форми, зміст літературно-критичних матеріалів, формат подання інформації, змінюються

також образи читача й автора. Так само як і читачі, письменники й поети користуються можливостями нових медіа. Можуть ділитись із аудиторією своїми поглядами, ідеями та самостійно давати відповідь на вічне запитання – «Що хотів сказати автор?» Тому і читач, і письменник потребують посередника нового формату, який відповідатиме за інші аспекти комунікації між автором і читачем. Нові соціальнокомунікаційні умови та виникнення читача нового типу впливають на подальші трансформації літературної критики як сфери діяльності.

У медіапросторі нового тисячоліття «значно зросла роль зворотного зв'язку. Більш того, інтерактивність можна назвати однією з особливостей нових медіа. За умов активної реакції на зміст, самостійного створення нового змісту, обміну інформацією докорінно змінилось поняття комунікатора, масмедіа й аудиторії» [57, с. 58–59]. Онлайн-медіа, соціальні мережі, блоги надали аудиторії більше можливостей для комунікації із письменниками, критиками, журналістами, публічними інтелектуалами.

В. Шрамм називав комунікаторами всіх нетехнічних спеціалістів, залучених до акту комунікації: редакторів, журналістів, сценаристів тощо [229]. Але у новому комунікаційному процесі «технічні новації привели до перетворення пасивної аудиторії мас-медіа на активних користувачів інформаційних магістралей, де позиції комунікатора і реципієнта часто змінюються» [57, с. 223].

Довгий час літературну критику ділили на газетно-журнальну та академічну, проте стає зрозумілим, що актуальнішим нині видається розподіл критики на професійну та аматорську. Обидва ці види критики важливі для промоції книг, популяризації читання, інформування спільноти про важливі й актуальні явища літературного процесу. Відгуки й рецензії читачів, розміщені на популярних онлайн-платформах та в книжкових блогах, є прикладом аматорської критики, яка поступово перебирає на себе інформаційну, маркетингову, оцінну функції.

Із розвитком нових медіа аудиторія отримала нові необмежені можливості для продукування контенту. Концепцію професійного та непрофесійного підходів до критики у своїх роботах розглядали різні дослідники, зокрема, А. Бранс [189] та Г. Дженкінс [212].

Класична модель комунікації у критичній практиці «автор – текст – аудиторія» (Рис. 3.1), де автором тексту обов’язково постає літературний критик, сьогодні може бути представлена у декількох варіаціях. Оскільки поява інтернету та нових медіа вплинула на зміни в усьому медіапросторі. Типи авторів і читачів літературно-критичних текстів не могли не зазнати трансформацій. У наш час не лише професійні комунікатори можуть ставати авторами критичних текстів. Аудиторія також долучається до їх створення. Окрім того, що читач може займати позицію автора, він також може мати реальний вплив на думку інших читачів. Рекомендація та відгук іншого читача може справити сильніший вплив на аудиторію, ніж думка фахового критика. Цей процес циклічний, оскільки відгук одного читача впливає на рішення другого, який, у свою чергу, купує, читає, ділиться враженнями через критичний відгук і впливає на інших читачів (Рис. 3.2). При цьому читач як критик, так само завжди зазнає впливу інших читачів і критиків. Комунікатор, автор повідомлення і аудиторія у наш час постійно міняються ролями.

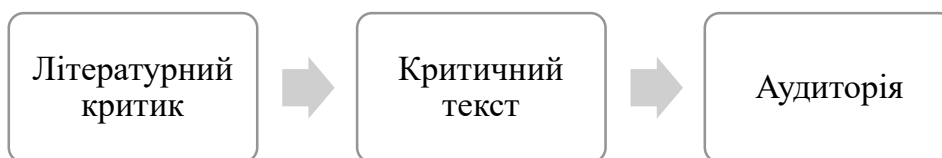

Рис. 3.1. Модель «Автор – текст – аудиторія».

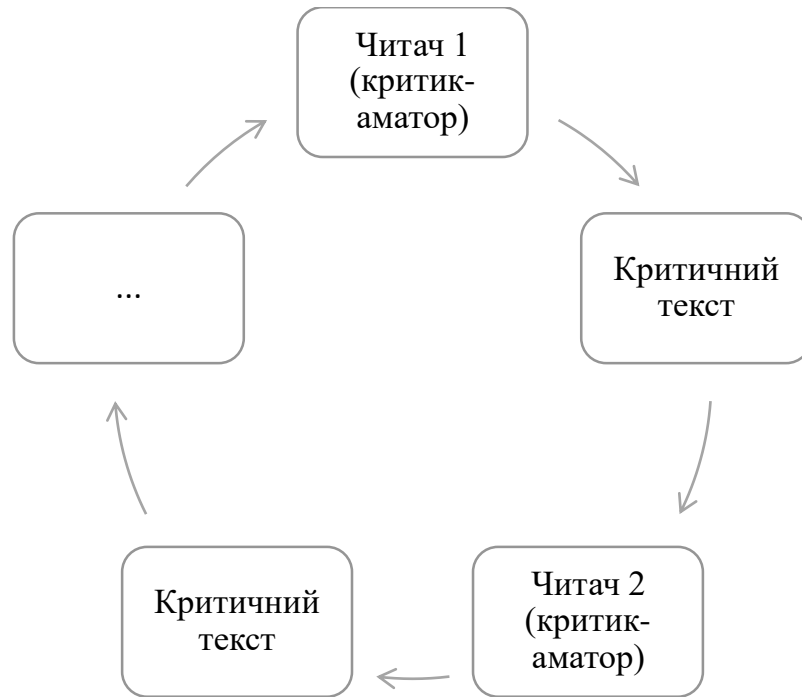

Рис. 3.2. Читач як автор критичного тексту.

Відповідно до словникового значення, «літературний критик – критик, який аналізує, оцінює літературні твори, літературознавець» [15, с. 181]. У цьому контексті літературний критик є професійним комунікантом. Він продукує смисли і передає їх аудиторії. Він «володіє необхідним арсеналом методів і методичних процедур осмислення літератури, системою літературно-критичних жанрів» [93, с. 402–403]. Він, як правило, має гуманітарну освіту, може працювати в академічному літературознавстві, або мати додаткову зайнятість у сфері літературної творчості, книговидання, журналістики, PR, викладання тощо.

Літературний критик – це професійний читач, якого обов’язково вирізняє начитаність, знання літературної ситуації України та світу, письменницька майстерність, аналітичні здібності. Він бачить не лише фінальний продукт – текст, а й розуміє механіку, логіку створення цього тексту. Аналізує особливості стилю, структури художнього твору тощо. Довгий час вважалось, що фаховий

літературний критик повинен мати не лише аналітичні здібності, глибокі знання з історії та теорії літератури, а й обов'язково стояти на засадах тих чи інших концепцій літературної критики. Проте «спроба загнати критика в якісь рамки – навіть із найкращими намірами – прирікає на занепад не тільки критику, а й саму літературу, яка, зрештою, потребує такої ж яскраво вираженої індивідуальності критика, як прозаїка чи поета» [145, с.145].

Сьогодні ми можемо говорити про появу нового типу критика – читача як літературного критика. Це критик-аматор, який у переважній більшості не є професійним комунікантом. Як правило, його оцінкам бракує аналітичності, аргументованості, проте він перебирає на себе частину тих функцій, які раніше виконували академічні критики та культурні журналісти. У цій ситуації автор повідомлення одночасно є і тим, хто створює інформацію і тим, хто її споживає. Українська дослідниця Т. Єжижанська також наголошує, що «у сучасному медіапросторі спостерігаємо еволюцію читача-медіаспоживача: від потреби в інформації – до прагнення самому стати джерелом інформації» [47, с. 40]. Цьому великою мірою сприяють сучасні мультимедійні платформи. Соціальні медіа мають величезний потенціал, який розкривається не лише в межах створення контенту, а й як інструмент отримання нових навичок та розвитку професійних компетенцій медіафахівців [215; 216].

Потенційно кожен читач може стати автором критичного тексту в інтернеті. Проте «закон» Нільсена 1 – 9 – 90, який показує активність користувачів у мережі, засвідчує, що лише обмежена кількість людей насправді користуються цією можливістю. 90 % – є лише читачами, 9 % – час від часу щось публікують, 1 % – є активними дописувачами – постійними авторами контенту [241, с. 124].

Критичні тексти літературних критиків і читачів в онлайн-просторі суттєво відрізняються. Для критики аматорів характерні:

1. Високий рівень емоційності текстів.

2. Оцінки в категоріях сподобалось / не сподобалось.
3. Короткі обсяги текстів.
4. Використання таких каналів комунікації як: соціальні мережі, авторські блоги, спеціалізовані платформи для читачів (Гудрідз), рідше сайти книжкових онлайн-крамниць та видавництв.
5. Популярні формати й жанри: пости в соціальних мережах, влоги, подкасти, рецензії й відгуки.

Матеріали професійних критиків відзначаються наступними особливостями:

1. Більше аналітичних суджень.
2. Більше аргументованості в оцінках.
3. Розлогі тексти.
4. Перевага надається таким каналам комунікації як: спеціалізовані та загальнонаціональні онлайн-медіа, друковані літературно-художні видання, рідше блоги й соціальні мережі.
5. Популярні формати й жанри: рецензії, статті, есе, огляди.

Ще одна суттєва відмінність полягає в тому, що в аматорській критиці відсутня постать редактора, який співпрацює із професійним критиком. Читач як автор критичного тексту, одночасно виконує ролі автора, редактора, рецензента. Відсутність у блоговому форматі гейткіпера, який за К. Левіном стоїть на шляху комунікації й керує інформаційним потоком, дозволяє критику-аматорові повністю контролювати добір контенту. Однак критичні тексти, створені без залучення редактора, суттєво відрізняються від матеріалів онлайн-медіа.

«Головне, чим впливає критик на свідомість читача, – це гострота його аналітичної логічної думки, її доказовість, об'єктивна справжність висновків» [167, с. 295]. Проте в наш час емоційні оцінки читачів впливають на вибір аудиторії таких же читачів, поціновувачів друкованого слова, подекуди сильніше, ніж розгорнута система аргументації критика.

Також в останні роки збільшується кількість матеріалів і курсів, які формують у читача уявлення про те, якими якостями має володіти критик та якими мають бути його тексти. Наприклад, матеріали «Як стати книжковим оглядачем у 12 кроків» [210], «Як стати критиком» [209], курс «Вчимося писати критику» від онлайн-медіа «ЛітАкцент» [28], за результатами лекцій якого вийшло ряд публікацій, тощо. Часто це робиться з метою допомогти аматорам стати професійними літературними критиками.

Книжкові блогери, читачі, як автори критичного тексту постають новими лідерами думок. У той час як авторитетні критики стають лідерами думок вищого порядку, але за умови визнання їхньої впливовості на думки блогерів, як лідерів нижчого порядку. Серед сучасних літературних критиків лідерами лідерів думок можна назвати Є. Стасіневича, Б. Романцову, Г. Улюру, Р. Семківа тощо.

Р. Барт писав, що критик ні в чому не може замінити собою читача [186, с. 371]. Проте сьогодні нерідко саме читач постає критиком нового порядку в новій системі комунікації.

3.3 Модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі

Довгий час літературна критика як сфера комунікаційної діяльності реалізовувалась у медіапросторі в такому форматі: літературний критик, як професійний комунікант, створював критичний текст, який відповідав одному з усталених жанрів традиційної системи. Критичний текст через такі канали комунікації як друковані літературно-художні видання передавався масовій аудиторії, для якої літературний критик поставав ключовим посередником між ним і письменником – автором художнього тексту. Реакція аудиторії могла відобразитись у формі листа до редакції періодичних видань, проте така форма

зворотної реакції одного читача не мала реального впливу на масову аудиторію. Оскільки редакції хоч і надавали можливість читачам надсилати листи, однак лише одиничні з них були опубліковані на сторінках часописів. Нерідко авторами опублікованих листів поставали не просто читачі, а інші критики, науковці, письменники. Ця традиційна модель функціонування літературної критики у медіапросторі відображена на рисунку 3.3.

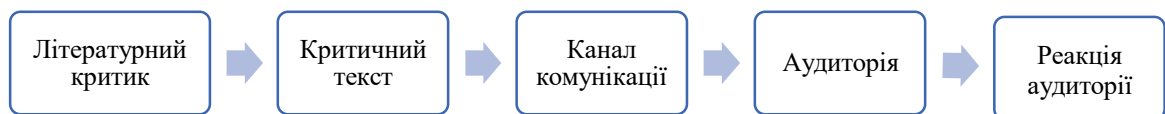

Рис. 3.3. Традиційна модель функціонування літературної критики в медіапросторі.

Окреслені у попередніх розділах зміни, які відбуваються із літературною критикою як сферою професійної діяльності, сприяли формуванню нової моделі функціонування літературної критики в медіапросторі. Тепер автором критичного тексту може поставати літературний критик і читач – критик-аматор. Літературний критик, знайомий із системою критичних жанрів, звертається як до традиційних форм, так і до нових, що мають більше варіацій. Читач як критик користується, переважно, жанрами, характерними для блогowego формату: відгуками, постами, влогами тощо. Провідними каналами комунікації для літературного критика постають спеціалізовані онлайн-медіа, друковані літературно-художні видання, книжкові портали, блоги, загальнонаціональні ЗМК. Кожен із цих каналів має свої переваги та обмеження в передачі меседжа критика. Читач як критик розповсюджує свої тексти за допомогою блогів у соціальних мережах, на окремих вебресурсах, спеціалізованих платформах для читачів, рідше публікує відгуки на сайтах книжкових онлайн-крамниць і

видавництв. І професійний літературний критик, і критик-аматор сьогодні можуть комунікувати з масовою аудиторією. Як правило, вони мають спільну аудиторію, реакція якої на повідомлення може бути пасивною, або активною. Займаючи активну позицію, аудиторія може реагувати на повідомлення професійного критика або критика-аматора, стаючи автором власного критичного тексту. Сучасна модель функціонування літературної критики, розроблена авторкою дисертаційного дослідження, схематично представлена на рисунку 3.4.

Як писав український дослідник В. Брюховецький: «Критики самої для себе не існує» [18, с. 199]. Ситуація, у якій критики пишуть для критиків гальмує розвиток галузі. У той час як залучення активної аудиторії до обговорення дозволяє її розвивати. Я. Йокелайнен відзначив важливість цього процесу. Ніколи раніше в медіапросторі не було стільки матеріалів про культуру, скільки дискусій та авторів. Звісно, це матиме не лише позитивні, а й негативні наслідки для професійної діяльності критиків і журналістів [213]. Професійним літературним критикам необхідно адаптуватись до існуючих вимог часу та використовувати усі доступні форми, формати, жанри й канали комунікації для того, аби утримувати зацікавленість масової аудиторії.

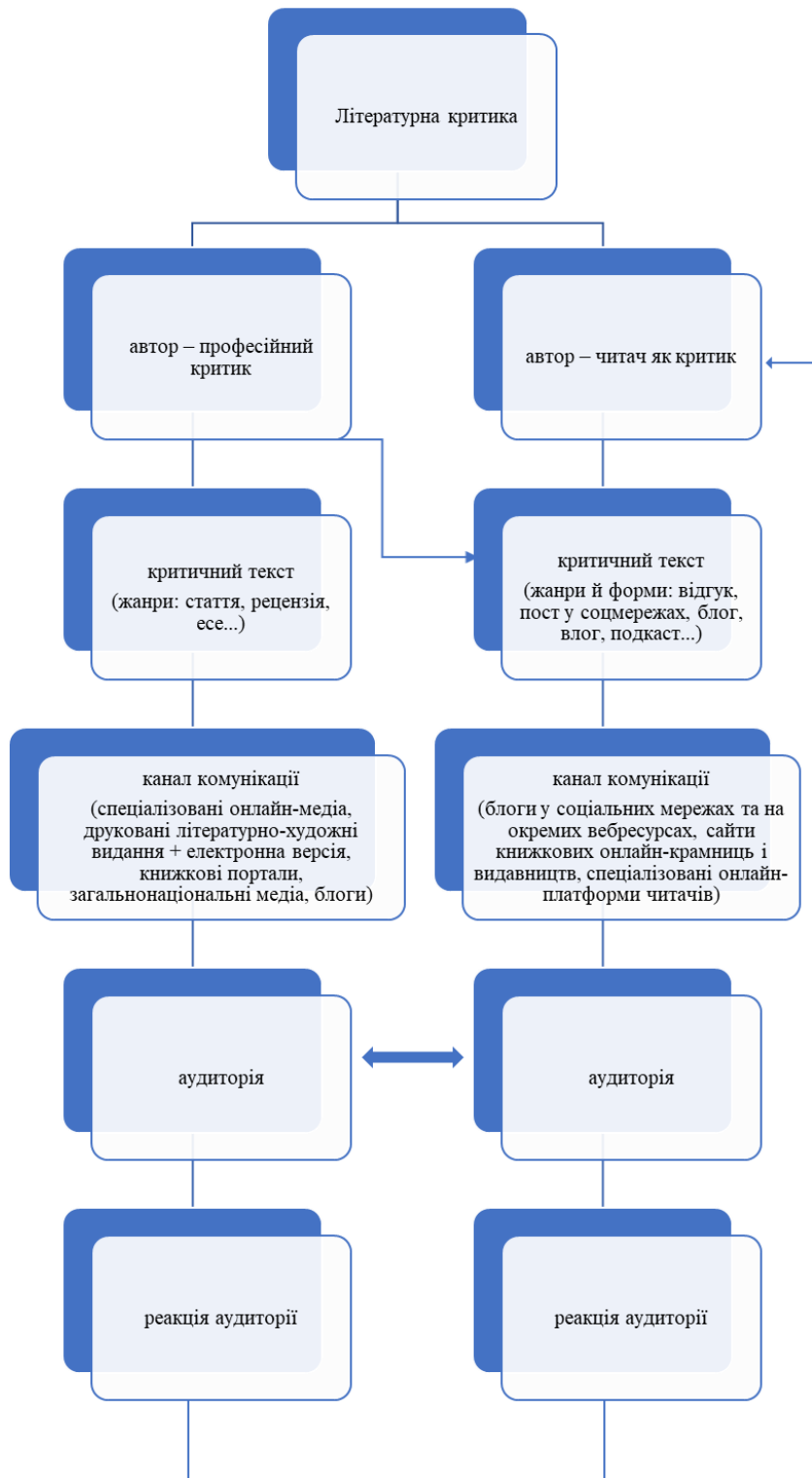

Рис. 3.4. Модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі

3.4 Особливості сучасних літературно-критичних матеріалів

Із виходом літературної критики в онлайн-простір, для неї, з одного боку, відкрилися нові можливості, а, з іншого, це стало причиною активації певних змін всередині цього виду комунікаційної діяльності. Передусім це стосується якості, наповнення та обсягів літературно-критичних матеріалів, які набули певних особливостей у порівнянні з друкованими періодичними виданнями.

Аналіз літературно-критичних матеріалів онлайн-медіа «Читомо» та «ЛітАкцент» дозволив виділити ряд тенденцій та визначити основні характеристики сучасних літературно-критичних матеріалів.

На сайті «ЛітАкценту» критичні матеріали публікуються, переважно, в розділі «Статті». Загалом же рубрикація цього порталу літературної критики виглядає наступним чином: «Статті» («Інтерв'ю», «Рефлексії», «Огляди», «Рецензії», «Блоги»), «Спецпроекти» («ЛітАкцент року», «Самовидець», «20-ті LIVE з Яриною Цимбал», «КультКритики»), «Фокус-теми» («Вчимося писати критику», «Покоління в літературі», «Плагіат»), «Блогери» («Kult Podcast», «Анатолій Дністровий», «Martyn Yakub Sho», «Вишневий цвіт»). Також наявні розділи «Про нас» і «Автори». Окремо на сайті виділено архівні рубрики: «Шевченко для сучасного читача», «ПроМинуле», «ЛітІнжир», «Репортажі», «Вірш тижня», «Комікси».

На сайті «ЛітАкценту» розміщено багато інформаційних матеріалів, однак літературно-критичні тексти займають провідне місце. «Серед найпопулярніших жанрових форм тут можна відзначити рецензії, огляди, есе, статті. Більшість цих матеріалів мають аналітичний чи аналітично-публіцистичний характер. Тут ми зіштовхуємось із яскравим прикладом взаємодіяції жанрів. Окремо варто відзначити матеріали, присвячені літературознавчим розвідкам, які адаптовані для сприйняття широким колом читачів» [102, с. 203].

В онлайн-медіа «Читомо» критичні матеріали зосереджені в розділі «Читати». Загалом же ресурс також має різноманітну й цікаву рубрикацію. Тут представлені наступні розділи: «Новини», «Читати» («Рецензії», «Добірки», «Уривки»), «Дивитися» («Ілюстрація», «Дизайн»), «Знайомитися», «Вчитися» («Можливості», «Майстер-класи», «Конспекти лекцій», «Стандарти»), «Тренди», «Спецпроекти», «Вітрина», «Події». В останньому зібрані анонси найважливіших тематичних заходів, можливостей, грантів, конкурсів тощо.

У жанровій палітрі критичних матеріалів «Читомо» домінують відгуки, рецензії, огляди у форматі топів і добірок. Яскраво простежується тенденція до взаємкореляції жанрів. У порівнянні з матеріалами «ЛітАкценту», тексти «Читомо» більш структуровані, візуальне оформлення полегшує читання з екрану. Обидва видання публікують як розлогі, так і короткі критичні матеріали. Фактаж та аргументація текстів вибудовується на досвіді та професійних компетенціях критика.

Підсумовуючи, виділимо основні тенденції.

1. *Скорочення обсягів критичних текстів онлайн-медіа у порівнянні з матеріалами друкованих періодичних видань.* «Багато в чому це обумовлено особливостями і вимогами сучасного інформаційного онлайн-простору, який настільки перенасичений текстами різної якості, що перед критиком, оглядачем постає необхідність подати якісний матеріал у доволі стислій формі, структурувати його та зробити зручним для читання з екрану» [160, с. 27].

2. *Взаємкореляція жанрів.* Друковані літературно-художні часописи із 2000-х років також тяжіли до цієї тенденції, проте саме в інтернеті вона набуває більш виразного характеру. Літературна критика й культурна журналістика послуговуються схожим набором жанрів: рецензії, відгуки, статті, есе, огляди тощо. Тенденція до розмиття кордонів між жанрами є спільною для журналістики та літературної критики. У онлайн-медіа частіше зустрічаються

матеріали, що мають ознаки двох і більше жанрів: рецензія-відгук, стаття-огляд, стаття-есе, рецензія-огляд та інші [225].

Українська дослідниця О. Голік називає вільне жанроутворення, тобто «стирання жорстких меж між жанровими моделями, схильність до дифузії та взаємопереходу, експериментів та творчості» [32, с. 411] – основною тенденцією у сучасній журналістській жанрології. Вона зауважує, що «об’єктивність цього процесу відображається у функціонально-предметній основі жанру, у загальних методах опрацювання інформації, а суб’єктивність закладена в особистості автора, його інтелектуальних та творчих здібностях, смаках, уподобаннях, загальному культурному рівні» [32, с. 411].

3. *Збільшення рівня суб’єктивності та емоційності в критичних оцінках.* Оціночні судження літературного критика та його система аргументації будуються на основі його читацького та професійного досвіду. Дослідники давно наголошували на тому, що «критика не може не бути суб’єктивною, бо вона – прояв аксіологічної (оцінної) діяльності» [37, с. 9]. Проте система аргументації у доведенні своїх суджень є тим, що визначає професійного критика від аматора.

4. *Інтерактивність та наявність зворотного зв’язку.* Онлайн-видання мають ще одну визначну особливість, яка відрізняє їх від друкованої періодики. Це великий рівень інтерактивності та можливості активної комунікації з аудиторією фактично в режимі реального часу. Інтернет журналістика, як зазначає Б. Потятинник, «перевершила своїх конкурентів в інтерактивності, яка набула безпрецедентних в історії мас-медіа масштабів і полягає не тільки в масовому коментуванні публікацій, стиранні відмінності між автором і читачем, також у технології ІЖ, яка спроможна автоматично підлаштовуватися до потреб споживача, видозмінюватися у відповідь на його онлайн-поведінку» [120, с. 37].

Можливість започаткування обговорення аналізованого твору чи явища одразу у коментарях до критичного матеріалу, прискорює процес обміну

думками та ідеями. Проте дискусії й обговорення стають більш емоційними та менш аналітичними. У коментарях до матеріалів, аудиторія може не лише висловлювати власний погляд на прочитане, а й оцінювати текст критика.

На основі проведеного аналізу розроблено авторську модель сучасного літературно-критичного матеріалу, що функціонує в медіапросторі (рис. 3.5). Сучасний критичний текст будується на п'яти основних характеристиках.

1. *Аргументація*. Логічність, послідовність викладу аргументів викликає довіру.
2. *Емоційність*. Дозволяє встановити зв'язок із аудиторією, викликати більший емоційний відгук.
3. *Доступність*. Чіткість, простота та вміле використання мовно-стилістичних засобів дозволяє охопити масову аудиторію..
4. *Лаконічність*. Обумовлена інформаційним перевантаженням аудиторії, яка все частіше відчуває складнощі з концентрацією уваги на довгих текстах.
5. *Структурованість*. Дозволяє легше сприймати текст, збільшує вірогідність того, що він буде прочитаний.

Наявність оціночних суджень, інтерпретації художнього твору, його аналіз на вищому чи нижчому рівні все ще залишаються провідними ознаками критичного тексту. Зауважимо, що вдалий візуальний супровід, не лише в контексті роботи з зображеннями, а й верстки тексту, використання шрифтів різних кеглів, посилює ефект впливу тексту та збільшує його шанси бути прочитаним. Беззаперечним плюсом є також наявність зворотного зв'язку – можливість коментувати, долучатись до обговорення рецензованої літератури, дискусійної теми.

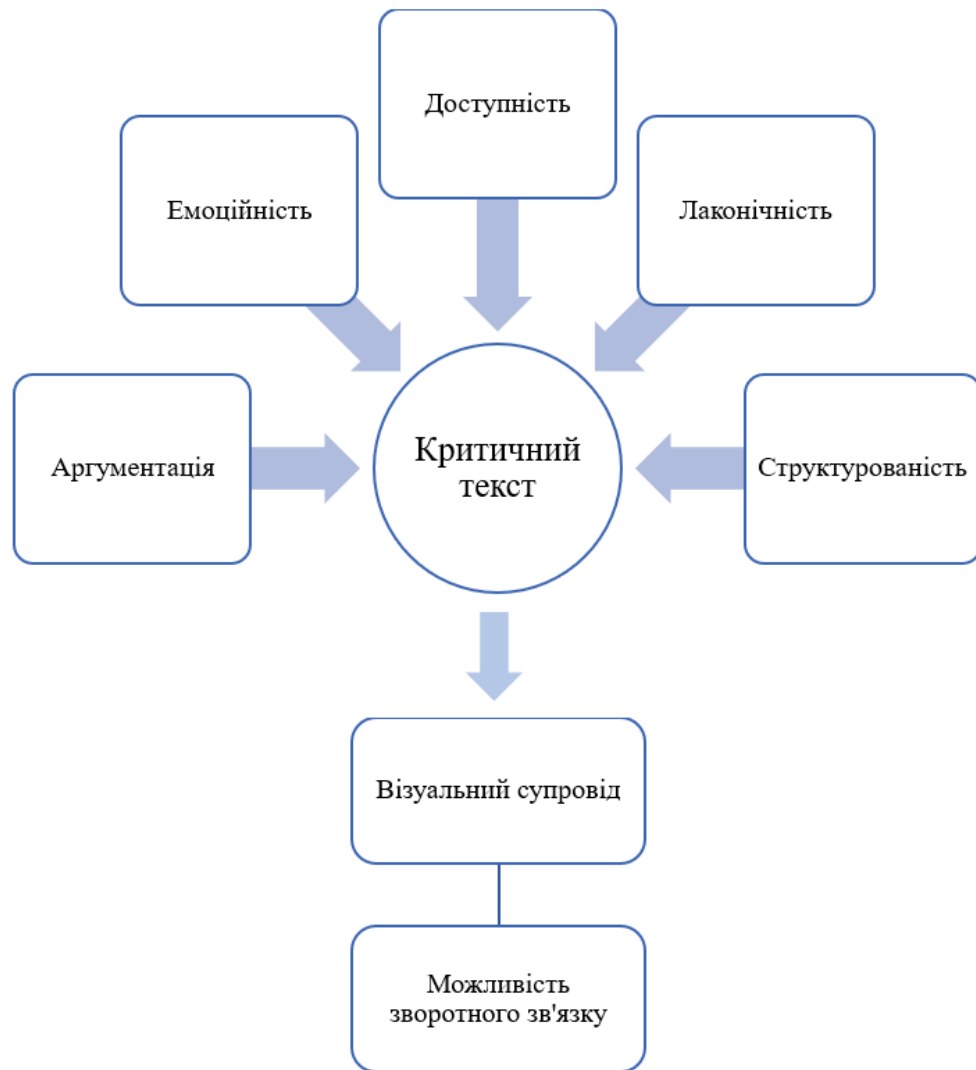

Рис. 3.5. Модель сучасного літературно-критичного матеріалу.

Висновки до третього розділу

Третій розділ дисертації присвячений трансформаційним процесам сучасної літературної критики України в медіапросторі. Розвиток новітніх інформаційних технологій, зміна запиту читацької аудиторії, збільшення можливостей для комунікації між автором і читачем, спровокували зміни в критичній діяльності. Із виходом в онлайн-простір вона набуває нових форм, характеру, стилістичних особливостей.

Наразі в українському онлайн-просторі є декілька типів ресурсів, які слугують осередком функціонування літературної критики, відстежують зміни в поточному літературному процесі, популяризують книгу й читання. Це спеціалізовані онлайн-медіа про літературу й книгу, сайти друкованих літературно-художніх видань, книжкові портали, рубрики культури на сайтах загальнонаціональних медіа, блоги книжкових онлайн-крамниць і видавництв, книжкові блоги читачів. Не всі тексти цих ресурсів постають літературною критикою в традиційному розумінні. Вони мають різний рівень аналітичних суджень, послідовності побудови аргументації, емоційності, проте формують нове бачення сучасного критичного тексту.

Не останню роль у трансформації літературної критики та її жанрових форм відіграв розвиток блогосфери. Появі такого напрямку, як книжковий блогінг, ми багато в чому завдячуємо активним читачам, які прагнуть поділитись своїми враженнями про прочитане, обговорити видавничі новинки, створити свою спільноту однодумців.

Сучасні літературно-критичні матеріали, розміщені в онлайн-медіа у порівнянні з матеріалами друкованих літературно-художніх часописів стають лаконічнішими, структурованішими, часто менш критичними. Онлайн-медіа відкривають для літературної критики такі переваги, як оперативність у поданні інформації, доступність, наявність зворотного зв'язку.

Однією з найважливіших трансформацій літературної критики в сучасному медіапросторі є поява нового типу автора. Окрім професійних літературних критиків, авторами критичних текстів стають читачі. І професійна, і аматорська критика важливі для промоції книг, популяризації читання, оцінки художніх творів, інформування спільноти про важливі й актуальні явища літературного процесу. Проте у кожного з цих типів критики є свої особливості. Так, для аматорської критики характерні оціночні судження в категоріях сподобалось / не сподобалось, вищий рівень емоційності, коротші тексти,

використання для трансляції своїх ідей таких каналів, як соціальні мережі, спеціалізовані платформи, вебресурси. Критичні тексти аматорів представлені, переважно, відгуками та рецензіями в блогах, постами, влогами тощо. Матеріали професійних критиків відзначаються розвиненою системою аналітичних суджень, більшою аргументованістю, розлогими обсягами текстів. Вони використовують різні класичні та гібридні жанрові форми й такі канали комунікацій як спеціалізовані та загальнонаціональні онлайн-медіа, друковані літературно-художні видання, рідше блоги й соціальні мережі.

Дослідивши особливості сучасної літературної критики, ми запропонували модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі. Вона демонструє, що на рішення читацької аудиторії сьогодні впливають не лише професійні літературні критики, а й інші читачі – критики-аматори. Ці обидва типи критиків мають спільну аудиторію, реакція якої на повідомлення може бути пасивною, або активною. Займаючи активну позицію, аудиторія може реагувати на повідомлення професійного критика або критика-аматора, стаючи автором власного критичного тексту. Завдяки необмеженим можливостям комунікації в інтернет-просторі, які відкриваються перед автором і читачем критичного тексту, вони постійно міняються ролями.

Аналіз літературно-критичних матеріалів онлайн-медіа «Читомо» та «ЛітАкцент» дозволив виокремити ряд тенденції та визначити основні характеристики літературно-критичних матеріалів, на основі яких було розроблено авторську модель сучасного літературно-критичного матеріалу. Серед основних тенденцій варто виокремити: скорочення обсягів критичних текстів онлайн-медіа у порівнянні з матеріалами друкованих періодичних видань, взаємкореляцію жанрів, збільшення рівня суб'єктивності та емоційності в критичних оцінках, інтерактивність та наявність зворотного зв'язку.

Модель сучасного літературно-критичного матеріалу будується на п'яти основних характеристиках: аргументація, емоційність, доступність, лаконічність, структурованість. Беззаперечним плюсом для такого критичного тексту, буде наявність вдалого візуального супроводу та можливість коментування, тобто зворотного зв'язку із аудиторією.

Таким чином, сучасна літературна критика переживає ряд важливих трансформацій. Зміни, які відбуваються із автором, читачем і самим критичним текстом, сприятимуть утвердженню нового типу критики, яка стає відкритішою, емоційнішою, лаконічнішою. Однак залишається потреба у дотриманні балансу між емоційними, суб'єктивними судженнями та аргументованістю оціночних суджень.

Основні положення третього розділу опубліковані автором у роботах: [154], [155], [156], [157], [158], [159], [160], [161], [162], [215], [216].

ВИСНОВКИ

У дисертації визначено особливості розвитку та функціонування літературної критики України в медіапросторі з 1995 до 2015 року. Для цього проаналізовані та систематизовані теоретичні напрацювання українських та закордонних дослідників, вивчені типологічні особливості літературно-художніх часописів та онлайн-видань України 1995–2015 рр. У результаті було запропоновано концепцію трансформації літературної критики в сучасному медіапросторі.

У висновках сформульовані основні результати дослідження.

1. У першому розділі проаналізовано науковий доробок щодо теоретико-методологічних засад літературної критики. Також були опрацьовані соціальнокомунікаційні дослідження, роботи, присвячені історії літературно-художніх часописів України та трансформаційним процесам критики, її актуального стану в просторі соціальних комунікацій. Авторкою виокремлено тематичні напрями сучасних досліджень літературної критики. У процесі опрацювання наукової літератури було виділено три основні підходи до визначення терміна «літературна критика»: погляд на літературну критику як науку й складову літературознавства, визначення її як окремої сфери творчої діяльності та характеристика критики як форми публіцистики й ширше – журналістики. Комплексне вивчення питання дозволило дійти висновку, що більшість існуючих дефініцій розкривають особливості літературної критики, які були характерні для неї в період популярності друкованих медіа. Із розвитком інформаційних технологій та поступовим переходом літературної критики в медіапростір постала потреба актуалізувати існуюче визначення літературної критики. Було запропоновано авторське визначення поняття літературної критики як виду комунікаційної діяльності, який функціонує в тісному зв'язку з

літературою, культурою та журналістикою, спрямований на аналіз, оцінку й інтерпретацію творів та явищ літератури.

2. Було досліджено процеси трансформації літературної критики та її адаптацію до умов сучасного медіапростору. Оскільки літературна критика функціонує в просторі соціальних комунікацій, постала потреба у виокремленні її характерних ознак як підсистеми соціальних комунікацій. Перелік цих ознак сформований авторкою у третьому підрозділі. Окрім того, зміна статусу літературної критики у сучасному медіапросторі актуалізувала потребу перегляду предмету, завдань та функцій літературної критики. Авторкою проаналізовані завдання, виокремлені теоретиками й практиками літературної критики. Визначено, що зі зростанням кількості книг, першочерговим завданням літературної критики сьогодні є допомогти читачеві зорієнтуватись серед великої кількості видавничої продукції та знайти потрібну книгу, а вартісній книзі допомогти потрапити до рук читача. Також було розкрито такі функції літературної критики як оцінна, регулятивна, комунікативна, освітня, інформаційна, інтерпретаційна, прогностична, маркетингова, фільтраційна. У підсумку визначено, що наразі провідними функціями літературної критики у медіапросторі є фільтраційна, оцінна, комунікативна, маркетингова та інформаційна. Усі вони реалізуються через критичний текст.

3. Аналіз історичного контексту літературно-критичної думки України 1995–2015 років дозволив виділити загальні тенденції розвитку галузі досліджуваного періоду в комунікаційному аспекті. А також відновити хронологію заснування літературно-художніх часописів України 1995–2015 рр. Було визначено найвпливовіші часописи досліджуваного періоду та зібрано вихідні дані 123 друкованих літературно-художніх часописів та онлайн-медіа, які існували в цей час. Також з'ясовано, що пік заснування нових видань припадає на 1990-ті роки. У період із 2010 до 2015 року було засновано найменше часописів, водночас закрилось декілька важливих видань. У новому

тисячолітті на рівні з друкованими газетами й журналами почали з'являтися спеціалізовані онлайн-медіа, які послідовно розвивали літературну критику. Також з'являється формат електронних та аудіокниг, створюються мобільні додатки, які за невелику плату пропонують доступ до онлайн-бібліотек, книг у електронному форматі, оперативніше перекладаються світові бестселери. Усе це вплинуло на класичні товсті літературно-художні часописи, які у старому форматі починають вичерпувати себе як явище.

4. Для того, аби краще простежити типологічні особливості видань досліджуваного періоду, було проведено контент-аналіз трьох часописів, які були засновані в цей період, відрізнялись форматом і мали потужну критичну складову. Були проаналізовані тематика, проблематика, жанрові особливості видань «Літературна Плюс», «Київська Русь», «Критика». Літературно-критична газета «Література Плюс» мала розвинену систему рубрикації, яка змінювалась від номера до номера, однак дозволяла читачам добре орієнтуватись на сторінках видання. Частина рубрик була постійною. Основне наповнення часопису складали критичні матеріали. Невеликі за обсягом художні твори теж були добре представлені. Журнал «Київська Русь» також знайомив читача із художніми та критичними текстами. Його дописувачі послідовно відстежували новинки книжкового ринку, однак, якщо «Література Плюс», аналізувала сучасний літературний процес України та світу, то «Київська Русь» зосереджувалась на українському контексті. Журнал мав постійні рубрики, на його сторінках публікувались рецензії статті, огляди. Обсяг журналу дозволяв публікувати великі художні твори. Інтелектуальний часопис «Критика», на відміну від двох попередніх не публікує художніх творів. Виключення становлять вірші, що з'являються в поодиноких номерах. Натомість часопис демонстрував розмаїту палітру публіцистичних текстів. Він, як і «Література Плюс», зосереджений на світовому літературному й культурному контексті, охоплює широке коло тем, відрізняється зосередженістю на нонфікш літературі, особливо, науковій,

навчально-методичній. У «Критиці» не передбачені окремі рубрики. Серед усіх трьох видань сьогодні продовжує виходити лише «Критика». Часопис має свій сайт, доступний за підпискою, вирізняється різноманітністю тематики.

5. Розвиток новітніх інформаційних технологій, зміна запиту читацької аудиторії, збільшення можливостей для комунікації між автором і читачем, спровокували зміни в критичній діяльності. Із виходом в онлайн-простір вона набуває нових форм, характеру, стилістичних особливостей. На підставі проведеного дослідження трансформаційних процесів літературної критики України було розроблено авторську модель функціонування сучасної літературної критики в медіапросторі. Вона демонструє, що на рішення читацької аудиторії сьогодні впливають не лише професійні літературні критики, а й інші читачі – критики-аматори. Ці обидва типи критиків мають спільну аудиторію, реакція якої на повідомлення може бути пасивною, або активною. Займаючи активну позицію, аудиторія може реагувати на повідомлення професійного критика або критика-аматора, стаючи автором власного критичного тексту. Завдяки необмеженим можливостям комунікації в інтернет-просторі, які відкриваються перед автором і читачем критичного тексту, вони постійно міняються ролями.

6. У роботі досліджено трансформацію форми й змісту літературно-критичного матеріалу в умовах переходу на мультимедійні платформи. Сучасні літературно-критичні матеріали, розміщені в онлайн-медіа у порівнянні з матеріалами друкованих літературно-художніх часописів стають лаконічнішими, структурованішими, часто менш критичними. Онлайн-медіа відкривають для літературної критики такі переваги, як оперативність у поданні інформації, доступність, наявність зворотного зв'язку.

Однією з найважливіших трансформацій літературної критики в сучасному медіапросторі є поява нового типу автора. Окрім професійних літературних критиків, авторами критичних текстів стають читачі. І професійна,

і аматорська критики важливі для промоції книг, популяризації читання, оцінки художніх творів, інформування спільноти про важливі й актуальні явища літературного процесу. Проте у кожного з цих типів критики є свої особливості. Так, для аматорської критики характерні оціночні судження в категоріях сподобалось / не сподобалось, вищий рівень емоційності, коротші тексти, використання для трансляції своїх ідей таких каналів, як соціальні мережі, спеціалізовані платформи, вебресурси. Критичні тексти аматорів представлені переважно відгуками та рецензіями в блогах, постами, влогами тощо. Матеріали професійних критиків відзначаються розвиненою системою аналітичних суджень, більшою аргументованістю, розлогими обсягами текстів. Вони використовують різні класичні та гібридні жанрові форми й такі канали комунікацій як спеціалізовані та загальнонаціональні онлайн-медіа, друковані літературно-художні видання, рідше блоги й соціальні мережі.

7. Аналіз літературно-критичних матеріалів онлайн-медіа «Читомо» та «ЛітАкцент» дозволив виокремити ряд тенденції та визначити основні характеристики літературно-критичних матеріалів, на основі яких було розроблено авторську модель сучасного літературно-критичного матеріалу. Серед основних тенденцій варто виокремити: скорочення обсягів критичних текстів у порівнянні з матеріалами друкованих періодичних видань, взаємкореляцію жанрів, збільшення рівня суб'єктивності та емоційності в критичних оцінках, інтерактивність та наявність зворотного зв'язку. Модель сучасного літературно-критичного матеріалу будується на п'яти основних характеристиках: аргументація, емоційність, доступність, лаконічність, структурованість. Беззаперечним плюсом для такого критичного тексту, буде наявність вдалого візуального супроводу та можливість коментування, тобто зворотного зв'язку із аудиторією.

8. Сучасна літературна критика переживає ряд важливих трансформацій. Зміни, які відбуваються із автором, читачем і самим критичним текстом,

сприятимуть утвердженню нового типу критики, яка стає відкритішою, емоційнішою, лаконічнішою. Однак залишається потреба у дотриманні балансу між емоційними, суб'єктивними судженнями та аргументованістю оціночних суджень. Серед перспектив розвитку літературної критики в медіапросторі виокремимо акцент на популяризації в онлайн-просторі, активне залучення читачів у якості критиків, створення критичних текстів, які відповідатимуть основним характеристикам запропонованої моделі. А також розвиток професійної літературної критики, яка адаптуватиметься до вимог часу, ставатиме відкритішою, вільнішою у виборі жанрових форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Київська Русь». 2006. № 1–9.
2. «Критика». 2011. № 1–12.
3. «Література Плюс». 2001. № 1–10.
4. Андрусяк І. Літературна періодика в Україні: «західники» і «грунтівники». *Молода нація*. 1999. № 12. С. 31–44.
5. Апальков О. Про перспективи літературних журналів України. URL: <https://litcentr.in.ua/news/2012-07-27-2193> (дата звернення: 06.10.2021).
6. Баган О. Спокуси і пастки літературної критики. *ЛітАкцент*. URL: <http://litakcent.com/2009/06/15/spokusy-i-pastky-literaturnoji-krytyku/> (дата звернення: 17.12.2020).
7. Баран Є. Літературна ситуація 1999-го: Час Єзуїтів. *Кур'єр Кривбасу*. 1999. № 3. С. 3–5.
8. Бессараб А. Соціально-комунікаційний аспект формування інтересу до книги за допомогою Інтернету. *Інформація, комунікація, суспільство* : матеріали 5-ої міжнар. наук. конф. ІКС-2016 (Львів, Славське, 19–21 травня 2016 р.). Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2016. С. 132–133.
9. Білецький Л. Т. Критика і письменник. *Українська літературна критика ХХ століття. Антологія у двох томах. Том перший : Літературні дискусії першої половини ХХ століття* / наук. ред. В. Дончик. Київ : Наукова думка, 2017. Т. 1. С. 625–634.
10. Білецький Л. Т. Основи української літературно-наукової критики / упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. М. Ільницький. Київ : Либідь, 1998. 408 с.
11. Біличенко О. Л. Літературна комунікація як об'єкт загальної теорії соціальних комунікацій. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія*

: *Соціальні комунікації*. 2015. Вип. 46. С. 26–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2015_46_5 (дата звернення: 06.10.2021).

12. Бітківська Г. В. Сучасний літературний журнал у науковому та літературно-критичному дискурсі. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2015. № 6. С. 159–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2015_6_36 (дата звернення: 06.10.2021).

13. Бойчук І. Роль та розвиток критики в українській літературі 90-х рр. ХХ століття. *Studia Methodologica*. 2007. № 20. С. 111–116.

14. Бондар А. Література плюс. URL: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/gk-il.htm> (дата звернення: 14.03.2021).

15. Бондар Ю. В. Енциклопедія для видавця та журналіста / Ю.В. Бондар, М. Ф. Головатий, М. І. Сенченко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 400 с.

16. Бондар-Терещенко І. Журнальна політика в Україні (а також про журналістику як літературу). *Молода нація*. 1999. № 12. С. 45–54.

17. Брюховецький В. Критика в сучасному літературному процесі. *Українська літературна критика ХХ століття. Антологія у двох томах. Том другий: Літературні дискусії другої половини ХХ століття* / наук. ред. В. Дончик. Київ : Наукова думка, 2017. Т. 2. кн. 2. 631 с.

18. Брюховецький В. С. Силове поле критики : літ.-крит. статті. Київ : Рад. письменник, 1984. 240 с.

19. Брюховецький В. С. Специфіка і функції літературно-критичної діяльності. Київ : Наук. думка, 1986. 172 с.

20. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/> (дата звернення: 27.09.2021).

21. Букіна Н. В. Вітчизняна літературна критика як сегмент віртуального культурного простору: інтернет-видання, персоналії, жанри. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: тези доп. II міжнар.*

- наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 4–5 лют. 2021 р.). Дніпро, 2021. Т.1. С. 223–225.
22. Букмоль. URL: <https://bokmal.com.ua/about-us/> (дата звернення: 27.09.2021).
23. Бурдье П. Практичний глузд. Київ : Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.
24. Василик Л. Є. Літературно-художні видання у контексті сучасних суспільно-культурних тенденцій. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. № 2. С. 22–28.
25. Васильєва А. С. Блоги як новий засіб масової інформації в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 119–122.
26. Вашків Л. П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі : дис...канд. філол. наук: 10.01.02. Львівський ун-т ім. І. Франка. Львів, 1995. 183 с.
27. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997 роки) : навч. посіб. Луганськ : Вид-во. Східноукр. держ. ун-ту. 1998. 315 с.
28. Вчимося писати критику: навчальний курс від ЛітАкценту. *ЛітАкцент*. URL: <http://litakcent.com/2019/09/16/vchimosya-pisati-kritiku-navchalniy-kurs-vid-litaktsentu/> (дата звернення: 20.09.2021).
29. Галета О. Лекція «Українська література 90-х». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YaE4hXytrEg> (дата звернення: 11.11.2021).
30. Галич О. А. Історія літературознавства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2013. 390 с.
31. Гнатюк М. І. Літературна критика, її предмет і завдання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2008. Вип. 10. С. 271–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2008_10_32 (дата звернення: 25.01.2021).

32. Голік О. Новітні тенденції жанроутворення в українській пресі на початку XXI ст. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 2009. Вип. 1. С. 400–412. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2009_1_31 (дата звернення: 06.10.2021).
33. Голоднікова Ю. Журнал «ШО»: ювілейні роздуми про «формулу» культурної критики. URL: <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/zhurnal-sho-yuvileyni-rozdumy-pro-formulu-kulturnoyi-krytyky.html> (дата звернення: 06.10.2021).
34. Горелик О. Часопис текстів і візій «Четвер» і його функція фіксатора та систематизатора сучасного українського літературного процесу. *Українська періодика: історія і сучасність* : доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теор. конф., м. Львів, 24–26 жовтня 2003 р. Львів, 2003. С. 761–765.
35. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. Київ : НБУВ, 2010. 230 с.
36. Гребьонкін В. П. Письменник Василь Врублевський – редактор і видавець українського літературно-мистецького журналу «Авжеж!». *Поліграфія і видавнича справа*. 2005. № 42. С. 25–28.
37. Гром'як Р. Т. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття) : посіб. для студ. гуманітарних факультетів ВНЗ. Тернопіль : Підручники і посібники, 1999. 224 с.
38. Гундорова Т. Методологічний тиск. *Критика*. 2002. Ч. 12. с. 14–17. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/metodolohichnyu-tysk> (дата звернення: 06.10.2021).
39. Гусейнов Г. «Склянка Часу», «Четвер», «Молода Україна» та інші забуті. Кілька зауваг до ситуації з вітчизняними літературними журналами. *Літературна Україна*. 2012. № 13. С. 6–7.
40. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес. Київ : Академвидав, 2008. 352 с.

41. Дзюба К. А. Літературно-художні журнали в системі міжкультурної комунікації: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Київ, 2016. 19 с.
42. Довкола книжок. Як «Форум Видавців» створив в Україні Міжнародний літературний фестиваль і Національний книжковий ярмарок. URL: <https://bookforum.ua/p/about> (дата звернення: 11.11.2021).
43. Дорош М. Е-читиво, або Пропаганда читання в інтернеті. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/echtivo_abo_propaganda_chitannya_v_interneti/ (дата звернення: 30.05.2019).
44. Дроздовський Д. Для «Всесвіту» ціна на переклад нобелівця часто захмарна. URL: <https://web.archive.org/web/20150722065614/http://www.chytomo.com/interview/drozдовskij-dlya-vsesvitu-cina-na-pereklad-nobelivcya-chasto-zaxmarna> (дата звернення: 11.11.2021).
45. ДСТУ 3017–2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення. [На заміну ДСТУ 3017–95; чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДЦ», 2016. 38 с.
46. Еліот Т. С. Функції літературної критики. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття* / за заг. ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. 633 с.
47. Єжижанська Т. Читачі як суб'єкти комунікації книжкових видавництв України у сучасному медіапросторі. *Актуальні питання масової комунікації*. 2018. № 23. С. 35–46.
48. Єшкілев В. Критика сучасна українська літературна. *Плерома*. URL: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/gk-il.htm> (дата звернення: 14.03.2021).
49. Єшкілев. В. І. URL: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/gk-il.html> (дата звернення: 07.05.2021).

50. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. Київ : Академвидав, 2013. 320 с.
51. Забужко О. Не дві, а десять тисяч. *Київська Русь*. Книга 4. С. 13–14
52. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
53. Здоровега В. Й. Українська періодика у сучасному національному інформаційному просторі. *Вісник Львівського нац. ун-ту. Серія Журналістика*. 1995. Вип. 3. С. 11–18.
54. Зелінська Н. М. Просування книжкових видань у традиційних та новітніх українських медіа у контексті європейської практики. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 56. С. 96–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_56_20 (дата звернення: 06.10.2021).
55. Зернецька О. В. Глобальна комунікація : монографія. Київ : Наукова думка, 2017. 350 с.
56. Зражевська Н. І. Масова комунікація і культура : лекції. Черкаси, 2006. 195 с.
57. Іванов В. Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики. Київ : АУП; ЦВП, 2010. 258 с.
58. Іванова О. А. Літературно-мистецька періодика в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ століття : дис. ... д-ра наук із соц. комунік. : 27.00.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2010. 462 с.
59. Іванова О. А. Літературно-мистецька періодика в соціально-комунікаційному просторі України початку ХХІ століття : автореф. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.01. Київ, 2010. 32 с.
60. Іванова О. А. Мас-медіа і простір мистецтва слова: комунікації з, для і про літературу. *Ученые записки Таврического национального университета им.*

В. И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации. 2009. Т. 22 (61). № 4. Ч. 1. С. 258–264.

61. Іванова О. А. Стратегії формування і трансформування досвіду читання у версіях українських журналів про літературу – «Київська Русь», «ШО». *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации.* 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 285–293.

62. Ільганаєва В. О. Соціальна комунікація як об'єкт теоретизації. *Філософія людського спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація.* 2009. № 1. С. 60–67.

63. Ільганаєва В. О. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання. *Філософія спілкування : філософія, психологія, соціальна комунікація.* 2009 . № 2. С. 96–101.

64. Ільганаєва В. О. Теорія соціальних комунікацій на шляху фундаменталізації медіа-знання. *Соціальні комунікації: результати досліджень : колективна монографія / за ред. О. М. Холода.* Київ : КиМУ, 2014 . С. 5–43.

65. Ільницький М. Критика і критерії : Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст. Львів : ВНТЛ, 1998. 148 с.

66. Капраль І. І. Електронні медіа як складова літературного процесу (на прикладі найпопулярніших сучасних українських літературних сайтів). *Наукові записки Української академії друкарства. Серія : Соціальні комунікації.* 2015. № 1. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzck_2015_1_6 (дата звернення: 07.05.2021).

67. Квіт С. М. Масові комунікації : 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с.

68. Кіш Д. Цензура – автоцензура. *Ї.* 15 (грудень). 1999. С. 40–44. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n15texts/kish5.htm> (дата звернення: 16.01.2021).

69. Кіш Д. Цензура – автоцензура. Література плюс. 1999. № 5–6. С. 10–11.
70. Козлик І. Літературна критика і літературознавство: проблематика взаємостосунків у методологічному аспекті. *Слово і час*. 2007. № 6. С. 8–14.
71. Козубенко Л. М. Зарубіжна літературна критика: напрями, течії, постаті : курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Переяслав-Хмельницький, 2007. 148 с.
72. Комариця М. М. Журнал «Дзвони» (1931–1939 рр.) і «Дзвін» (1990–1997 рр.): національна ідея та історична епоха. *Українська періодика: історія і сучасність*. Львів, 1997. С. 124–128.
73. Костецька Л. Сучасна літературна критика в контексті журналістики. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. № 2 (20). 2017. С. 118–122.
74. Костянтин Родик: «Я не хочу ризикувати своїм ім'ям, називаючи чорне білим». *Читомо*. URL: <http://archive.chytomo.com/interview/kostyantyn-rodyk-ya-ne-khochu-ryzykuvaty-svoyim-imyam-nazyvayuchy-chorne-bilym> (дата звернення: 20.09.2021).
75. Котвіцька К. Літературні часописи в Україні: всупереч і попри все. *Читомо*. URL: <http://archive.chytomo.com/news/literaturni-chasopisi-v-ukraini-z-nadiyeuy-na-krashhe> (дата звернення: 20.09.2021).
76. Котик І. «Світо-вид»: чи може древній ідол говорити сучасною художньою мовою. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/svito-vyduchy-mozhe-drevnij-idol-hovoryty-suchasnoiu-khudozhnoiu-movoju/> (дата звернення: 06.01.2021).
77. Критика літературна. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=195 (дата звернення: 27.09.2021).

78. Критика прози: статті та есеї / В. Неборак, І. Котик, М. Котик-Чубінська, М. Барабаш, К. Левків; Львів. від-ня Ін-ту ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ : Грані-Т, 2011. 328 с.

79. Критика проти літератури: непримиренні друзі. *Читомо*. URL: <http://archive.chytomo.com/news/kritika-proti-literaturi-neprimirenni-druzi>. (дата звернення: 13.09.2021).

80. Кузьменко К. О. Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій). *Наукові записки Інституту журналістики*. 2008. Т. 31. С. 18–26.

81. Кузякіна Н. Траєкторії доль. Київ : Темпора, 2010. 640 с.

82. Кучма Н. До проблеми теорії і класифікації літературно-критичних жанрів. *Studia methodologica*. Вип. 19. 2007. С. 37–41.

83. Кушнір О. Проблеми становлення літературної критики на сторінках журналу «Дукля» (Пряшів, 1953–2004 рр.). *Studia Methodologica*. 2012. Вип. 34. С. 78–83.

84. Лавріненко Ю. Зруб і парости. Мюнхен : Видавництво «Сучасність», 1971. 331 с.

85. Лебединцева Н. М. Українська літературна критика: зміна горизонтів? *Наукові праці : науково-методичний журнал*. Т. 70. Вип. 57. Філологія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2007. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/70-57-3.pdf> (дата звернення: 12.05.2021).

86. Левицька О. С. Літературно-художні часописи в сучасному літературному дискурсі. *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. № 1. С. 33–43.

87. Леш С. Соціологія постмодернізму : пер з англ. Львів : Кальварія, 2003. 344 с.

88. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/about/> (дата звернення: 27.09.2021).

89. Літературна дефіляда. Сучасна українська критика про сучасну українську літературу. Київ : Темпора, 2012. 544 с.
90. Літературна критика, або як тримати в тонусі українську книжку. *Читомо*. URL: <http://archive.chytomo.com/news/literaturna-kritika-abo-yak-trimati-v-tonusi-ukraïnsku-knizhku> (дата звернення: 13.09.2021).
91. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-упоряд. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.1. 624 с.
92. Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс : моногр. / за ред. Р. Т. Гром'яка. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 367 с.
93. Літературознавчий словник-довідник : 2-ге вид., виправ., доп. / ред. Р. Т. Гром'як [та ін.]. Київ : Академія, 2007. 752 с.
94. Мантуло Н. Б. Жанрові пріоритети журнальної критики: комунікативний аспект. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. № 2. С. 56–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2008_2_12 (дата звернення: 12.05.2021).
95. Маркузе Г. Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія* : хрестоматія / упор. В. Лях. Київ : Либідь, 1996. С. 87–134.
96. Микитенко О. І. Сторінками історії «Всесвіту»: із виступу головного редактора часопису іноземної літератури «Всесвіт» у Львівському національному університеті імені Івана Франка 20 листопада 2007 року. *Вісник ЛНУ ім. Івана Франка*. Львів, 2010. Вип. 17. С. 139–144.
97. Микитенко О. Шлях «Всесвіту». *Всесвіт*. 1995. № 1. С. 3, 173–179.
98. Михайлин І. Г. Історія української журналістики ХІХ століття : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 720 с.
99. Михайлин І. Л. Бурдье та його теорія «поля журналістики». URL: https://web.archive.org/web/20081230123054/http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/mykhajlyn/Mykhaylin_3.pdf (дата звернення: 06.10.2021).

100. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
101. Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал». URL: <https://book.artarsenal.in.ua/pro-nas/istoriya-festyvalyu/> (дата звернення: 11.11.2021).
102. Мітчук О. А., Харамурза Д. В. Літературна критика в онлайн-медіа. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 78. С. 199–208.
103. Мітчук О. А. Національно-ліберальна характеристика сучасних соціальних комунікацій в Україні. *Теле-та радіожурналістика*, 2019. Вип. 18. С. 179–186.
104. Мониц Л. М. Жанровий контент літературно-художніх журналів України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. Київ, 2015. 18 с.
105. Мониц Л. М. Особливості жанрового контенту сучасних літературно-художніх журналів України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. № 1027. 2012. С. 128–132. URL: <http://philology.karazin.ua/%E2%84%96-1027-vyp-4-2012/> (дата звернення: 20.09.2021).
106. Мониц Л. М. Рецензія як специфічний жанр на сторінках літературно-художніх журналів. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 53. С. 87–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_53_17 (дата звернення: 20.09.2021).
107. Моренець В. Оксиморон: Літературознавчі статті, дослідження, есеї. Київ : Аграр Медіа Груп, 2010. 528 с.
108. Моторнюк І. Літературна критика в системі журналістики. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. Львів, 2002. Вип. 22. С. 145–150.

109. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства і критики : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 515 с.
110. Нестерович Є. І. Електронний фронтір як середовище творення сучасного українського літературного процесу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. № 60 (1). С. 348–354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2014_60%281%29__45 (дата звернення: 27.09.2021).
111. Огар Е. І. Книжкові часописи часів незалежності в контексті формування критичного дискурсу. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. № 8. 2018. С. 207–217.
112. Огар Е. Публіцистика Костянтина Родика в контексті сучасної книжкової журналістики. URL: <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2019/PDF/27.pdf> (дата звернення: 20.09.2021).
113. Олійникова К. Г. Літературно-естетична еволюція журналу «Слово і Час» : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Дніпропетровський державний університет. Дніпропетровськ, 2000. 214 с.
114. Орловська К. Марина Гримич: «Найгірше – коли не пишуть критики». URL: <http://litakcent.com/2020/01/09/marina-grimich-naygirshe-koli-ne-pishut-kritiki/> (дата звернення: 27.09.2021).
115. Палійчук А. Характерні зміни в типологічній структурі періодичних видань України (1991–1998 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. № 39. С. 248–252.
116. Панченко В. «Потреба висловлюватися про прочитане – вічна». URL: <http://litakcent.com/2014/09/02/volodymyr-panchenko-potreba-vyslovljuvatysja-pro-prochytane-vichna/> (дата звернення: 30.05.2021).
117. Пастушенко О. В. Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях назалежної України: соціокомунікаційний аспект : монографія. НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 564 с.

118. Пилипенко А. Контент літературного журналу : принципи моделювання. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 2. С. 16–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_2_5 (дата звернення: 20.09.2021).

119. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n4875> (дата звернення: 11.11.2021).

120. Потятиник Б. Інтернет-журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 246 с.

121. Почепцов Г. Г. Гламур 2.0. Телесериали, маскульт и соцмедиа как создатели виртуальной реальности. Харків : Фолио, 2019. 410 с.

122. Почепцов Г. Г. Досуг: телесериали, теленовости, кино, видеоигры в борьбе за умы. Харьков : Фолио, 2020. 346 с.

123. Почепцов Г. Г. Мерлін, Супермен і Гаррі Поттер : Конструювання нематеріального в масовій культурі. Київ : Спадщина. 2013, 288 с.

124. Почепцов Г. Г. Соціальні комунікації і нові комунікативні технології. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 19–26.

125. Про внесення зміни до Податкового кодексу України щодо підготовки, виготовлення, розповсюдження книжок та періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва : Закон України від 13.02.2015 р. № 206-VIII. Дата оновлення: 04.03.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-19#n5> (дата звернення: 11.11.2021).

126. Простори / ProStory. URL: <https://prostory.net.ua/ua/redaktsiia> (дата звернення: 27.09.2021).

127. Рева Л. Г. Часопис «Слово і час» та українська літературна біографіка початку XXI століття. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2012. № 6. С. 53–60.

128. Різун В. В. До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 27–37.

129. Рожило М., Заболотна П., Оригінальні підходи до популяризації книги: взаємодія автора, редактора, видавця, літературного менеджера. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 3. С. 210–214.
130. Рубан В., Стус Д. Київська Русь – назавжди. *Київська Русь*. Кн. 1. С. 5–6.
131. Рябчук М. У пошуках українського Маркеса. *Критика*. 1998. № 1. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/u-poshukakh-ukrayinskoho-markesa-do-ridsumkiv-literaturnoho-roku> (дата звернення: 14.03.2021).
132. Рябчук М. Чому я можу не бути критиком. *Критика*. 2002. № 12. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/chomu-ya-mozhu-ne-buty-krytykom> (дата звернення: 14.03.2021).
133. Сапко М. Літературна періодика в Україні: маємо те, що маємо. *Друг читача*. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/overview/120/ (дата звернення: 20.09.2021).
134. Семків Р. «Література плюс»: плюси і мінуси проекту. *Молода нація*. 1999. № 12. С. 71–75.
135. Семків Р. Українська літературна періодика кінця дев'яностих («страх і трепет»). *Література плюс*. 1999. Ч. 17–20. С. 7–16.
136. Скібан О. І. Видавнича комунікація в системі соціальних комунікацій інтернет-простору України. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2014. № 4. С. 145–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2014_4_25 (дата звернення: 30.05.2019).
137. Скібан О. І. Типологічні ознаки української книжкової пресової періодики 1990-2000-х рр. *Поліграфія і видавнича справа*. 2020. № 1 (79). С. 169–178.
138. Скупейко Л. «Слово і Час» – журнал академічного літературознавства. *Слово і час*. № 1. 2007. С. 3–6.

139. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
140. Слово, яке тебе обирає : зб. на пошану професора Володимира Моренця. До 60-річчя від дня народження / упоряд. В. Панченко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 392 с.
141. Соловей О. Про стан сучасної української критики. *Кальміус*. 2000. № 1–2 (9–10). URL: <http://kalmius.narod.ru/nomer4/kryt/solo.htm> (дата звернення: 14.03.2021).
142. Стріха М. Про критику і критиків. *Критика*. 2002. Ч. 1-2. С. 14–15. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/pro-krytyku-y-krytykiv> (дата звернення: 14.03.2021).
143. Стус Д. Випадіння з // Впадіння до. *Київська Русь*. 2009. Книга 3–4. С. 5–8.
144. Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика : дис. ... канд. наук із соц. ком. : 27.00.04. Дніпропетровськ, 2015. 242 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/dissertations/K08.051.19/dissertation_5653aa44bab2a.pdf (дата звернення: 14.03.2021).
145. Тарнашевська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 534 с.
146. Тимошик М. С. Історія видавничої справи : підручник. 2-ге вид., виправлене. Київ : Наша культура і наука, 2007. 496 с.
147. Троскот І. «ЛітАкцент» не прощається! URL: <http://litakcent.com/2020/12/30/litaktsent-ne-proshhayetsya/> (дата звернення: 27.09.2021).
148. Україна в універсумі: актуальні проблеми сучасної України / за ред. О. К. Романчука. Львів, 2006. 614 с.

149. Українська літературна критика ХХ століття. Антологія у двох томах. Том другий: Літературні дискусії другої половини ХХ століття / наук. ред. В. Дончик. Київ : Наукова думка, 2017. Т. 2. кн. 2. 631 с.

150. Український інститут книги. URL: <https://book-institute.org.ua/uk/organization> (дата звернення: 11.11.2021).

151. Усманова О. В. Журнал «Дзвін» як тип літературно-мистецького видання другої половини ХХ – початку ХХІ століття. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. № 1–2. 2014. С. 145–149.

152. Фізер І. Критика літературна. *Сучасність*. 2000. № 9. С. 86–93.

153. Франко І. Слово про критику. URL: <https://www.i-franko.name/uk/LitCriticism/1896/SlovoProKrytyku.html> (дата звернення: 27.09.2021).

154. Харамурза Д. В. Больові точки літературно-художніх журналів України. *Сучасні медіакомунікації: прикладний аспект : матеріали інтернет-конференції* (Маріуполь, 25–26 квітня 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 62–66.

155. Харамурза Д. В. До проблеми жанрів журналістики, якими послуговується літературна критика. *Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в ХХІ столітті* : зб. тез вист. учас. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 25-річчю МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука. (Рівне, 11–12 жовтня 2018 р.). Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 265–267.

156. Харамурза Д. В. Літературна критика в мас-медійній площині: до проблеми наукових досліджень. *Медіазнавчі студії в європейському діалозі: освітній та науковий дискурси* : міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 13-14 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 60–61.

157. Харамурза Д. В. Літературна критика в площині соціальних комунікацій: поняття, завдання, функції. *Образ*. 2021. Вип. 2 (36). С. 30–39.

158. Харамурза Д. В. Літературна критика як складова частина сучасного українського медіапростору. *Медіапростір: проблеми і виклики сьогодення* :

матеріали наук.-практ. конф. студ. та мол. вчених. (Київ, 25 квітня 2018 р.). Київ : Інститут журналістики, 2018. С. 70–74.

159. Харамурза Д. В. Літературно-художні часописи України 1990–2020 рр.: історичний ескіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2. Ч. 4. С. 150–157.

160. Харамурза Д. В. Особливості літературно-критичних матеріалів сучасних українських онлайн-видань. *Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 квітня 2018 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 26–30.

161. Харамурза Д. В. Типологічні особливості газети «Література плюс». *Наукові записки Інституту журналістики*. 2021. № 1 (78). С. 74–85.

162. Харамурза Д. В. Трансформація літературної критики в системі соціальних комунікацій. *Соціальні комунікації: фундаментальні парадигми розвитку* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 вересня 2021 р.). Київ, 2021. С. 11–17.

163. Харитоненко О. І. Сучасні трансформації жанру літературної рецензії в масмедійному просторі України. *Журналістика, філологія та медіаосвіта*: у 2 томах. Полтава : Освіта, 2009. Т. 2. С. 382–387. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14550/Kharytonenko_Review.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.09.2021).

164. Хмельовська О. «Продажна» критика, або Бойфрендизм у літературі. *Читомо*. URL: <http://archive.chytomo.com/news/prodazhna-krytyka-abo-boyfrendyzm-u-literaturi> (дата звернення: 20.09.2021).

165. Хміль-Чуприна В. В. Популяризація читання художньої літератури в українських засобах масової комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комун. : 27.00.01 / Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2020. 202 с.

166. Холод О. М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2011. 288 с.
167. Хороб С. І. Критика. Дух часу, дух аналізу чи стан свідомості й душі?!.. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2012. № 2. С. 288–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2012_2_30 (дата звернення: 19.10.2021).
168. Царюк І. Батько часопису «Четвер». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/batko-chasopisu-chetver> (дата звернення: 07.05.2020).
169. Часопис «Критика». URL: <https://www.krytyka.com/ua/about-us> (дата звернення: 10.09.2021).
170. Чаура Н. Есеїстика Ю. Андруховича на сторінках часопису «Критика». *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки*. 2016. № 2. С. 266–271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_53 (дата звернення: 27.09.2021).
171. Читай.ua. URL: <https://chytay-ua.com/> (дата звернення: 27.09.2021).
172. Читомо. URL: <https://chytomo.com/pro-nas/> (дата звернення: 27.09.2021).
173. Шебеліст С. Простір незалежної думки: часопис «Критика» у системі української інтелектуальної періодики. *Журналістика*. Вип. 12 (37), 2012. С. 84–89.
174. Шевельов Ю. Два стилі літературної критики. *З історії незакінченої війни*. 2009. С. 215–234.
175. Шевчук Д. Культурна критика і проблеми осмислення сучасних феноменів культури. *Наукові записки. Серія «Культурологія»*. № 7. 2011. С. 49–58.
176. Шейко В. М. Літературні періодичні видання України в роки незалежності: культурологічний аспект. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2009. № 28. С. 12–28.

177. Шестопалова Т. П. Історія української літературної критики ХХ століття : навч.-метод. посіб. для орг. самост. роботи студ. V курсу спец. «Українська мова і література», «Українська мова і література. Мова і література (англійська)». Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2012. 222 с.

178. Шестопалова Т. П. Літературна критика та історія української літературної критики в наукових сенсах та дослідницьких перспективах. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2014. № 3. С. 120–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Litpro_2014_3_33 (дата звернення: 14.09.2021).

179. Шпак В. Нормативно-правове забезпечення процесів розвитку та підтримки видавничої справи. *Наукові записки*. Вип. 6 (68). 2013. С.115–127.

180. Штонь Г. Піаролітература. *Книжник-ревію*. 2004. № 24. С. I—VIII.

181. Шульга М. Дискурсивні практики як умова ефективної соціальної комунікації. *Комунікація*. 2010. № 2. С. 19–26.

182. Andersen J. Information criticism: Where is it? *Progressive Librarian*. 2005. No. 25. pp. 12–22.

183. Auden W. H. *The Dyers Hand And Other Essays*. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.16420/page/n5/mode/2up> (accessed: 20.09.2021).

184. Baldick C. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York : Oxford University Press, 2001. 280 p.

185. BaraBooka. Простір української дитячої книги. URL: <https://www.barabooka.com.ua/> (accessed: 27.09.2021).

186. Barthes, Roland. *Criticism and truth*. London : Continuum. 2007. 84 p.

187. Bertrand I., Hughes P. *Media Research Methods. Audiences, Institutions, Texts*. Basinstoke, New York, 2005. 286 p.

188. Bourdieu, Pierre, *Rules of Art : Genesis and Structure of the Literary Field*. Cambridge : Polity, 1996, 185 p.

189. Bruns A. *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage (Digital Formations) New Edition*. New York : Peter Lang, 2008. 418 p.
190. Carr N. Is Google making us stupid. *Atlantic Monthly*. 2008. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/306868/> (accessed: 27.09.2021).
191. Carr N. *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. New York : W. W. Norton & Company, 2011. 304 p.
192. Compagnon, Antoine. *Literature, Theory, and Common Sense*. Princeton : Princeton University Press. 2004. 232 p.
193. Crews, C. F. Literary Criticism. *Britannica*, URL: <https://www.britannica.com/art/literary-criticism/The-20th-century> (accessed: 13.10.2021).
194. *Cultural Journalism in the Nordic Countries* / Eds. N. N. Kristensen, K. Riegert. Sweden : Nordicom, 2017. 208 p.
195. Danesi, Marsel. *Dictionary of media and communication*. New York, London : M.E. Sharpe, 2009. 333 p.
196. Day, G. F. R. Leavis. Criticism and culture. *Literary Theory and Criticism : An Oxford Guide*. New York : Oxford, 2006. pp. 130–139.
197. Decree on the media of social communications «Inter mirifica». URL: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19631204_inter-mirifica_en.html (accessed: 20.09.2021).
198. Domingo D., Heinonen A. Weblogs and Journalism: A Typology to Explore the Blurring Boundaries. *Nordicom Revue*. 2008. № 29. pp. 3–15.
199. Eagleton T. *The function of criticism*. London ; New York : Verso. 2005. 133 p.
200. Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington : Indiana University Press. 1979. 354 p.

201. From U. The Reading of Cultural Journal and Lifestyle Journalism. *Northern Lights*. 2010. No 8 (1). pp. 157–175.

202. Gans H. Popular Culture and High Culture. An Analysis and Evaluation of Taste. New York, 1974. 266 p.

203. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe: Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu. Warszawa, Krakow : Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 1999. pp. 52–79.

204. Grant C. B. Literature as a form of social communication: literary theory and literary practice in the GDR in the honecker era. United Kingdom : University of Bath. ProQuest Dissertations Publishing, 1993.

205. Grupáč M. An Overview Of The New Media Role In Original Literature Publishing In Slovakia During The First Decade Of The New Millennium And Shortly After. URL: https://ejmap.sk/wp-content/uploads/Marian_Grupac-An_overview_of_the_new_media_role.pdf (accessed: 20.09.2021).

206. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason. Oxford-Cambridge, 1987. 463 p.

207. Habermas, J. Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry Into a Category of Bourgeois Society. Cambridge : The MIT Press, 1991. 301 p.

208. Hasse, Fee-Alexandra. Conceptions of criticism. Cross-cultural, interdisciplinary and historical studies of structures of a concept of values. 2007. 233 p. URL: <https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/44025/pdf/BookCriticismPDF.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed: 20.09.2021).

209. How to be a critic? *The New Yorker*. URL: <https://www.newyorker.com/books/page-turner/how-to-be-a-critic> (accessed: 20.09.2021).

210. How to Become a Book Reviewer in 12 Steps. URL: <https://reedsy.com/discovery/blog/how-to-become-a-book-reviewer> (accessed: 20.09.2021).
211. Jaakkola M. Witnesses of a Cultural Crisis: Representations of Media-related Metaproceses as Professional Metacriticism of Arts and Cultural Journalism. *International Journal of Cultural Studies*. 2014. DOI: <https://doi.org/10.1177/1367877913519308>
212. Jenkins H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York : NYU Press, 2006. 368 p.
213. Jokkelainen J. Anyone Can Be a Critic. Is There Still a Need for Professional Arts and Culture Journalism in the Digital Age? Oxford : Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford, 2014. p. 40.
214. Katz E., Lazarsfeld F. P. *Personal influence; the part played by people in the flow of mass communications*. N.Y. : The Free Press. 1955.
215. Kharamurza D., Afanasiev I., Bielofastova T., Novokhatko L. Improving the training of media professionals as a complex system. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2021. № 1 (19). pp. 141–155.
216. Kharamurza D., Puzanov V., Volynets G, Lesiuk O., Vashys K., Sadivnycha M. *Social Media as a Development Tool English Communicative Competence. Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. № 11 (1). pp. 101–116.
217. Kristensen N. N. The Historical Transformation of Cultural Journalism. *Northern Lights*. 2010. No 8. pp. 69–92.
218. Kristensen N. N., From U. Cultural Journalism and Cultural Critique in a Changing Media Landscape. *Journalism Practice*. 2015. 9 (6). P. 760–772. URL : https://curis.ku.dk/ws/files/146153891/Cultural_Journalism_and_Cultural_Critique_in_a_changing_Media_Landscape_2015_JP_introduction.pdf (accessed: 20.09.2021).

219. Leavis F. R. The relationship of journalism to literature: studied in the rise and earlier development of the press in England : thesis ... PhD / University of Cambridge. England, 1924 DOI: <https://doi.org/10.17863/CAM.31017>.
220. Leavis, F. R. The Common Pursuit. New York : New York University Press. 1952. 319 p. URL: <https://archive.org/details/commonpursuit007591mbp/page/n13/mode/2up> (accessed: 20.09.2021).
221. Litcentr. URL: <https://litcentr.in.ua/index/0-44> (accessed: 20.09.2021).
222. McLuhan M., McLuhan E. Laws of Media: The New Science. Toronto : University of Toronto Press, 1992. 252 p.
223. McQuail D. (1994), "Mass Communication and Public Interest : Towards Social Theory for Media Structure and Performance", in Crowley D., Mitchell D. (Eds), *Communication Theory Today*, Polity Press, Cambridge, 312 p.
224. McQuail D. McQuail's Mass Communication Theory. London : SAGE, 2005. 616 p.
225. Mitchuk O., Kharamurza D. Features of Publicist Materials of Contemporary Ukrainian Online Publications. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. IX(48), I.: 261. 2021. pp. 71–72.
226. Nünning A. Lexikon teorie literatury a kultury: concepce, osobnosti, zakladni pojmi. Brno : Host, 2006. 457 p.
227. Ritzer, George, Stepnisky Jeffrey N. Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots: The Basics. Newbury Park: SAGE Publications. 2017. 440 p.
228. Sainte-Beuve, Charles Augustin. Portraits littéraires, Tome I. Paris : Garnier Frères. 2004. 468 p. URL: https://fr.wikisource.org/wiki/Portraits_litt%C3%A9raires,_Tome_I (accessed: 30.05.2019).
229. Schramm W. The nature of communication between humans. *The process and effects of effects of mass communication*. Urbana, 1972. pp. 3–53.

230. Seabrook, John. *Nobrow : The Culture of Marketing, the Marketing of Culture*. New York : Knopf Doubleday Publishing Group. 2001. 240 p.

231. Sell R. D. *Literature as Communication. The foundations of mediating criticism*. Abo Akademi University. 2000. 348 p.

232. Shirky C. Does the Internet media make you smarter? URL: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704025304575284973472694334> (accessed: 20.09.2021).

233. Snitsarchuk L. The Journalism And Journalists: discursive practice of ukrainian press in Galicia during interwar period. *Ukrainian journalism: history and modernity*: [КОЛ. МОН.]. LAP Lambert Academic Publishing. 2020. P. 108–125.

234. Stanková M. Literary criticism – from hero to zero? *Megatrends and Media: On the Edge*. Trnava, 2020. pp. 622–627.

235. Stanková M. Online Literary Criticism: When Reader Becomes Critic. *European Journal of Media, Art & Photography*. 2021. Vol. 9. No. 1. pp. 128–135. URL: <https://ejmap.sk/online-literary-criticism-when-reader-becomes-critic/> (accessed: 20.09.2021).

236. Stankova M. Recenzia v 21. storoie. URL: https://dokumenty.osu.cz/ff/epublikace/slavica-iuvenum-22/31_Stankova.pdf (accessed: 20.09.2021).

237. Stanková M. Vzdelávacia funkcia literárnej kritiky v 21. storočí. *Výchova a vzdelávanie k demokratickému občianstvu v Slovenskej republike*. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2019. S. 180–19.

238. Stanková M. Vzťah marketingovej a vzdelávacej funkcie literárnej kritiky v 21. storočí. *Megatrendy a médiá 2019: Digital Universe*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie, 2019. S. 428–437.

239. Stankova. Z “kritického” parnasu k influencerom (Literárna kritika v čase sociálnych sietí). URL:

https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kzur/FOTO_KZ/foto_k_clankom/2021/fenome__n_2020.pdf (accessed: 20.09.2021).

240. Strine M. S. Impact of literary criticism. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/15295038509360075?scroll=top&needAccess=true> (accessed: 20.09.2021).

241. Tancer B. Click: What Millions of People Are Doing Online and Why it Matters. New York : Hyperion, 2008. 304 p.

242. Thompson J. B. Mass Communication and Modern Culture: Contribution to a Critical Theory of Ideology. URL: <https://www.jstor.org/stable/42854459> (accessed: 20.09.2021).

243. Waugh P. Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide, New York : Oxford, 2006. 618 p.

244. Wellek R. The Term and Concept of Literary Criticism. *Concepts of criticism* / edited by Stephen G. Nichols. New Haven : Yale University Press, 1963. 420 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Харамурза Д. В. Літературно-художні часописи України 1990–2020 рр. історичний ескіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2. Ч. 4. С. 150–157.
2. Харамурза Д. В. Типологічні особливості газети «Література плюс». *Наукові записки Інституту журналістики*. 2021. № 1 (78). С. 74–85.
3. Харамурза Д. В. Літературна критика в площині соціальних комунікацій: поняття, завдання, функції. *Образ*. 2021. Вип. 2 (36). С. 30–39.

Статті у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз

4. Kharamurza D., Afanasiev I., Bielofastova T., Novokhatko L. Improving the training of media professionals as a complex system. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. 2021. № 1 (19). pp. 141–155. (*Web of Science*).
5. Kharamurza D., Puzanov V., Volynets G, Lesiuk O., Vashys K., Sadivnycha M. *Social Media as a Development Tool English Communicative Competence. Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. № 11 (1). pp. 101–116. (*Scopus*).

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав

6. Мітчук О. А., Харамурза Д. В. Літературна критика в онлайн-медіа. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 78. С. 199–208.
7. Mitchuk O., Kharamurza D. Features of Publicist Materials of Contemporary Ukrainian Online Publications. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. IX(48), I.: 261. 2021. pp. 71–72.

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

Матеріали конференцій

8. Харамурза Д. В. Больові точки літературно-художніх журналів України. *Сучасні медіакомунікації: прикладний аспект* : матеріали інтернет-конференції (Маріуполь, 25–26 квітня 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 62–66.
9. Харамурза Д. В. До проблеми жанрів журналістики, якими послуговується літературна критика. *Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті* : зб. тез вист. учас. міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 25-річчю МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука. (Рівне, 11–12 жовтня 2018 р.). Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 265–267.
10. Харамурза Д. В. Літературна критика як складова частина сучасного українського медіапростору. *Медіапростір: проблеми і виклики сьогодення* : матеріали наук.-практ. конф. студ. та мол. вчених. (Київ, 25 квітня 2018 р.). Київ : Інститут журналістики, 2018. С. 70–74.
11. Харамурза Д. В. Особливості літературно-критичних матеріалів сучасних українських онлайн-видань. *Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід* : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 квітня 2018 р.).

Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 26–30.

12. Харамурза Д. В. Літературна критика в мас-медійній площині: до проблеми наукових досліджень. *Медіазнавчі студії в європейському діалозі: освітній та науковий дискурси* : міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 13–14 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 60–61.
13. Харамурза Д. В. Трансформація літературної критики в системі соціальних комунікацій. *Соціальні комунікації: фундаментальні парадигми розвитку* : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 вересня 2021 р.). Київ, 2021. С. 11–17.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати окремих частин дослідження оприлюднено на 8 науково-практичних конференціях:

1. V міжнародна науково-практична конференція «Вплив нових медіа: міждисциплінарний підхід» (Одеса, 20–21 квітня 2018 р., заочна форма участі).
2. Всеукраїнська науково-практична конференція «Медіапростір: проблеми і виклики сьогоденні» (Київ, 25 квітня 2018 р., очна форма участі).
3. Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 25-річчю МЕНУ ім. академіка Степана Дем'янчука «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (Рівне, 11–12 жовтня 2018 р., очна форма участі).

4. V Всеукраїнська інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасні медіакомунікації: прикладний аспект» (Маріуполь, 25–26 квітня 2019 р., заочна форма участі).
5. Міжнародна наукова конференція «Сучасні тенденції розвитку медіагалузі і регіональні ЗМІ» (Тернопіль, 10–13 травня 2019 р., заочна форма участі).
6. Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Медіазнавчі студії в європейському діалозі: освітній та науковий дискурси» (Київ, 13–14 листопада 2020 р., очна форма участі).
7. Міжнародна науково-практична конференція «Соціальні комунікації: фундаментальні парадигми розвитку» (Київ, 24–25 вересня 2021 р., очна форма участі).
8. I International Scientific and Practical Conference «Scientific goals and purposes in XXI century» (Seattle, USA, 7–8 жовтня 2021 р., заочна форма участі).

ДОДАТОК Б

**ВИХІДНІ ДАНІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЛІТЕРАТУРНО-
МИСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПОРТАЛІВ
ЗА 1995–2015 РР.**

№ з/п	Назва	Роки існування	Наклад	Головні редактори	Тип видання	Періодичність виходу	Мова	Регіон / місто виходу
1.	ArtLine	1995–1998	—	С. Юхниця (шеф-редактор), Ю. Чекман (головний редактор)	Культурно-аналітичний журнал	щомісяця	укр., рос.	Київ
2.	Barabooka	2013	—	А. Третьак	Інформаційний ресурс про видання для дітей та юнацтва.	оновлюється регулярно	укр.	Київ
3.	Litcentr	2008 – теперішній час	—	Г. Улюра (редактор відділу «Статті»)	Сайт громадської організації	розділ «Статті» оновлюється щомісяця	укр.	Всеукраїнський портал
4.	Provocatio: поезія, проза, есеї	2007	—	—	Літературно-мистецький журнал-книга	—	укр.	Львів
5.	Авжеж!	1990–1998	1000–2200 пр. (1990–1992 рр.); наклад не вказано (1993–1996; 1998 рр.); 4750 пр. (1997 р.).	В. Врублевський	У різні роки існування: - літературно-мистецький журнал; - літературно-мистецький альманах.	01.1991 – 05.1992 рр. – щомісяця. Далі періодичність виходу нестабільна.	укр.	Житомир
6.	Артанія	1995 – теперішній час	—	М. Маричевський (1995–2005) А. Маричевська (із 2005)	Альманах (1995–2005), мистецький журнал (із 2005 р.)	щоквартально (із 2005)	укр.	Київ
7.	Бердич	1999 – теперішній час	—	О. Папиш	Громадсько-політичний, літературно-мистецький журнал Житомирщина	щоквартально	укр.	Бердичев
8.	Березіль	1956 – теперішній час	—	Б. Котляров (1956), Ю. Шовкопляс (1956–1961), Ю. Барабаш (1961–1965), Ю. Махненко (1965–1973),	Літературно-художній та громадсько-політичний журнал	щомісяця. 6 разів на рік.	укр.	Харків, із 2018 р. - Київ

				Н. Черненко (1973–1981), І. Маслов (1981–1990), Ю. Стадніченко (1990–2000) В. Науменко (із 2000)				
9.	Бористен	1991 – засновано. 1996 – вийшов перший номер.	—	Ф. Сухоніс (шеф-редактор)	Літературно-мистецький, публіцистичний та науково-популярний журнал	щомісяця	укр.	Дніпро
10.	Бузький Гарт	2001–2009	—	—	Історико-красназничий та літературно-художній альманах	—	укр.	Миколаїв
11.	Буквоїд	2008 – теперішній час	—	С. Руденко (керівник проєкту)	Книжковий веб-портал	оновлюється щодня	укр.	Всеукраїнський інтернет-портал
12.	Букмоль	2013	—	М. Київська	Інтернет-журнал про дитячу та підліткову літературу	оновлюється регулярно	укр.	Київ
13.	Буковинський журнал	1991 – теперішній час	—	Б. Загайський	Громадсько-політичний, літературно-мистецький і науково-освітній часопис	щоквартально	укр.	Чернівці
14.	Вежа	1995 – теперішній час	—	В. Панченко, Л. Куценко, В. Боровий, В. Бондар	Літературний журнал	двічі на рік	укр.	Кропивницький
15.	Вінницький край	2003 – теперішній час	—	П. Гордійчук (2004-2012) В. Вітковський (з 2012 р.)	Літературно-мистецький журнал	щоквартально	укр.	Вінниця
16.	Вітчизна	1933–2012	38307–53793 пр. (1990 р.) У 2000-х наклад не зазначено	О. Глушко (1986–2012 рр.)	Літературно-художній та громадсько-політичний місячник Спілки письменників України.	щомісяця; 6 разів на рік.	укр.	Київ (із 1946). До того виходив у Харкові, Уфі, Москві.
17.	Всесвіт	1925 – теперішній час	76115–40032 (1990–1992 рр.); 28645–6366 (1993 рр.). Наразі 1000-2000 примірників.	О. Микитенко (1986–2007) Ю. Микитенко (2007–2012) Д. Дроздовський (2012 – по теперішній час)	Літературно-мистецький та громадсько-політичний місячник. Український журнал іноземної літератури.	Щомісяця (до 1991 р.). 1991–1995, часто з’являлись здвосні номери, видання виходило із затримками. Нині виходить раз на 2 місяці	укр.	Київ
18.	Гігієна	1997	—	І. Бондар-Терещенко	Незалежний літературний	—	укр.	Харків

					часопис (характеризувавс я, як самвидав)			
19.	Детектив	1996	—	—	Літературно-художній журнал	щоквартально	укр.	Київ
20.	Дзвін	1940 – теперішній час	1160 пр. (2007)	О. Десняк (1940); М. Бажан (номінальний редактор), П. Козланюк (фактичний редактор) (1945–1950 рр.) Ю. Мельничук, Р. Братунь, М. Романченко (1951–1967); Р. Федорів, Р. Кудлик, головний редактор Ю. Коваль (з 2014 р.)	Літературно-художній та громадсько-політичний журнал.	щомісяця, далі нерегулярно із затримками	укр.	Львів
21.	Дніпро	1927 – теперішній час	10200 пр. (2011 р.) Наклад не зазначено (2007). 1000 пр. (2019)	П. Усенко, А. Малишко, М. Руденко, О. Підсуха, Д. Ткач, І. Статівка, Ю. Мушкетик, В. Бровченко, В. Коломієць, М. Луків (2011–теперішній час)	У різні роки: - літературно-художній та громадсько-політичний журнал; - популярний літературно-художній журнал.	6 разів на рік, 2 рази на рік (2019), раніше щомісяця.	укр.	1927-1934 - Харків, з 1935 - Київ
22.	Дніпровські хвилі	1995 – теперішній час	—	—	Літературно-художній та публіцистичний часопис	—	укр.	Кременчук
23.	Добридень	2000 – теперішній час	—	В. Щербатюк, О. Березовська	Громадсько-політичний, науково-популярний, художній журнал	видається нерегулярно	укр.	Лисянка
24.	Доля	1991 – засновано, 2012 – поновлено	—	В. Басиров	Приватний історико-красназничий та літературно-художній журнал	виходив із перервами	укр., рос., англ., пол.	Сімферополь
25.	Донбас	1923 – теперішній час	—	В. Логачов (з 1989 р.)	Літературно-художній публіцистичний журнал	нерегулярно	укр., рос.	Бахмут

26.	Друг читача	1960–1992; 2004–2011 з 2008 р. існує паралельно друкована газета та онлайн- видання. З 2011 – лише онлайн- видання.	1500– 3000 пр. у 2004– 2011 рр.	Брати Каправови (2004–2011).	Газета (1960– 2011 з перервами). Книжковий веб- портал (2011 – теперішній час).	Періодичність виходу газети: 2004–2011 – двічі на місяць. Веб-порталу нині оновлюється нерегулярно.	укр.	Київ
27.	Дух і Літера	1997 – теперішній час	—	М. Попович, К. Сігов & Л. Фінберг	Культурологічни й часопис	раз на два місяці	укр.	Київ
28.	Єгупець	1995 – теперішній час	—	Г. Аронов, М. Петровськ ий	Художньо- публіцистичний альманах	двічі на рік	укр., рос.	Київ
29.	Екзиль	1995 – теперішній час	500 пр.	А. Ребрик	Науково- мистецький часопис	До 2007 – нерегулярно. Із 2007 - щомісяця	укр.	Ужгород
30.	Зоїл (Зоил)	1997	500 пр.	І. Булкіна (1997–1998)	Літературно- критичний журнал	—	рос.	Київ
31.	Золота доба	2007–2009	1000 пр.	О. Максименко	Літературно- мистецький журнал	щомісяця	укр.	Київ
32.	Золота пектораль	2007 – теперішній час : інтернет- часопис & друковане видання	500 пр.	В. Погорецький	Літературно- мистецький та громадсько- публіцистичний часопис Південно- Західного Поділля та інтернет-часопис	Щомісяця, але часто виходять здвосні номери. Інтернет- часопис оновлюється регулярно.	укр.	Чортків. Всеукраїнсь кий портал
33.	Золотий грифон	2001–2002	—	О. Гуцуляк	Журнал української геополітики, філософії, культури	—	укр.	Івано- Франківськ
34.	Зрима рима	1998–1999	—	Волхв Слововежа (псевдонім Чуприніна В.)	Часопис зорової поезії та поезографічного мистецтва.	2 випуски	укр.	Київ
35.	Ічнянська криниця	2008 – теперішній час	—	С. Маринчик	Літературно- мистецький альманах	—	укр.	М. Ічня Чернігівсько ї області
36.	Ї	1988 – теперішній час	—	Т. Возняк	Незалежний культурологічни й часопис	Періодичність виходу неодноразово змінювалась. Нині раз на рік.	укр., рос., англ.	Львів
37.	Кальміус	1998 – 2006	100 пр.	О. Соловей	Літературно- мистецький альманах	2-3 рази на рік. Далі – нерегулярно.	укр.	Донецьк
38.	Київ	1983 – теперішній час	—	Т. Зарівна (з 2014 р.)	Літературно- художній та громадсько- політичний журнал	Щомісячник. Виходять здвосні номери.	укр.	Київ

39.	Київська Русь	2006–2013	950–2000	Д. Стус	Літературно критичний часопис (до 2007 р.) Літературний журнал (з 2007 р.).	11 разів на рік (2006-2009 рр.?)	укр.	Київ
40.	Київська старовина	1992 – теперішній час	—	П. Толочко	Науково-популярний, історико-філологічний журнал	6 разів на рік	укр.	Київ
41.	Книголюб	2009	30 000 примірників	М. Камінський	Інформаційний журнал «про істину між рядків»	—	укр., анг.	Київ
42.	Книжковий клуб плюс	2004–2007	—	С. Вишенський	Журнал для видавців, книгорозповсюджувачів, бібліотекарів та всіх не байдужих до книги	щомісяця	укр.	Київ
43.	Книжковий огляд	1998–2006	1000 примірників	Л. Савицька (з 2004 р.)	Літературно-критичний журнал	щомісяця	укр., рос.	Київ
44.	Книжник-review: Про всі книжки і всіх письменників	2000–2007	3000-5000 пр.	К. Родик	Літературно-критичний журнал. За визначенням редакції у 2007 р. «журнал про всі книжки і всіх письменників».	2 рази на місяць	укр.	Київ
45.	Косень	1999	—	О. Опанасюк	Літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал	щомісяця	укр.	Житомир
46.	Країна мрій	1995–1996	—	О. Кириченко	Транснаціональний літературно-культурологічний журнал Школи вільних мистецтв	—	укр.	Кривий Ріг
47.	Критика	1997 – теперішній час	—	Г. Грабович	У різні періоди існуванні: - часопис літературно-критичної думки; - інтелектуальний часопис.	щомісяця, пізніше 6 разів на рік	укр.	Київ
48.	Кримська світлиця	1992 – теперішній час	5000 пр.	В. Качула	Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета	щотижня	укр.	Київ (раніше Сімферополь)
49.	Культреванш	2009	—	Р. Скиба	«богемний вісник про культуру»	щомісяця	укр.	Львів

50.	Культура і життя	1913 – теперішній час	—	Є. Букет	Літературно-художня та культурологічна газета	2 рази на місяць (раніше щотижня)	укр.	Київ
51.	Кур'єр Кривбасу	1994–2017	2000 пр.	Г. Гусейнов	Літературний журнал.	щомісяця (1994–2006); раз на 2 місяці (2007–2011); щоквартально (2012–2017)	укр.	Кривий Ріг
52.	Лад	1997–1998	—	П. Бондарчук	Альманах українських письменників Донбасу	—	укр.	Донецьк
53.	Лір Арт	1995	—	Р. Скиба	Літературно-мистецька газета «Лір-Арт клубу»	щороку	укр.	Львів
54.	ЛітАкцент	2007 – теперішній час	—	В. Панченко, І. Троскот.	Онлайн-портал літературної критики.	щоденне оновлення матеріалів	укр.	Всеукраїнський портал
55.	ЛітАкцент	2008–2010	—	В. Панченко	Альманах «про сучасну літературу в колі твого читання»	4 випуски	укр.	Київ
56.	Літера Н	2004–2012	—	М. Скалицькі	Літературний журнал	щодвамісяці	укр., рос.	Миколаїв
57.	Література плюс	1998–2002	1000 пр.	А. Бондар (1998–2000), С. Матвієнко (2000–2002).	Літературно-критична газета Асоціації українських письменників	Щомісяця (до 2000 р.), 1 раз на 2 місяці (2001–2002 рр.) У 2003 р. в «Кур'єрі Кривбасу» (№ 158, січень) надруковано № 44 (січень)	укр.	Київ
58.	Літературна газета	2003	—	М. Малахута	Літературна газета	—	укр., рос.	Луганськ
59.	Літературна Одеса	1997–2009	—	В. Гаранін	Літературно-художній журнал	щоквартально (виходив нерегулярно)	укр., рос.	Одеса
60.	Літературна Україна	1927 – теперішній час	—	С. Куліда	Літературно-критична газета. Онлайн-видання	Тижневик. Сайт оновлюється регулярно.	укр.	Київ (у різні роки виходила також в Харкові, Луганську, Уфі, Москві)
61.	Літературний вісник	2007	—	—	Літературно-художній часопис	—	укр.	Львівська область
62.	Літературний журнал	2014	—	—	Літературно-художній часопис	—	укр.	
63.	Літературний Крим	2013	—	Б. Финкельштейн	Літературно-художній часопис	—	укр.	АР Крим
64.	Літературний Львів	1992	1000 пр.	—	часопис Львівської організації НСПУ	—	укр.	Львів

65.	Літературний Тернопіль (до 2008 р. – Тернопіль)	1991 – теперішній час	500 пр.	Б. Мельничук (з 1995 р.)	Громадсько-історичний та літературно-мистецький часопис	4 рази на рік	укр.	Тернопіль
66.	Літературний Червоноград	2008	—	Г. Дах	Літературна газета	—	укр.	Червоноград, Львівська область
67.	Літопис "Червоної калини"	1929–1939; 1991–1996	—	О. Ходак	Історико-літературний часопис	Щомісячник (виходив нерегулярно звонимим і зтросними номерами)	укр.	Львів
68.	Літературний Чернігів	1992 – теперішній час	—	М. Ткач	Мистецький і громадсько-політичний журнал літературної спілки «Чернігів»	1992-2002 – 2 рази на рік, 2002 – теперішній час – щоквартально	укр.	Чернігів
69.	Луганський край	2003	—	М. Малахута	Літературна газета	—	укр., рос.	Луганськ
70.	Люблю+Слово / Fileo+Logos / Φιλῶ+λόγος	2000 – теперішній час	—	Г. Левченко	Літературно-художній щоквартальник: література, культурологія, літературознавство, мистецтвознавство	щоквартально	укр.	Житомир
71.	Мелітополь літературний	2009 – теперішній час	—	О. Крупенко	Літературна газета	4 рази на рік	укр., рос.	Мелітополь
72.	Містеріум	2007–2009	—	М. Моклиця	Інтелектуально-художній журнал.	виходив нерегулярно	укр.	Луцьк
73.	Молода нація	1996–2015	2000 пр.	О. Проценко	Молодіжний науковий альманах	4 рази на рік	укр.	Київ
74.	Морена	1997–1998	—	Б. Смоляк	Літературний журнал одного автора	—	укр.	Львів
75.	Неопалима купина	2002–2010	—	М. Малюк	Літературно-художній та історичний щомісячний журнал	щомісяця	укр.	Київ
76.	Нова літературна газета	1996	—	В. Врублевський, А. Потапова	Літературна газета	щомісяця	укр.	Житомир
77.	Новочасна література	2007–2009	—	О. Рибалко	Літературний журнал	щоквартально	укр.	Київ
78.	Однокласник	1923 – теперішній час	—	О. Іванюк	Журнал для підлітків. Має літературний додаток.	щомісяця	укр.	Київ
79.	Основа	1993–2004	—	В. Ілля	Літературно-мистецький та науково-популярний журнал СПУ	щомісяця	укр.	Київ

80.	Перевал	1991–1999, 2010–2018	—	Я. Ткачівський	Всеукраїнський літературно-художній і громадсько-політичний журнал.	нерегулярно	укр.	Івано-Франківськ
81.	ПіК: Політика і Культура	1999–2004	—	О. Кривенко, І. Юрченко	Часопис культурного спрямування	щотижня	укр.	Київ
82.	Плерома	1996	—	В. Єшкілєв	Часопис з проблем культурології, теорії мистецтва, філософії	нерегулярно	укр.	Івано-Франківськ
83.	Погорина	2006 – теперішній час	—	Є. Цимбалюк	Літературно-красназничий журнал	нерегулярно	укр.	Рівне
84.	Post Поступ	1991–1996, відновлено 2005	—	О. Кривенко (1991–1995) В. Панкєєв (1996) Ю. Винничук (з 2006)	Суспільно-політичний часопис	Щотижнево (1991-1995), далі нерегулярно з перервами	укр.	Львів
85.	Потяг'76	2002–2007	—	Ю. Андрухович	Центрально-східноєвропейський часопис, онлайн-видання, паперові альманахи	—	укр.	Львів, Чернівці
86.	Простори / ProStory	2009–2011 – паперова версія 2011 р. оголосило про перехід на журнальний формат. 2016 – теперішній час – онлайн-часопис.	1500– 2000 пр. (2009– 2011)	Є. Белорусець (відповідальний редактор) (2016 – теперішній час).	Літературно-художня газета (2009–2011 рр.). Онлайн-медіа.	Щоквартально (друкована версія). Сайт оновлюється нерегулярно	укр., рос.	Київ
87.	Радуга	1927 – теперішній час	—	Ю. Ковальський	Літературно-художній і громадсько-політичний журнал	щомісяця	рос.	Харків
88.	Ренессанс	1992 – теперішній час	—	В. Шлапак	Міжнародний літературно-мистецький журнал	щоквартально	рос.	Міжнародне видання Київ - редакція
89.	Річ	2000–2008 – друковане видання. 2009 – теперішній час - електронне	—	Н. Морєквас	Літературно-мистецький часопис	сайт оновлюється регулярно	укр.	Львів
90.	Світ фентезі	2013 – теперішній час	—	В. Токарева	Електронний журнал. За визначенням редакції	сайт оновлюється регулярно	укр.	Всеукраїнський портал

					«електронний україномовний фензин, присвячений жанру фентезі». До 2018 р. – зверстані випуски журналу. Далі – матеріали публікуються безпосередньо на сайті.			
91.	Світо-вид	1990–1999	—	Б. Бойчук, В. Кордун	Літературно-мистецький журнал	щоквартально	укр.	Київ
92.	Світязь	1992 – теперішній час	500-1000 пр.	Н. Гуменюк	Альманах письменників Волині	чітка періодичність виходу не встановлена	укр.	Луцьк
93.	Січеслав	2004–2012	500 пр.	Л. Степовичка	Літературно-мистецький і публіцистичний часопис	щоквартально, були здвоєні номери	укр.	Дніпро
94.	Склянка Часу*Zeitglas	1995 – теперішній час	500 пр.	О. Апальков	Літературно-мистецький журнал	щоквартально	укр., рос., нім.	Канів
95.	Слобожанщина	1995–2002	—	В. Гошовська	Літературно-художній, суспільно-політичний та теоретико-методологічний журнал	щоквартально	укр.	Харків
96.	Слово і час	1957 – теперішній час	—	О. Білецький, І. Дзевєрін, В. Бєляєв, В. Дончик, Л. Скупейко	Академічний науково-теоретичний журнал	щомісяця	укр.	Київ
97.	Слово Просвіти	1995 – теперішній час	5000 – 25000 в різні роки	А. Журавський (1993–1995) Л. Голота (1995–2008, 2009–2018) В. Давиденко (2008) М. Цимбалюк (2019 – теперішній час)	Культурологічний і просвітницький тижневик Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка	щотижня	укр.	Київ
98.	Соборність	1997	—	О. Деко (1997-2016)	Міжнародний літературно-публіцистичний часопис українських письменників	щоквартально (були здвоєні номери)	укр.	1997 р. – Київ (потім Мюнхен; Ізраїль).
99.	Сова	1999	—	П. Сорока	Літературно-мистецький часопис		укр.	Тернопіль
100.	Степ	1958 засновано,	—	В. Погрібний	Літературно-мистецький та	видається нерегулярно	укр.	Кропивницький

		довгий час не виходив; 1992–відновлений; 2018 – відновлений.			громадсько-публіцистичний часопис			
101.	Стос	2013 – теперішній час	—	А. Гаврильченко	Літературно-художній інтернет-журнал	оновлюється регулярно	укр.	Всеукраїнський портал
102.	Сучасність	1961 р. – засновано 1992–2013 рр. видавався в Україні	1000 – 3000 пр.	Т. Гунчак (1990–1995), Т. Гунчак, І. Дзюба (1995–2008) Т. Федюк (2009–2013)	Часопис незалежної української думки	Щомісяця. Іноді подвійними номерами.	укр.	1961–1990 Мюнхен. 1990 – США 1992–2013 – Київ
103.	Соборная улица / Соборна вулиця	2012–2018	—	Д. Кремінь (2012–2018)	Літературно-художній журнал	щоквартально	укр., рос.	Миколаїв
104.	Соты	1997	—	Д. Бураго	Літературно-художній журнал	щорічно	рос.	Київ
105.	ТекстOver	2015 – теперішній час	—	В. Криницький	Літературно-художній журнал	оновлюється регулярно	укр.	Київ
106.	Терен	1998–2003	—	А. Криштальський	Літературно-мистецький журнал	виходив нерегулярно	укр.	Луцьк
107.	Українська культура	1921 – теперішній час	—	В. Бурбан (1991) А. Яремчук (1992–2009) Н. Білоцерківцев (в.о., 2010) М. Хрущак (2011–2012) О. Гайдук (2012–2014) Л. Гончаренко (в.о., 2014) Ю. Сорока (2016–2018) В. Верховський (т.в.о., 2019) Н. Головченко (2020) Т. Череп-Пероганич (2020 – теперішній час)	Науково-популярне, літературно-художнє, культурологічне видання	щомісяця, щоквартально	укр.	Київ
108.	Українська літературна газета	2009 – теперішній час (друкована та онлайн-версія)	—	М. Сидоржевський	Місячник літератури, мистецтва, критики, наукового і	щомісяця	укр.	1955-1960 рр. – Мюнхен - з 2009 р. – Вишгород

					громадського життя			(Київська область)
109.	Український детектив	2006–2007	—	Г. Абрамова	Літературний журнал для дозвілля	раз на два місяці	укр.	Кропивницький
110.	Український засів	1992–1998	—	І. Бондар-Терещенко, О. Бронникова	Часопис української інтелігенції (продовження однойменного українського журналу, що виходив у 1942–1943 рр.)	раз на два місяці	укр.	Харків
111.	УФО - Український фантастичний оглядач	2007–2012	—	Т. Литовченко (2007–2009, В. Верховський (2010), Р. Радутний (2010–2012)	Літературно-художній журнал	щоквартально	укр.	Львів
112.	Фіра	1991–1995	5000–6000 (1991)	Ю. Перетятко	Літературний часопис, незалежний ілюстрований журнал	—	укр.	Львів
113.	Форма[р]т	2001–2002; 2012–2013	—	О. Гордон	Літературно-мистецький альманах	щоквартально	укр.	Львів
114.	Харків.Lit	2014–2018	—	Л. Тома	Літературно-художній та громадсько-політичний журнал	щоквартально	укр.	Харків
115.	Холодний Яр	1993–2013	—	Л. Тараненко	Літературно-художнє видання	щоквартально	укр.	Черкаси
116.	Хортиця	2001		Г. Лютий	Літературно-художній та громадсько-політичний часопис Запорізького краю	раз на два місяці	укр., рос.	Запоріжжя
117.	Хроніка 2000	1991–2015	—	Ю. Буряк	Культурологічний альманах	—	укр.	Київ
118.	Хроніки задзеркала	2015 – теперішній час	—	С. Колісник	Науково-методичний, літературно-мистецький та громадсько-політичний журнал	—	укр.	Кропивницький
119.	Четвер	1989–2008 (виходив із перервами у 1990–1997 та 1999–2008 рр.)	Перші номери – самвидав з обмеженим накладом	Ю. Іздрик	Літературно-мистецький журнал. За визначенням редакції – «часопис текстів і візій»,	1989–1997 р. – щорічно 1999–2008 – щоквартально	укр.	Івано-Франківськ
120.	Читомо	2009 – теперішній час	—	О. Хмельовська	Онлайн-медіа про книгу	щоденне оновлення матеріалів.	укр.	Всеукраїнський портал. Київ - редакція.

121.	Чорне море	2004	—	М. Кобзев	Літературно-художній журнал	6 разів на рік	рос.	АР Крим
122.	ШО	2005 – теперішній час	10000–22500 пр.	О. Кабанов	Журнал культурного спротиву	щомісяця, щоквартально, 10 разів на рік, деякі номери здвосні (2007)	рос., укр.	Київ
123.	Ятрань	2002	—	С. Ткаченко	Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис» творчої інтелігенції «Приятрання і Надбужжя» (№ 1-3, 2002 р.), з 4 номера – «творчих сил Глибинної України», що засвідчило перетворення регіонального видання у всеукраїнське	—	укр.	Ятрань

ДОДАТОК В

**ГРАФІК ЗАСНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ВИДАНЬ ТА
ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ЗА 1995–2015 РР.**